

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ERGENLERİN DENETİM ODAKLARINA VE ALGILADIKLARI
EBEVEYN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMUNA GÖRE KARAR
VERME BİÇİMLERİNİN İNCELENMESİ: DARICA İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MELEK ÖZEL**

İstanbul, Kasım 2009

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
GELİŞİM PSİKOLOJİSİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ERGENLERİN DENETİM ODAKLARINA VE ALGILADIKLARI
EBEVEYN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMUNA GÖRE KARAR
VERME BİÇİMLERİNİN İNCELENMESİ: DARICA İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MELEK ÖZEL
071104107**

**Danışman Öğretim Üyesi:
Yrd. Doç. Dr. Cem KİRAZOĞLU**

İstanbul, Kasım 2009

ÖZET

Bu araştırma; ergenlerin denetim odakları ve algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumu ile karar verme davranışları arasındaki ilişkiyi sınamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla katılımcıların denetim odakları, algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumu ve karar verme davranışları; cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi, okudukları okul türü ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemini, 2008–2009 öğretim yılı; Kocaeli İli, Darıca İlçesindeki Neşet Yalçın Anadolu Lisesi, Gökşen Mustafa Yücel Lisesi, Deniz Yıldızları Anadolu Teknik Lisesi ve Lafarge Aslan Çimento Anadolu Teknik Lisesi Ortaöğretim Okulları'na devam eden; 811 kız, 644 erkek olmak üzere toplam 1455 lise öğrencisi oluşturmaktadır.

Araştırmada ergenlerin denetim odakları “Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği”, algıladıkları ebeveyn çocuk yetiştirme tutumuna ilişkin veriler “Ana-Baba Tutum Ölçeği”, ergenlerin karar verme davranışlarına ilişkin veriler ise “Ergenlerde Karar Verme Ölçeği / EKVÖ” ile toplanmıştır. Ergenlerin cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, aile gelir durumu, okudukları okul türü ve sınıf düzeyine ilişkin verilerin toplanması için ise, araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Verilerin analizinde, Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Tekniği, Bağımsız Grup t testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniklerinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda, farkın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe ve Tamhane testleri kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, ergenlerin denetim odakları ile karar verme biçimlerinin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik alt boyutu arasında negatif yönde, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu saptanmıştır.

Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bulgulara bakıldığında demokratik anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı anlamlı şekilde düşmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; koruyucu-istekçi anne tutumu puanı yükseldikçe ihtiyatlı seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; otoriter anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

Demokratik baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı puanları anlamlı şekilde düşmekte; ihtiyatlı seçicilik umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt

boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, koruyucu-istekçi baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede umursamazlık ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, otoriter baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak ihtiyatlı seçicilik boyutunda kız öğrencilerin lehine, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutunda erkek öğrencilerin lehine, panik boyutunda kız öğrencilerin lehine fark bulunmuştur. EKVÖ karar vermede öz saygı, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma alt boyutlarında anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık bulunmuştur. EKVÖ öz saygı alt boyutu puanında baba eğitim durumu değişkenine; ilkokul mezunu olan grupla babası lise mezunu olan grup arasında babası lise mezunu olan grup lehine fark bulunmuştur. EKVÖ alt boyutlarına algılanan gelir düzeyi, okudukları okul türü ve sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Denetim Odağı, ana-baba tutumu, karar verme, ergenlik

SUMMARY

This research is performed in order to test the correlation between decision making behaviour and perceived parent manner of child care education and control focuses of teenagers.

This research is conducted on 1455 students including 644 male and 811 female students studying in the high schools of Neşet Yalçın, Gökşen Mustafa Yücel, Deniz Yıldızları and Lafarge Aslan Çimento in Darıca Kocaeli for the semestire 2008-2009. The data of control focuses of teenagers is gathered from “Rotter Interior-Exterior Control Focuses Scale (Rotter, 1966)” and the data of decision making behaviour of teenagers is gathered from “Adolescent Decision Making Questionnaire/ ADMÖ (Çolakkadıoğlu, 2003) and the data of manner of child care education is gathered from “ parents attitude scale/ (Eldeleklioğlu, 1996) in this research. A “Personal Information Form” is used to collect the data regarding gender of teenagers, education of parents, family income, school type and class levels of teenagers.

To analyse the information Pearson Moment Cross-Sectional Correlation Tecnigue, İndependent Group T-Test and One Way Variance Analysis (ANOVA) are used. As a result of variance analysis scheffe and tamhane tests are used to determine the source of difference. Outcomes of the research indicate that there is significant correlation between control focuses of teenagers and subsections of making decision behaviours. A significant correlation is found between total points of control focus scale and self respect and subsections of deliberate selectivity in negative way and with panic subsection, apathy in positive way. A significant difference is found between parents attitude scale and subsections of teenager making decision scale.

In point of findings; It's clearly seen that as the point of democratic mother attitude increase, self- esteem on making decision is decreasing and the points of subsection of panic and blowing off. Are increasing significantly. As the points of protective ambitious mother attitude increase, the points of panic and subsection and blowing of fare significantly increasing; as the points of unpermissive mother attitude increase, the points of self- esteem and deliberate selectivity on making decision are significantly increasing and the points of panic and subsections of blowing of fare significantly decreasing. It's seemed that; As the points of unpermissive father increase, self-esteem points on making decision are significantly decreasing and the points of deliberate selectivity and subsection of panic and blowing off are significantly increasing; As protective- ambitious father attitude points increase subsection of blowing off points are significantly increasing. As the unpermissive father attitude points increase, self-esteem and deliberate selectivity points are significantly increasing, panic and subsection of blowing off points are significantly decreasing.

Total points of control focus scale depend on gender, mother's education level, father's education level, and perceived level of income aren't shown significant discrepancy. EKVÖ aren't shown significant discrepancy subsection of self-esteem, on making decision depend on gender variance. It is shown discrepancy in

that favour of female students in terms of deliberate selectivity, in favour of male students in terms of blowing off and apathy and in favour of female students in terms of panic.

EKVÖ; According to variance of mother's education level on subsection of blowing off and apathy, self-esteem in making decision are shown discrepancy. EKVÖ; According to father's education level in the subsection points of self-esteem, it's shown discrepancy in favour of the group whose father high school graduate between the group whose father is high school graduated and the group whose father is primary school graduate according to the level of income that is perceived to the subsection, school type and class level are shown significant discrepancy.

Key Words: Locus of control, parent manner, decision making, teenager.

ÖNSÖZ

Yaşamımızın her döneminde karar vermek, seçim yapmak ve eyleme geçmek durumundayız. Bu durum aynı zamanda verdiğimiz kararın ya da seçimimizin sorumluluğunu almayı ve sonuçlarını kabullenmeyi de beraberinde getirir. Karar verme davranışının gelişim açısından en önemli olduğu dönem, ergenlik dönemidir. Ergenlerin bu dönemde yüzleştikleri zor problemleri ve meydan okumaları anlayabilmek için nasıl karar verdiklerini kavramak önemlidir. Karar verme süreçlerinde, insanların kişisel özellikleri, aile tutumları, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve toplumsal değerler gibi pek çok etken rol oynamaktadır. Dolayısıyla aile yapısı ve fonksiyonundaki bozulmalar, anne – babaların gösterdikleri farklı tutumlar, ergenin denetim odağını şekillendirmekte, bu durumda karar verme yeterliliğinin gelişimini etkilemektedir. Tüm bu ifadelerden yola çıkarak bu çalışmada ergenlerin denetim odakları ve algıladıkları ebeveyn tutumu ile karar verme davranışları arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Öncelikle bu zorlu dönemde büyük bir destekle çalışmamı yönlendiren değerli hocam ve tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Cem KİRAZOĞLU'na ve sonrasında üniversite eğitimim boyunca bana katkılarından dolayı bölüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamda verilerin değerlendirilmesi aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Mustafa OTRAR'a ve önerileriyle beni destekleyen Dr. Seval İMAMOĞLU'na, en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çeviriler aşamasında bana yardımcı olan değerli arkadaşlarım Tansel AKAR'a ve Sema YILMAZ'a teşekkür borçluyum. Araştırmam esnasında sağladıkları kolaylıktan dolayı okul yöneticilerime, öğretmen arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ederim.

Yaşadığım tüm zorluklarda yanımda olan ve beni her zaman yüreklendiren, varlıklarından dolayı sonsuz huzur duyduğum ANNEME ve BABAMA, sonrasında canım kardeşlerim KEMAL ve ZEYNEP'e en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımda beni hep destekleyen, değerli büyüğüm Sinan HORASAN'a ve TEKNODENT ailesine saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Güzel dostluklar paylaştığımız ve paylaşmaya devam edeceğimize inandığım sevgili dostlarıma, özellikle Hümeysra ERKIRTAY'a desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu tez aşamasında aynı zorlukları yaşayarak dostluğumuzun daha da pekiştiğini düşündüğüm sevgili Kadriye ve Gülden'e en derin sevgilerimle.

Melek ÖZEL
İstanbul, 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
SUMMARY.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv

BÖLÜM I

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	8
1.3. Araştırmanın Önemi.....	9
1.4. Sayıtlar.....	11
1.5. Sınırlılıklar.....	11
1.6. Tanımlar.....	12

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE ARAŞTIRMALAR.....	14
2.1. Karar Verme.....	14
2.1.1. Karar Verme Kavramı.....	14
2.1.2. Karar Verme Süreci.....	16
2.1.2.1. Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler.....	19
2.1.3. Karar Verme Kuram ve Modelleri.....	20
2.1.3.1. Kuralcı Teoriler (Klasik Karar Verme Kuramı).....	21
2.1.3.2. Fayda Kuramı.....	21
2.1.3.3. Gelatt'ın Karar Verme Modeli.....	23
2.1.3.4. Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı.....	24
2.1.3.5. Çatışma Kuramı.....	25
2.1.3.6. Hilton'un Karar Modeli.....	28

2.1.4. Karar Verme Stilleri	29
2.1.5. Ergenlerde Karar Verme	32
2.1.5.1. Karar Vermede Bilişsel Etkenler.	34
2.1.5.2. Karar Vermede Akran Grubunun Etkisi.....	34
2.1.5.3. Karar Vermede Ailenin Etkisi.....	35
2.1.5.4. Karar Vermede Anne – Baba Tutumunun Etkisi.....	36
2.1.5.4.1. Otoriter Anne – Baba Tutumu.....	37
2.1.5.4.2. Demokratik Anne – Baba Tutumu.....	37
2.1.5.4.3. Koruyucu Anne – Baba Tutumu.....	38
2.1.5.5. Karar Verme ve Kimlik.....	38
2.1.5.6. Karar Vermede Yaş ve Cinsiyet.....	39
2.1.5.7. Karar Vermede Denetim Odağı.....	39
2.1.5.8. Karar Vermede Kültürel ve Toplumsal Etkenler.....	40
2.2. Konuyla İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	41
2.2.1. Karar Vermeyle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	41
2.2.2. Karar Vermeyle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	46
2.3. Denetim Odağı.....	51
2.3.1. Denetim Odağı Kavramı.....	51
2.3.2. Rotter’ın Sosyal Öğrenme Kuramı ve Denetim Odağı.....	53
2.3.3. İçten – Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri.....	55
2.3.4. Denetim Odağını Oluşturan Etkenler.....	56
2.3.4.1. Anne – Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumları.....	57
2.3.4.2. Ailenin Sosyo – Ekonomik Seviyesi.....	58
2.4. Konu İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	59
2.4.1. Denetim Odağı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	59
2.4.2. Denetim Odağı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	64

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	67
3.2. Evren ve Örneklem	67
3.3. Veri Toplama Araçları	69

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	69
3.3.2. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği (EKVÖ)	69
3.3.2.1. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği' nin Puanlanması	70
3.3.2.2. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin Geçerliliği.....	70
3.3.2.3. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği' nin Güvenirliği	71
3.3.3. Ana – Baba Tutumları Ölçeği	71
3.3.4. Rotter İç – Dış Denetim Odağı Ölçeği.....	74
3.3.4.1. Rotter İç – Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin Güvenirliği.....	74
3.3.4.2. Rotter İç – Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin Geçerliliği.....	75
3.3.4.3. Rotter İç – Dış Denetim Odağı Ölçeği' nin Puanlanması ve Yorumu.....	76
3.4. Verilerin Toplanması.....	76
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	77

BÖLÜM IV

4.BULGULAR.....	79
4.1. Örneklem Grubunun Yapısına ve Demografik Değişkenlere Ait Bulgular.....	79
4.2. Araştırmanın Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	83
4.3. Yorumlar.....	118

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	133
5.1. Sonuçlar.....	133
5.2. Öneriler.....	136

KAYNAKÇA.....	139
----------------------	------------

EKLER

EK I: Ergenlerde Karar Verme Ölçeği.....	146
EK II: Ana – Baba Tutum Ölçeği.....	148
EK III: Rotter İç – Dış Denetim Odağı Ölçeği.....	150
EK IV: Kişisel Bilgi Formu.....	153
EK V: M.E.B. İzin Belgesi.....	154

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1:	Cinsiyet Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	79
Tablo 2:	Anne Eğitim Durumu Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri	79
Tablo 3:	Baba Eğitim Durumu Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	80
Tablo 4:	Algılanan Gelir Durumu Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri	80
Tablo 5:	Sınıf Düzeyi Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	80
Tablo 6:	Uygulama Yapılan Okullara Ait Frekans ve Yüzde Değerleri	81
Tablo 7:	Okul Türü Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri	81
Tablo 8:	Denetim Odağı Türü Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	81
Tablo 9:	Ergenlerin Karar Verme Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının N , \bar{x} ve ss Değerleri.....	82
Tablo 10:	Ergenlerin Ana – Baba Tutum Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının N , \bar{x} ve ss Değerleri.....	82
Tablo 11:	Ergenlerin Denetim Odağı ve Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	84
Tablo 12:	Ergenlerin Ana – Baba Tutumu ve Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	85
Tablo 13:	Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları.....	88
Tablo 14:	Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	88
Tablo 15:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	89
Tablo 16:	Karar Vermede Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	89

Tablo 17:	Karar Vermede Panik Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	90
Tablo 18:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	90
Tablo 19:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	91
Tablo 20:	Karar Vermede Öz Saygı Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	91
Tablo 21:	Karar Vermede Öz Saygı Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	92
Tablo 22:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	93
Tablo 23:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	93
Tablo 24:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	94
Tablo 25:	Karar Vermede Panik Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	95
Tablo 26:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	95
Tablo 27:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	96
Tablo 28:	Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	97
Tablo 29:	Karar Vermede Özsaygı Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	97
Tablo 30:	Karar Vermede Öz Saygı Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	98

Tablo 31:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....99
Tablo 32:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....99
Tablo 33:	Karar Vermede Panik Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....100
Tablo 34:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....100
Tablo 35:	Ergenlerin Denetim Odağı ve Anne – Baba Tutumu Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....101
Tablo 36:	Ergenlerin Denetim Odağı Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....102
Tablo 37:	Karar Vermede Öz Saygı Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....102
Tablo 38:	Karar Vermede Öz Saygı Puanın Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....103
Tablo 39:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....103
Tablo 40:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanın Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....104
Tablo 41:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....105
Tablo 42:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane's T2 Testi Sonuçları.....105
Tablo 43:	Karar Vermede Panik Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....106
Tablo 44:	Karar Vermede Panik Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....106
Tablo 45:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek

	Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	107
Tablo 46:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Algılanan Gelir Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	108
Tablo 47:	Karar Vermede Özsaygı Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	108
Tablo 48:	Karar Vermede Özsaygı Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	109
Tablo 49:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	110
Tablo 50:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	110
Tablo 51:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	111
Tablo 52:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane's T2 Testi Sonuçları.....	112
Tablo 53:	Karar Vermede Panik Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	112
Tablo 54:	Karar Vermede Panik Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	113
Tablo 55:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	113
Tablo 56:	Karar Vermede Özsaygı Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	114
Tablo 57:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	114
Tablo 58:	Karar Vermede İhtiyatlı Seçicilik Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	115
Tablo 59:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	116

Tablo 60:	Karar Vermede Umursamazlık Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	116
Tablo 61:	Karar Vermede Panik Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	117
Tablo 62:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek yönlü Varyans analizi (ANOVA) Sonuçları.....	117
Tablo 63:	Karar Vermede Sorumluluktan Kaçma Puanının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Karar Verme Süreci.....	19
----------------------------------	----

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Son yıllarda teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmelerle bireylerin sosyal yaşantıları daha karmaşık hale gelmekte ve bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrede seçenekleri artmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Bu da insanın karar verme işlemini güçleştirmekte ve karar verirken seçeneklerin üzerinde daha fazla düşünmesini gerekli kılmaktadır.

Karar verme, zihinsel bir süreç olup insanın en önemli yaşam becerilerinden biridir. Karar verme akıl, düşünce, bilinç ve irade ile donatılmış insana özgüdür. İnsanın tüm eylem ve davranışı, bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir karar verme işlemidir. Yerinde ve uygun verilmiş kararlar bireyin yaşamında olumlu değişimlere neden olurken, hatalı verilmiş kararlar yaşam yönelimini olumsuz yönde etkiler. Gittikçe daha karmaşık hale gelen sosyal ilişkiler içinde birey sürekli problem ve seçeneklerle yüz yüze gelmekte, kendisi için en uygun kararı vermek durumunda kalmaktadır (Çoban ve Hamamcı, 2006: 394).

Kuzgun (1993: 161), karar verme davranışının ortaya çıkabilmesi için aşağıdaki üç koşulun bulunması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar;

- 1- Karar verme ihtiyacını ortaya çıkaran bir güçlüğün varlığı ve bu güçlüğün birey tarafından hissedilmesi,
- 2- Güçlüğü giderecek birden fazla seçeneğin bulunması,
- 3- Bireyin seçeneklerden birine eğiliminin olmasıdır.

Bu koşullar sağlandığında bireyin bir karar vermesi beklenir. Ancak her birey karar verirken farklı stratejiler kullanabilmektedir. Örneğin bazı bireyler mantıklı ve planlı karar verme biçimini benimserken, bazıları bağımlı, aşırı titiz, sezgisel ve kaderci gibi karar verme biçimlerini sergilemektedir (Balkıs, 2007: 70).

Brynes ve McClenny'e (1994) göre, iyi bir kararın verilmesi için en iyi fikrin seçilmesi gerekmektedir. Tecrübelerin kötü değerlendirilmesi, yanlış inançlar, etkin olmayan fikrin seçilmesi, yetenekler hakkında yanlış bilgiler ya da yetenekleri aşan eylemlerde bulunma isteği sonuçta stratejileri basitleştirerek çabuk ve yanlış kararlar verilmesine neden olmaktadır. Böylece bazı bireyler bağımlı, bazıları kararsız olabilmektedir (Akt: Eldeleklioğlu, 1996: 4).

Harris (1998) karar vermeyi; alternatifler üzerindeki belirsizliği ve şüpheyi yeterli derecede azaltarak aralarında en uygununu seçmeyi içeren bir dizi işlem olarak tanımlamış ve karar vermede alternatif seçeneklerle ilgili bilgi toplamanın önemini vurgulamıştır. Bu işlemler;

- 1- Ulaşmak istenen amaçların tanımlanması,
- 2- Alternatif seçeneklerin bulunması,
- 3- Belirlenen alternatif seçeneklerin tanımlanması,
- 4- Alternatif seçeneklerin olumlu yönlerinin değerlendirilmesi,
- 5- Alternatif seçeneklerin risklerinin değerlendirilmesi,
- 6- Uygun alternatif seçenek hakkında kesin kararın verilmesi.

Karar verme davranışı; karar verilmesi gereken durumun farkına varılmasıyla başlayan, bireyin bu durum karşısında, ne zaman ve nasıl karar vereceğini belirlediği bir etkinliktir. Karar verme davranışı, birbirini izleyen evrelerden oluşan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Birey önce herhangi bir güçlkle karşılaşmakta ve bu güçlüğü giderecek seçenekleri gözden geçirmekte, sonrasında problemin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirerek, ulaştığı kesin kararı uygulamaya geçirmektedir (Candangil, 2005: 20).

Güçray (1998)'a göre karar verme bir ihtiyaç durumunda bu ihtiyaçı karşılamak amacıyla mevcut seçeneklerden duruma en uygun olanın seçilmesidir. Scott (1995),

karar vermeyi olması muhtemel olasılıklardan birini seçme işlevi olarak değerlendirmektedir.

Dolayısıyla karar vermede amaç; yeni çözümler üretmek değil, önceden belirlenmiş ölçütlere göre var olan en iyi çözüm ya da seçeneği belirlemektir. Karar verme çok basit bir süreç gibi gözükse de bazen çok büyük ve karmaşık problemler haline dönüşebilir. Karar vermede ölçüt ve seçenekler çoğaldıkça iyi karar verme oldukça güçleşir. Karar vermede ilerlemenin mantıklı yolu, her seçeneği eldeki ölçütlere göre değerlendirip, duruma göre sıralamaktır (Çolakkadıoğlu, 2003: 3 - 4).

Janis ve Mann'a (1977) göre de sağlıklı karar verme davranışı bilişsel bir süreçtir. Sağlıklı karar veren; farklı gidiş yollarını derinlemesine inceleyen, amaç ve değerlerini gözden geçiren, her bir alternatiften doğabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları dikkatlice tartan, yoğun bir biçimde yeni bilgi arayışında olan ve bu yeni bilgiyi bütünleştirebilen, kararın uygulanmasını planlayan, oldukça yetkin bir insandır. Her bir adım ne kadar düzgün atılırsa, karar verme performansının da o kadar yetkin olacağı düşünülmektedir (Mann, Harmoni ve Power, 1989: 266).

Janis ve Mann'ın (1977) çatışma kuramına göre; önemli bir karar verme durumu birey için stres üreticidir. Üst düzeyde stres, yetersiz kararın verilmesine yol açabilirken, orta düzeyde stres, dikkatli bir şekilde karar verilmesine yardımcı olmaktadır (Akt: Güçray, 1998: 7).

Görülüyor ki, sağlıklı karar verme, aynı zamanda kaygıdan uzak, rahat bir şekilde karar vermeyi gerektirmektedir. Kaygı ve çatışmalar, sağlıklı karar verme davranışını güçleştirmektedir. Bir kişide çatışma hali, iki veya daha fazla gereksinimin doyumu aynı anda sağlanamadığı zaman meydana gelmektedir. Bu durum amaca yönelik davranışların önlenmesi veya yavaşlatılması yani kişinin engellenmesi demektir. Engellenme veya engellenme korkusu kaygıya neden olmaktadır. Özellikle karmaşık toplumlarda bu çatışma ve engellenmeyi çok sık yaşayan bireylerin sağlıklı karar vermesi beklenemez (Morgan, 2000: 191-199).

Ross (1981; Akt: Eldeleklioğlu, 1996: 4), Janis ve Mann gibi etkili karar verebilmek için bir bilgilenme sürecinden söz etmektedir. Ross'a göre iyi bir karar vericinin Şu beş beceriyi geliŐtirmesi gerekmektedir.

- 1- Eylem durumlarında, değişik seçenekleri görebilme ve belirleyebilme yeteneği,
- 2- İlgili seçenekler için lętler belirleyebilme,
- 3- lętler aracılığıyla alternatifleri tekrar değerlendirme,
- 4- Seçenekler hakkındaki verileri zetleme,
- 5- En uygun seğeneğin belirlenmesi.

Ergenlikte gittikęe artan bağımsızlık ihtiyacının yanı sıra, bilişsel ve psikolojik olgunlaşma, karar verme konusunda daha yüksek bir istek ve kapasiteye yol ağar. Ama ergenlerin karar verme hakları biręok konuda kısıtlanmıŐtır. Bu kısıtlamaları destekleyen tartıŐmacılardan Felsher ve Cauffman (2001: 257-273), ergenlerin karar vermedeki baŐarısızlıklarını ve kendileri için en iyi olanı yapamama gibi durumları referans gösterir. Ergenlerin başarılı karar verebilmeleri için yeterince olgunlaŐmadıklarını ne sürerler.

Ergenlik döneminde karar verme, ergenin kimlik gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir. Bu dönemde fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim hızlı geręekleŐmektedir. Ergende yeni seçimler yapıp kararlar alabilecek bir kimlik kazanma arzusu yođunlaŐmaktadır. Bu durum duygusal bağımsızlığı kazanma ve kendisiyle ilgili önemli kararları kendi başına verebilmeyi istemek olarak açıklanmaktadır (Atkinson ve Atkinson, 1999: 109-110). Ergenlerin kimlikle ilgili karmaŐalarını czmlenmelerinin yolu, etkili karar verme stratejilerini kullanmalarına bağlıdır.

Uygun ve sağlıklı karar verme, sağlıklı bir ergenin en önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ergenlerin karşılaştığı bazı kararlar ergenler için önemli olmayabilir ve bu kararlar onlar için kötü sonuğlanmayabilir. Bazı kararlar ise hayatı Őekillendiren sonuçlar iğerebilmektedir. Bu kararlar, kariyer seçimi, eğitim ve evliliklidir. Karar verme süreciyle ilgili araştırmacılar, cocuk ve genęlere yönelik

çalışmalar sonucunda uygun karar vermenin geliştirilebileceğini ve etkili karar vermenin öğrenilebileceğini belirtmektedir (Ersever, 1996: 34).

Karar Verme ve Denetim Odağı İlişkisi:

Karar verme dinamik bir süreçtir. Birey, bu süreç içerisinde etkin rol oynamaktadır. Bu süreçte bireyin kesin kararı, kişisel ve çevresel faktörlerce şekillenmektedir. Karar verme sürecinde bazı bireyler karar verme davranışı üzerinde kontrolün kendi ellerinde olduğunu düşünürken, bazıları ise bu kontrolün çevresel faktörlerce belirlendiğini düşünmektedirler. Bireylerin geçmişteki pekiştirici yaşantılarına dayalı olarak davranışlarının sonuçlarını kendi kontrollerine ya da kendileri dışındaki güçlerin (şans, kader) kontrollerine bağlamaları sonucu oluşan özellik denetim odağı olarak tanımlanmaktadır (Dağ, 1992: 1-9).

Rotter'in denetim odağı kavramı, sosyal öğrenme teorisi kaynaklıdır. Genel olarak bu kavram, bireyin yaşamındaki olumlu ve olumsuz yaşantıları kendi yetenek ve davranışlarının sonucu olarak veya bireyin kişisel kontrolünün ötesinde olan güçlere (şans, kader, vb.) bağlaması anlamına gelmektedir (Çırakoğlu, 2006: 12-13).

Birey, sosyal gelişim süreci içinde çocukluktan başlayarak, hangi davranışların hangi sonuçları doğuracağı ve hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı konusunda oldukça tutarlı bilgiler, beklentiler geliştirir. Rotter bu beklentileri, içsel ya da dışsal kontrol kaynağına inanç olarak nitelendirerek, yaşamdaki olumlu ya da olumsuz sonuçları (ödül ve cezaları) belirleyen güçlerin yoğunlaştığı yere "denetim odağı" adını vermiştir (Yeşilyaprak, 1993: 2).

Karar verme davranışını etkileyen değişkenlerden biri olan denetim odağı, sosyal öğrenme kuramı içinde yer alıp, kişiliğin önemli yapı taşlarından biridir. Denetim odağı, bireyin kendi davranışlarının sonucu olarak bireysel sorumluluğu kabul etme derecesidir. Bireyin başına gelenlerin kendi davranışları sonucu olduğunu kabul etmesi içsel kontrol, diğer taraftan talih, şans, kader ya da başkaları tarafından olduğuna inanması ise dışsal kontrol olarak tanımlanmaktadır (Çoban ve Hamamcı, 2006: 395).

Denetim odağıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Watson (1998), Anderson ve Arnoult (1989), Dağ (1991), Köksal (1991), Phares (1976), Yeşilyaprak (1993), Çivitçi (2007), Korkut (1991), Aydın (2002). Bu çalışmalar sonucunda iç ve dış denetimli bireylerin davranışsal yönde bazı farklılıklar sergiledikleri gözlenmiştir. Bu farklılıkları şöyle ifade edebiliriz:

İçten denetimli kişilerde görülen özellikler:

- 1- Başkalarından gelen baskılara boyun eğmeye daha az eğilimli oldukları ve kendi yargılarına daha fazla güvendikleri,
- 2- Entellektüel, daha fazla araştırmacı ve bilgi toplamaya daha yatkın oldukları,
- 3- Sosyal etkinliklere katılma konusunda daha istekli ve aktif oldukları,
- 4- Daha yüksek başarıma güdüsüne sahip oldukları, başarıya daha fazla önem verdikleri ve özellikle bilişsel etkinliklerde daha üstün oldukları,
- 5- Kendi davranışları için sorumluluk yüklenmeye daha eğilimli oldukları,
- 6- Sağlığını koruma konusunda (sigarayı bırakma, hastalıktan korunma, iyileşme vb.) daha başarılı oldukları,
- 7- Olumsuz olaylar karşısında daha az psikolojik çöküntüye uğradıkları, duygusal yönden daha sağlıklı oldukları,
- 8- Kişilerarası ilişkilerde daha içten ve derin davrandıkları,
- 9- Herhangi bir başarısızlık durumunda sorumluluğu kendilerine yükledikleri, yüksek derecede öz saygılı ve benlik kontrollerinin daha gelişmiş olduğu,
- 10- Okul başarısının daha yüksek olduğu,
- 11- Kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız kişiler olarak tanımladıkları gözlenmiştir.

Dıştan denetimli kişilerde görülen özellikler:

- 1- Kendilerini dış güçlerin kurbanı olarak görürler.
- 2- Beklenti düzeyleri daha düşüktür.
- 3- Kaygı düzeyleri daha yüksektir.
- 4- Kuşkucu, depresif ve daha saldırganlardır.
- 5- Savunma mekanizmalarını daha çok kullanırlar.
- 6- Hem kendilerine hem de başkalarına daha az güvenirlere.

- 7- Kendilerini tanımada yetersiz olup, kimlik karmaşaları vardır.
- 8- Çevre üzerinde kontrollerinin olmadığına inanırlar.
(Çoban ve Hamamcı, 2006: 395-396).

İçten denetimli olmanın daha sağlıklı bir durum olduğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Korkut'un (1991) görüşü bunlardan biridir. Korkut (1991) ile birlikte Cüceloğlu (1992) da içten denetimli olmanın daha sağlıklı olduğuna vurgu yapmaktadır. İçten denetimli kişinin daha sağlıklı olduğuna dair görüş bildirirken, bu araştırmacılar ortak olarak bu kişilerin arkadaşçılık, sosyal iletişimde dengelilik ve başkaları tarafından çekici olarak algılanma niteliklerine de vurgu yapmaktadırlar.

Bireyin denetim odağının oluşmasını, içsellige - dışsallığa doğru yönelmesini etkileyen ve şimdiye kadar yapılmış araştırmalarda yer alan etmenler olarak kişinin içinde yaşadığı çevre büyüklüğü, ailede kaçınıcı çocuk oldukları, sosyo-ekonomik düzey ve ebeveynlerin eğitim durumu belirtilebilir (Yaşar, 2006: 17).

Karar Verme ve Anne-Baba Tutumunun İlişkisi:

Karar verme bir beceridir ve eğitimle kazanılır. Anne-baba da bu eğitim sürecinde hayatın erken yıllarından itibaren başrolü oynarlar. Brown ve Mann'a (1990) göre karar verme yeteneğinin gelişmesinde en önemli faktörlerden birisi aile çevresidir. Aile, karar verme de önemli bir laboratuvar olarak değerlendirilmektedir. Ergenler, ailenin diğer üyelerini karar verirken gözleyerek, verilen kararların etkilerini görerek, aile içindeki etkileşimin kararları nasıl etkilediğini öğrenerek ve kendileriyle ilgili seçimleri yaparken cesaretlendirilerek öğrenmektedirler.

(Akt: Eldeleklioğlu, 1996: 6).

Ergenlik dönemi bireylerin aile kararlarına katıldığı en yoğun dönemdir. Ergenlik döneminde bireyin bağımsız olarak karar vermesinde ailenin de etkisi olduğu, ergenler ve aileleri arasındaki iletişimin olumlu olduğunda, ailelerin esnek oldukları durumlarda, ergenlerin kararlara katılım isteğinin arttığı, karar verme becerilerinin gelişimi için aile içerisinde sorumlu bir üye olarak rol almaları ve yönlendirmeye ihtiyaçları olduğu belirtilmektedir (Çolakkadıoğlu, 2003: 8).

Mann, Harmoni ve Power, (1989: 265-278)'a göre aile yapısının ve dinamiğinin ergenin kişisel karar vermede önemli bir etkisi vardır. Yapılan çalışmalarda çekişme ve düşük uyum ile şekillenmiş ailelerde, ergenlerin aile kararlarına pek az katıldıkları görülmektedir. Aile yapısı ve işleyişindeki bozulmalar, büyük ihtimalle ergenlerin karar verme yetkinliğinin gelişimine de engel olur.

Ulusoy, Demir ve Baran (2005: 4)'a göre ebeveynler, derece derece ergene özerklik vermeli ve onu desteklemelidir. Ergenlik sürecinde yaşanan en önemli değişikliklerden biri tek yönlü otoriteden, karşılıklı karar verme sürecine girilmesinde yaşanır. Sorumlu, otonom davranış, en iyi 'yetkin' aile tipinde gelişmektedir. Bu ebeveynler ergene sınırlar koyarken, aynı zamanda destek ve onay vererek başarıyı teşvik ederler.

Schönpflug (2001: 220-229), karar verme davranışında ailenin etkisi, ergenin ebeveyni algılayışı, ebeveynin eğitim düzeyi ve farklı kültür yapısının önemini vurgular. Çalışmalarında, ergenin artan yaşıyla karar vermede kendi gücünü aktifleştirip, ailesinin karar vermedeki etkisini azaltan bir çizgiye sahip olduğunu görmüştür.

Schvneveldt ve Adams (1983), ergenlerin karar verme ile başa çıkmada kullandıkları stillerin yaşa, zamana, olaylara, sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyete göre farklılaştığını bulmuşlardır. Ayrıca ergenlerin en güçlü kararı vermek istediklerini, karar verirken anne - babalarından, yakınlarından, akranlarından etkilendiklerini fakat sorumluluktan kaçtıklarını saptamışlardır (Bacanlı ve Sürücü, 2006: 13).

Bu araştırmada ise, ergenlerin hangi denetim odağına sahip oldukları, algıladıkları ebeveyn tutumu ve hangi karar verme becerisini ağırlıklı olarak kullandıklarının incelenmesi planlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada; ergenlerin denetim odakları ve algıladıkları ebeveyn tutumlarının karar verme becerileri ile ilişkisinin; cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, anne-baba eğitim

durumu ve okudukları okul türü ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıda belirtilen özel amaçlar ele alınmıştır.

- 1) Ergenlerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2) Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3) Ergenlerin denetim odakları, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 4) Ergenlerin karar verme becerileri, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 5) Ergenlerin denetim odakları, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 6) Ergenlerin karar verme becerileri, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 7) Ergenlerin denetim odakları, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 8) Ergenlerin karar verme becerileri, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 9) Ergenlerin denetim odakları, algılanan anne- baba tutum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- 10) Ergenlerin denetim odakları, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 11) Ergenlerin karar verme becerileri, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 12) Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- 13) Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ergenlik döneminde alınan kararlar yaşamı şekillendirmektedir (Mann, Harmoni ve Power, 1989). Etkili karar verme becerisi özellikle ergenlerde ele alındığında, bu

becerinin geliştirilmesi, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenlerin bu dönemde yüzleştikleri zor problemleri ve meydan okumaları anlayabilmek için nasıl karar verdiklerini kavramak önemlidir. Ergenlik döneminde verilen kararlar; bireyin sağlığı, mesleği, psikolojik uyumu ve sosyal kabulü üzerinde yaşamı boyunca etkili olabilecek bir güce sahiptir.

Ergenin karşılaştığı olayları değerlendirip, nasıl kararlar aldığını sahip oldukları denetim odakları büyük ölçüde etkilemektedir. Bu araştırma ile ergenlerin meslek seçimi gibi önemli karar verme aşamasında karar verirken benimsedikleri karar stratejilerinin tespit edilmesi ve farklı kontrol odağına sahip bireylerin hangi karar stratejilerini kullandığının bilinmesi onlara götürülecek rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin planlanması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Araştırmada öğrencilerin uygun olmayan karar stratejileri kullandıkları ve dıştan denetimli bireyler oldukları belirlenirse eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri çerçevesinde öğrencilere etkili karar verme yöntemleri ve planlı, programlı karar stratejilerini kullanmaları öğretilbilir ve içten denetimli kişilik özelliklerinin vurgulanmasına yönelik uygulamalara yer verilebilir. Böylece öğrencilerin doğru ve uygun meslek seçimleri için ilgi ve yeteneklerine yönelik dersleri almaları sağlanabilir.

Anne-baba tutumunun karar verme tarzında etkili olması ve karar verme becerilerinin geliştirilebilen bir davranış olması, günümüzde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrenci ve velilere uygulanabilecek bir grup rehberliği programının geliştirilmesinde önem taşımaktadır. Sonuçların alanda çalışan uzmanlar ve ilerde yapılacak çalışmalar için kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde ergenlerde denetim odağı ve karar verme davranışına ilişkin günümüze kadar yapılan çalışmalarda yaş, cinsiyet, kimlik ve okul başarısının geniş yer tuttuğu görülmektedir. Bu çalışmada denetim odakları farklı olan lise öğrencilerinin algıladıkları ebeveyn tutumlarına göre karar verme davranışlarının; karar vermede öz-saygı, ihtiyatlı-seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutlarına göre incelenmesi amaçlanmıştır.

1.4. Sayıtlar

Araştırmanın 6rneklemini oluşturan ergenler, veri toplama araçlarını içten ve yansız olarak yanıtlamışlardır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ilişkin yapılan genellemeler aşağıda belirtilen sınırlılıklar çerçevesinde geçerlidir.

1. Araştırma, 1 yıl süre ile;
2. Araştırmanın alışma grubu, 2008–2009 Eğitim - 6đretim yılı Kocaeli ili, Darıca ilçesi orta6đretim kurumlarına devam eden lise 6đrencileri ile;
3. Araştırmaya katılan bireylerin denetim odakları, algıladıkları ebeveyn tutumları ve karar verme becerilerinin belirlenmesi, 6leklerde yer alan maddeler ile;
4. Araştırma, 6rneklemini oluşturan ergenlerin veri toplama araçları kapsamında 6leklere verdikleri yanıtlarla;
5. Araştırma, çalışmanın amaçlarında sorulan sorular ile;
6. Araştırma sonuçları, çalışmada kullanılan istatistiksel teknikler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan temel kavramların tanımları aşağıda yer almaktadır.

Ergenlik: Ergenlik dönemi, kendine has özellikleri bulunan ve bireyin yaşam döngüsü içinde en fazla problemle karşılaştığı, 12 ile 23 yaşları içerisinde gencin erişkin bir kişi olmasına kadar geöen süreyi kapsayan kritik bir dönemdir. Bu dönemin problemlili ve kritik olmasının nedeni ise gencin yaşadığı yeni oluşumlarla başa ıkma becerilerinin henüz gelişmemiş olmasıdır (Aydın, 1997: 149).

Karar Verme: Bu alışmada karar verme “Ergenlerde Karar Verme Ölçeği” ile yapılacak ölçümle tanımlanmıştır. Mann, Harmoni ve Beswick (1988)’e göre karar verme kişinin bir ık seöenek arasından birine yönelmesini sağlayan bilişsel bir süreçtir.

Karar Vermede Öz-Saygı Düzeyi: Bireyin karar verme yeteneklerine güven düzeyidir.

Karar Vermede İhtiyatlı-Seöicilik Düzeyi: Bireyin karar vermesi gereken durumlarda bir dizi alternatifini dikkatlice araştırması ve alternatiflerin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirmesidir.

Karar Vermede Umursamazlık Düzeyi: Bireyin karar vermesi gereken durumlarda sanki verilecek bir karar yokmuş gibi davranmasıdır.

Karar Vermede Panik Düzeyi: Bireyin karar vermesi gereken durumlarda yeterli zamanı yoksa kendisini streten ve ıtışmadan kurtarmaya yönelik verdiği karardır.

Karar Vermede Sorumluluktan Kaöma Düzeyi: Bireyin karar vermesi gereken durumlarda karar vermeyi erteleme ve sorumluluğu başkasına yüklemesidir. (Çolakkadıoğlu, 2003: 20).

Denetim odağı: Bu çalışmada iç ve dış denetim odağı “Rotter Denetim Odağı Ölçeği” nden alınan puanla ölçülecektir. Rotter (1966: 1 - 4) a göre denetim odağı kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonucu ya da şans, kader, talih gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir. Rotter, kişinin kendisini etkileyen olayları; kendi denetiminde olduğuna inanmasına içten denetim, dış güçlerin denetiminde olduğuna inanmasına dıştan denetim demiştir.

Bu çalışmada ana – baba tutumu, Eldeleklioğlu (1996)’nun geliştirdiği “Ana – Baba Tutum Ölçeği” nden alınan puanla ölçülecektir.

Otoriter Ana-Baba Tutumu: Anne-Baba, çocuğun davranışlarını toplumsal standartlara göre şekillendirip, denetlemeye çalışır. Bu tutumda çocuğun itaat etmesi beklenir.

Demokratik Ana-Baba Tutumu: Anne-Baba, çocuğa karşı içten, derin ve koşulsuz sevgi duyar, çocuğun özerk davranmasına izin verir.

Koruyucu Anne-Baba Tutumu: Anne-Baba, çocuğun bağımsız olmasından korktukları için onun davranışlarını kontrolleri altında olmasını isterler. Çocuklarını güvensiz ve bağımlı kişiler olarak yetiştiren bir tutumdur (Eldeleklioğlu, 1996: 19 - 20).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öncelikle karar verme kavramı üzerinde durulmuş, karar verme ile ilgili kuramsal açıklamalara değinilmiştir. Ardından ergenlerde karar vermeyi etkileyen faktörlere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Sonrasında ise araştırmanın diğer bir değişkeni olan denetim odağından bahsedilmiş, ergenlerde denetim odağını etkileyen faktörler ve bu konuda yapılan çalışmalar sunulmaya çalışılmıştır.

2.1. Karar Verme

2.1.1. Karar Verme Kavramı

Günlük yaşantı içinde değişik önemlerde bir çok karar veririz. Bu durum aynı zamanda verdiğimiz kararın ya da seçiminizin sorumluluğunu almayı, sonuçlarını kabullenmeyi de beraberinde getirir. Verilen kararların niteliği ve niceliği, bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine ve karar verilmesi gereken durumun özelliklerine göre değişmektedir. Kararların içeriği değişse de temeli ortak yapıdadır. Karşılaşılan durumlarda birey seçenekleri tarar ve istediği sonuçlar için hangi seçeneğin en iyisi olduğuna karar verir. Hayatta başarılı olmanın anahtarı istenen sonuca götürecek ve götürmeyecek seçenekler arasındaki farkı bilmektir. Bu ayırt etme yeteneği başarılı karar vermede önemli olduğundan pek çok araştırmacı bu kavram ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

Literatürdeki pek çok karar verme tanımlarından bazıları şunlardır:

Budak (2000) karar vermeyi, olaylara ilişkin olasılık hesapları yaparak iki veya daha fazla seçenek arasından bir seçim yapma yetisi, süreci veya bu amaçla kullanılan yöntem olarak tanımlamıştır. Deniz (2002), Eldeleklioğlu (1996) ve Yeşilyaprak (1993)'a göre karar verme, bireyin karşısına bir problem olarak çıkmaktadır. Birey bu problemi çözmek için neler yapabileceğine karar vermek zorundadır. Kuzgun

(1993) karar vermeyi; bir ihtiyacı gidereceği düşünölen objeye götüreceğ bir den fazla yol olduğu zaman, yaşanan sıkıntıyı giderici bir yöneliş olarak tanımlamaktadır.

Liprie (1993: 242) karar vermeyi, seçim yaparken kişinin sahip olduğu algı, yapılan davranış ve aktiviteler olarak tanımlar. Karar verme davranışı aktif ve pasif davranışları içerir. Bununla beraber kimi kararlar tavsiye ve bilgi gerektirmekte, bazıları kişisel, bazıları kollektif olarak sonuçlandırılmaktadır.

Karar verme çok yönlü, dinamik ve tekrarlanan bir süreçtir. Karar vermeyi dört aşamada düşünmek gerekir. İlk aşama bir amaç belirlemektir (Örn: Arkadaşlarla eğlenmek). İkinci aşama o amaçı üretmek için seçenekleri belirlemektir (Örn: Spor yapmak, yürüyüşe çıkmak gibi). Üçüncü aşama ise seçenekleri puanlamaktır (Örn: Spor, yürüyüşten iyidir). Son aşama ise en yüksek puanlı alternatifini seçmektir (James, 2002: 209).

Moris (2002; Akt: Çolakkadioğlu, 2003: 3-4) karar vermeyi, bütün olası çözümleri önceden bilinen bir problem çözme yöntemi olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla karar vermede amaç yeni çözümler üretmek değil, önceden belirlenmiş ölçütlere göre var olan en iyi çözüm ya da seçeneği belirlemektir. Karar verme çok basit bir süreç gibi gözükse de bazen çok büyük ve karmaşık problemler haline dönüşebilir. Karar vermede ölçüt ve seçenekler çoğaldıkça iyi karar verme de oldukça güçleşir. Karar vermede ilerlemenin mantıklı yolu, her seçeneği eldeki tüm ölçütlere göre değerlendirip, uygunluk durumlarına göre sıralamaktır.

Köse (2002: 42)' e göre ise karar, bir amaca ulaşabilmek için eldeki olanak ve koşullara göre mümkün olabilecek olası eylem biçimlerinden en uygun görünenini seçmektir. Bir başka deyişe; çeşitli durumlar arasından seçim ve tercih yapmakla ilgili bedensel ve zihinsel çabaların toplamı olarak ifade edilmektedir.

Janis, Mann (1997) ve James'e (2002: 211) göre karar vermek, stresli bir takım işlemleri içermektedir. Yaşanılan stres dikkati azaltıp, alternatifleri gelişigüzel taramaya sebep olmakta, kompleks kararlarda en iyi seçeneğini seçme şansını azaltmaktadır. Karar verici, yaşanılan stresten dolayı sonrasında korku yaşamaya başlamaktadır.

Karar verme hakkında çeşitli tanımlar sıralanmış ve değişik kuramlara dayandırılarak tanımlanmaya çalışılmıştır (Alver, 2003: 21). İncelenen tanımların bazı ortak noktaları ise şunlardır:

- 1- Etken eyleminin seçimidir.
- 2- Eylemi etkileyen her türlü yargıdır.
- 3- Yapılan değerlendirmeler sonucunda hüküm verme sürecidir.
- 4- Amaca ulaşmada değişik davranışlar içeren alternatifler arasından etken olanın seçimi işlemidir.
- 5- Problem çözme işlemidir.
- 6- Olay ya da sorunlarla ilgili bilgileri yorumlayarak ve kıyaslama yaparak bir yargıya varmaktır.
- 7- Bir süreçtir.

2.1.2. Karar Verme Süreci

Karar verme ile ilgili tanımlara bakıldığında, karar verme davranışının birbirini izleyen evrelerden oluştuğu, bilişsel olarak karmaşık süreçlerle karakterize edildiği görülmektedir.

Caroll (1980; Akt: Ersever, 1996: 35) ve Janis ve Mann (1977; Akt: Mann, Harmoni, 1989: 266) karar verme davranışını birbirini izleyen evrelerden oluşan bir süreç olarak ele almaktadırlar. Birey, karar verme süreci içerisinde belirli bir yaklaşımda durumu değerlendirmekte, seçenekleri ve bu seçeneklerin sonuçlarını incelemekte, değerlendirmenin sonucu olarak istediği seçime yönelmektedir. Seçim işlemindeki süreçler sırasıyla şunlardır:

- 1- Problemi tanıma,
- 2- Seçenekleri oluşturma,
- 3- Seçeneklerin olası sonuçlarını gözden geçirme,
- 4- Seçenekleri daha iyi değerlendirebilmek için veri toplama,
- 5- Elde edilen verileri değerlendirme,
- 6- Uygun olan seçeneği belirleme,

7- Gerekli planları yaparak verilen kararı uygulamaya koyma,

8- Sonucu değerlendirmedir.

D’Zurilla ve Nezu (1982) ise karar vermeyi, problem çözme sürecinin bir evresi olarak ele almakta ve problem çözmeyi beş ögeden oluşan bir süreç olarak değerlendirmektedirler. Bu ögeler; probleme bakış açısı, problemi tanımlama ve formüle etme, seçenekler oluşturma, karar verme ve çözümü uygulamadır (Akt: Çolakkadıoğlu, 2003: 4).

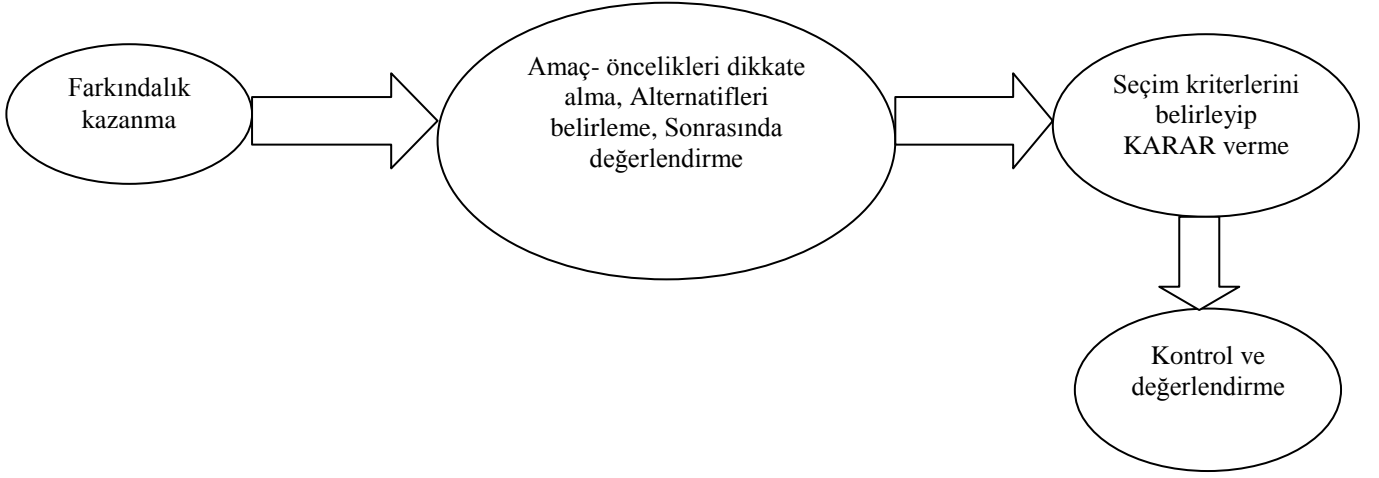
Naftel ve Driscoll (1993: 177) ve Byrnes (2002: 210), karar verme ve problem çözme becerilerinin iç içe geçmiş süreçler olduğunu belirtmekte, etkili problem çözme ve karar verme becerilerinin geliştirilmesi için bir takım işlemlerin gerekliliğinin önemini vurgulamaktadırlar. Bu işlemler;

1. Problemin çözümünde duyguların dikkate alınması,
2. Çıkış noktasının belirlenmesi,
3. Bir amaç doğrultusunda bireyin yönlendirilmesi,
4. Yapılabilecek şeyler üzerinde düşünülmesi,
5. Her seçenek için sonuçların değerlendirilmesi,
6. En iyi çözüm yolunun seçilmesi ve karar verilmesi,
7. Prosedürün planlanması,
8. Sonucun ne olduğuna bakılması ve hafızaya yerleştirilmesidir.

Seçeneklerin kişi açısından istenirlik derecesi, kararın yönünü belirleyen en önemli faktördür. Steern ve Porter, bir seçeneğin kişi tarafından istenirlik derecesinin tercihte önemli rolü olduğu görüşündedirler. Bu yazarlara göre bir şeyi yapmak için hissedilen ihtiyacın şiddeti, beklentilerin fonksiyonudur. Vroom ise seçme işlemini, “seçenekler arasında istenilen yönleri en fazla, istenmeyen yönleri en az ve erişme olasılığı en yüksek olan birine yönelme” olarak tanımlamaktadır. Bireyin bir seçeneğe yönelişi onun tercih ettiği sonuca erişebileceği yolundaki inancının derecesini ifade eder. Özetle insanlar, seçenekler arasında gerçekleşme olasılığı en güçlü olan seçeneğe yönelirler (Kuzgun, 2003: 152).

Carney ve Wells ve Acıbozlar (2005; Akt: Dülger, 2008: 38-39) yaptıkları çalışmada, gerçekçi bir mesleki karar verme sürecini birbirleriyle ilişkili halka olarak düşünmüş ve bu süreç ile ilgili yedi halka tanımlamışlardır. Bunların açıklaması kısaca şu şekildedir:

- 1. Farkında Olma:** Artan rahatsızlık duygusu ve hissi, değişikliklerle karar vermeye hazır olma durumudur. Bu his, iç ya da dış baskıların her ikisine de neden olabilir.
- 2. Kendini Değerlendirme:** Kariyerle ilişkili kararlar vermede dikkat etmek zorunda olunan, kendi kendini tanımanın önemli bir kriter olmasıdır. Bu kriter, ilgi, yetenekler, değerler, beceriler ve istekleri içerir.
- 3. Araştırma:** Farkında olarak karar verme süreci, mutlaka doğru, geniş ve konuyla ilişkili bilgiyi gerektirir. Bu bilgiler; çalışma hayatına yönelik bilgi ve önceden söz konusu olan kendini anlamaya amaçlı bilgilerin her ikisi ile de ilişkilidir.
- 4. Bütünleştirme:** Mesleki kriter (Örn; görevler, çevreler, ödüller, maliyet vb.) ve kişisel kriter (ilgi, değer, yetenek vb.) arasında uygunluğun değerlendirilmesi, ihtiyaç ve arzuların karşılanacağı mesleklerde çalışma fırsatlarını arttırmak için yardımcı olunması durumudur. Ne istenildiği ile ne elde edileceği arasında bazı kıyaslamalar yapılması gereklidir.
- 5. Sorumluluk:** Pek çok konuda karar ve harekete geçme ihtiyacı vardır. Sorumluluk alma zamanı geldiğinde, bilinçli bir seçim için yeterli bilgi gereklidir ancak seçeneklerin tamamen güvenli ya da garantili olduğu bilgilere ulaşılamayabileceği de bilinmelidir.
- 6. Uygulama:** Bir plana dayanmaksızın sorumluluk almak ve karar vermek başarıya götürmez. Plan; karar verme noktasında, ne, niçin, ne zaman ve nasıl sorularının cevaplarını içerir. İyi bir planlama, uygulama sırasında karşılaşılabilecek sürpriz ve zorlukları en aza indirmeli ve güven vermelidir. Fakat planların bütün ihtimalleri eksiksiz hesaba katması çok olay değildir.
- 7. Yeniden Değerlendirme:** Kararları yeniden değerlendirmek ve düzeltmeler yapmak için kişiye izin verilirse istenilen sonuçlara ulaşmak kolaylaşır. Bu verilen kararların mutlaka kötü olduğu anlamına gelmez ancak daha fazlasını öğrenmek ya da farklı kararlar gerekmesi durumunda uyum göstermek için gereklidir.

Şekil 1. Karar Verme Süreci

Karar verme sürecini şekilde görüldüğü gibi özetleyecek olursak; ideal bir karar verme sürecinin başlangıcında karar vermeyi gerektiren bir durumun, problemin farkına varılması gerekir. Daha sonra bu problemi çözmeye yönelik bir dizi seçenek oluşturulmalıdır. Üçüncü aşamada, her bir seçeneğe ilişkin bilgiler toplanmalı ve bir sonraki adımda, her bir seçenek elde edinilen bilgiler ışığında değerlendirilmelidir. Bu noktada, seçeneklerin gerçekleşme olasılıkları üzerinde akıl yürütülmelidir. Daha sonra akla uygun bulunan seçenek tercih edilmeli, yürürlüğe konmalı ve son olarak karar sürecinin sonucu değerlendirilmelidir.

2.1.2.1. Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

Etkili ve sağlıklı karar verebilmek için bilişsel süreçlerin işlemesi gerekmektedir. Bu bilişsel süreçlerin işlememesi, kişinin çözümlene yapması gereken bir durumda bilgiyi düzenli araştıramamasına ve seçenekleri yeterince inceleyememesine, en iyi fikir için yeterince düşünememesine, sonuç olarak hızlı ve içtepisel karar vermesine neden olmaktadır (Eldeleklioğlu, 1996: 4).

Bireyin sahip olduğu karar stratejileri, kişilik özellikleri ile yakından ilgilidir. Senemoğlu (2001: 21) kişiliği, bireyi başkalarından ayıran, bireyin doğuştan getirdiği

ve sonradan kazandığı özelliklerin bir bütünü şeklinde tanımlamaktadır. Duygularımız, yeteneklerimiz, güdülerimiz, mizacımız, sosyal, fiziksel- psikomotor ve bilişsel özelliklerimiz, karakter ve değerlerimiz, inançlarımız, tutumlarımız, görüşlerimiz vb. tüm özelliklerimiz kişiliğimizi oluşturur. Karar verirken özgüven sahibi olmak, karar vermeyi gerektirecek bir güçlüğü sezip, var olan seçeneklerden birine yönelmeyi kolaylaştırır. Ayrıca bireyin ilgi ve yeteneği, değerleri ve beklentileri, algıları ve sahip olduğu denetim odağı karar verme sürecini etkileyen diğer önemli faktörlerdir.

Birey karar verirken, her ne kadar sorunun varlığını kendisi hissedip, bunu çözebilmek için seçenekleri dikkate alsın ve kendi bilgi, düşünce ve ihtiyaçlarına başvursa da, tamamen bağımsız bir karar verme pek mümkün olmamaktadır. Çünkü toplumca uygun görülen kurallar, belirlenen bazı standartlar göz ardı edilmemektedir ve bireyler diğer kaynakların bilgisine, tecrübesine ihtiyaç duymaktadırlar. Eğer bu durum olmasaydı, karar verme davranışı açısından kültürlerarası bir farklılığın gözlenmemesi beklenirdi. Çevremizde bulunan bireylerin yaklaşımları kişinin kararını yönlendirici olabilir. Bunun yanı sıra arkadaşlarla benzer amaçların güdülmesi ya da benzer aşamalardan geçiliyor olması, karar sürecinin şekillenmesini etkilemektedir (James ve Byrnes, 2002: 210).

Zaman etkeni de kararları etkileyen faktörlerden biridir. Etkili kararların verilebilmesi, gerekli bilginin toplanması için yeterli zamanın tanınması karar verme sürecinin olumlu yönleneşine neden olacağı gibi, aceleci olmak ve yeterli planlamanın yapılmaması da süreci olumsuz etkileyecektir. Ayrıca kararın kendisinden kaynaklanan fiziksel şartlar da karar vermede etkilidir. Seçeneklerin çok sayıda ve birbirine çok benzer nitelikte olması, karar sürecinin maddi külfetinin çok ya da az oluşu karar vermede en önemli etkenlerdir (Dülger, 2008: 41).

2.1.3. Karar Verme Kuram ve Modelleri

Literatüre bakıldığında, karar vermede insanın gerçekte ne yaptığı ya da ne yapması gerektiği varsayımları ele alınmış ve ortaya iki çeşit karar verme kuramı sunulmuştur. Bunlardan ilki normatif / kuralcı (normative) , diğeri ise betimleyici (descriptive) kuramlar olarak adlandırılmaktadır. Kuralcı kuramlar ideal kararı

tanımlarken, betimleyici kuramlar, insanların gerçekte nasıl karar verdiklerini açıklamaya yönelmektedir.

2.1.3.1. Kuralcı Teoriler (Klasik Karar Verme Kuramı)

Sternberg ve Goldstein (2006; Akt: Kaçar, 2008: 13), kuralcı teorilerini Klasik Karar Kuramları olarak da adlandırmaktadırlar. Bu kuramlar ekonomist, istatistikçi ve filozoflar tarafından karar verme konusunda geliştirilmiş ilk kuramlardır. Ekonomik bir bakış açısına sahip olan bu kuramlar üç varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, karar vericilerin kararları ile ilgili tüm olası seçenekler ve bu seçeneklerin tüm olası sonuçları ile ilgili bilgi sahibi oldukları varsayımdır. İkinci varsayıma göre karar vericiler, karar seçenekleri arasındaki ince (güç ayırt edilen) farklılıklara karşı son derece duyarlıdır. Üçüncü olarak karar vericiler, seçimleri konusunda tamamen mantıklıdır. Sonuç olarak bu kuram; bireyin karar vermesi gereken durumlarda, matematiksel işlemlerle gerçekleşme olasılığı en yüksek olan seçime yönelmesidir.

Klasik karar verme kuramı, net karar verme durumlarında işleyebilmekte ve olayın objektif bir biçimde olasılığı ve değeri hesaplanabilmektedir. Ancak çoğu kişisel karar verme durumlarında bireyler, objektif sayısal değerleri belirleyebilmek için yeterince bilgiye sahip olamamaktadırlar. Olasılıkta olduğu gibi kullanışlılık / değerde de genellikle öznel nicelikler söz konusu olabilmektedir (örneğin; gelecek garantisi). Birtakım problemlere rağmen psikolojik danışmada klasik kuramın temel özelliklerinden faydalanılmaya çalışılmaktadır (Mitchel ve Krumboltz, 1979: 556).

2.1.3.2. Fayda Kuramı

İlk olarak John Von Neumann ve Oskar Morgenstern (1947; Plous, 1993: 80) tarafından ortaya konan bu model, insanların gerçekte nasıl karar verdiği ile değil, mantıklı karar vermenin gerekliliklerini yerine getirdiklerinde nasıl karar verecekleri ile ilgilenen kuralcı bir modeldir. Bir başka ifade ile bu model, insanların nasıl karar vermesi gerektiği ile ilgilenmektedir.

Baron (1994), fayda kuramını, “beklenen fayda kuramı (expected-utility theory)”, “çoklu yüklemeli fayda kuramı (multiattribute utility theory)” ve “faydacılık” olarak

üç başlık altında ele almıştır. Beklenen fayda kuramı; karar durumunda ortaya çıkabilecek sonuçların hangisinin birey için yararlı olup, olmayacağı ile ilgilidir. Birey alternatiflerin olası sonuçları ve değerlerini incelemekte, kendine en yüksek kazanç sağlayacak olana yönelmektedir. Çoklu yüklemeli fayda kuramı, farklı amaçlardan birine yönelme ile ilgilidir. Birey, en fazla yüklediği değer ile gerçekleşme olasılığı yüksek alternatifi dengeleyerek karar vermektedir. Faydacılık ise, karar anında birey için en fazla kazanç getiren eylemdir ve en yararlı olanıdır (Akt: Çolakkadıoğlu, 2003: 26).

Baron (1994) ve Plous (1993), fayda kuramının kural koyucu bir özelliği olduğunu belirtmektedirler. Fayda kuramı, bireyin ideal koşullarda olası seçenekler arasından hangisini seçmesinin gerektiğini belirtmektedir. Bireyin sahip olduğu bilgiyi anlayabildiği, seçeneklerin avantaj ve dezavantajlarını hesaplayabildiği ve kendisine en fazla faydayı sağlayacağını düşündüğü seçeneği davranışa dönüştüreceği varsayılmaktadır. Plous (1993), fayda kuramının altı ilke doğrultusunda şekillendiğini belirtmektedir:

- *Seçeneklerin düzenlenmesi:* Mantıklı karar veren bireyin en az iki seçeneği birbiriyle karşılaştırabilmesi ya da her ikisine de kayıtsız kalması gerekmektedir.
- *Yönlendirilme:* Kendine en çok faydayı sağlayan kararı veren, yani mantıklı karar veren birey, verdiği kararın diğer kararlar ya da faktörler tarafından yönlendirilmediğinden emin olmalıdır.
- *İptal edilebilirlik:* Eğer iki riskli seçenek, ortaya çıkartacakları olası sonuçlar bakımından birbirine eşit ise iki seçenek arasında verilecek karar seçeneklerin benzer sonuçlarına göre verilmemeli, yalnızca farklı sonuçları değerlendirilmedir.
- *Dönüştürülebilirlik:* Eğer birey, A sonucunu B sonucuna ve B sonucunu C sonucuna tercih ediyorsa, A sonucunu her zaman C sonucuna tercih etmek durumundadır.
- *Süreklilik:* Karar veren birey, her zaman kendisine orta düzeyde fayda sağlayacak olan seçeneğe yönelmek yerine, riski göze alarak daha fazla yarar getirme olasılığı olana yönelmelidir.

- *Karmaşıklık*: Karar veren birey, seçeneklerin sunulmuş şekliinden etkilenmemeli ve seçenekler karmaşık olarak sunulduğunda, bu seçenekleri kendine göre sıralayabilmelidir (Akt: Yiğit, 2005: 56).

2.1.3.3. Gelatt'ın Karar Verme Modeli

Gelatt'ın, karar verme modeli ilk olarak bilgi toplamanın önemine değinen betimleyici bir modeldir. Bir kimse ne kadar iyi, doğru ve ayrıntılı bilgiye sahip olursa, farklı eylemleri uygulamaya koyduğunda alacağı risk hakkında o derece açık bir fikre sahip olur. Modelde seçeneklerin kişi açısından istenilirlik derecesi kararın yönünü belirleyen önemli bir faktör olarak ele alınmıştır.

Gelatt, karar verme sorunu karşısında kalan bireyin öncelikle yordama ve değer sistemlerine ihtiyacı olduğu görüşündedir. Bu sistemlerle karar verme sürecini aşağıdaki şekilde modelleştirmektedir (Kuzgun, 2005: 11).

- 1) **Yordayıcı sistem:** Seçenekler, eylemlerin getireceği sonuçlar (olanaklı olanlar), bu sonuçlara erişme olasılığı
- 2) **Değer sistemi:** Mümkün olan sonuçların göreceli tercihi ve öznel değerlendirilmesi
- 3) **Karar sistemi:** Önceliklerin değerlendirilmesi.

Gelatt (1989)'da karar verme süreciyle ilgili görüşlerini yeniden değerlendirerek, kuramına "olumlu belirsizlik" kavramını katmıştır. Kavramın karar verme süreciyle aynı anlamı içerdiğini belirtmektedir. Karar verme bilgi, işlem ve seçim olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bilgi toplumunda gerçekler süratle değişmektedir. Bu nedenle karar verebilmek için bireyin de bilgilerini sürekli olarak değiştirmesi ve yeniden düzenlemesi gerekmektedir. Birey, mantıklı bir karar verme yaklaşımı kullanarak karar verse bile, toplumdaki değişim nedeniyle verdiği karar gelecekte geçerliliğini yitirebilmektedir. Bu nedenle bireyin karşılaştığı belirsizlik durumuna uyum sağlayarak karar vermesi gerekmektedir. Olumlu belirsizlik kavramının kullanımında, karar veren kişi gelecekte emin olmamalı, belirsizliği olumsuz bir durum olarak değil, var olan bir gerçek olarak kabul etmelidir. Gelatt'a göre iyi bir

karar verici, tüm seçenekleri değerlendiren ve verdiği kararın sonuçları ile ilgili sorumluluk alabilen bir kişidir (Şeyhun, 2000: 57; Kaçar, 2008: 34).

2.1.3.4 Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı

Krumboltz ve arkadaşları (1979), meslek ve iş alanı seçimindeki karar verme süreçlerini sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır. Modelde kariyer kararının, dört faktörün birbirleriyle etkileşimi sonucunda ortaya çıktığına değinilmiştir. Bunlar;

- ◆ Genetik etmenler ve özel yetenekler,
- ◆ Çevresel koşullar ve olaylar,
- ◆ Öğrenme yaşantıları,
- ◆ Performans becerileridir.

Genetik donanım ve özel yetenekler; doğuştan gelen doğal eğilimlerdir ve bireylerin eğitimsel ve mesleki tercihlerini, başlangıç yapmalarını sınırlandırabilir. Müzik becerisinde olduğu gibi meslek olasılıkları, genetik potansiyel ve çevresel koşulların etkileşimiyle daha uygun hale gelmektedir (Kuzgun, 2003: 23). *Çevresel koşullar ve olaylar*; bireylerin etkisi olmaksızın gelişebilir, bazen de bireyler çevrelerini etkileyebilir. Genelde, bireyler teknolojik gelişmeler gibi büyük düzeydeki çevresel koşullar üzerinde çok az etkiye sahipken, gelecekte işverenin işe alma davranışı gibi küçük düzeyde çevresel koşullar üzerinde daha çok etkiye sahiptir (Nelson, 1982: 177). Bireylerin geçmişteki ve şu an ki *öğrenme yaşantıları* ise onların eğitim, meslek seçimi ve gelişimini etkilemektedir. Öğrenme yaşantıları, bireylerin mesleki davranışlarının geçmişteki yaşantılarının sonucunu göstererek ve gelecekteki davranışlarının olasılığını etkileyerek, ardışık pekiştirme yaşantılarıyla şekillenmektedir. Dördüncü faktör ise *performans becerileridir*. Performans standartları ve değerler, beceriler, çalışma alışkanlıkları, bilişsel süreçler, zihinsel yetenekler ve duygusal tepkiler bireyin yeni problem durum ve görevlerine karşı dikkatli davranmasını sağlayacaktır. Başarılı öğrenme yaşantıları sonucunda, bireyin göreve karşı performans becerilerinde artış görülecektir. Bu sayede hem öğrenme yaşantılarının sonuçları hem de meslek seçimindeki etmenler ile birlikte bireyin yeni öğrenme yaşantılarının yönünü etkiler (Mitchel ve Krumboltz, 1979: 557).

Bu dört faktörün birbirleriyle etkileşimi sonucunda, birey üç çeşit durum yaşamaktadır. Bunlardan ilki, kendini gözleme ile ilgili genellemelerdir. Kendini gözleme genellemesi, “öğrendiği standartlar bakımından bir kişinin kendisinin gerçek veya hayali performansını değerlendirerek kendini açık veya örtük olarak ifade etmesi” olarak tanımlanmaktadır. Kariyer kararları açısından, kendini gözleme genellemeleri başarılı olma olasılığı hakkındaki yargıları etkiler. Ortaya çıkan ikinci durum ise, göreve yaklaşım becerileridir. Bunlar, bireyin bilişsel beceri, performans becerisi ve gelecekteki olaylar hakkında yordamalar yapması olarak tanımlanmaktadır. Faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan üçüncü durum da bireyin davranış örüntüsüdür. Bir başka deyişle, yeni problem ve görevlere karşı bireyin sergilediği tepkilerdir (Mitchel ve Krumboltz, 1979: 558).

Özetlemek gerekirse, Krumboltz ve arkadaşlarının karar verme davranışı için geliştirdikleri modelde, karar vermenin çeşitli basamakları içeren bir süreç olduğu ortaya konmuştur. Karar verme süreci;

- ◆ Problemi tanımlamak,
- ◆ Bir eylem planı belirlemek,
- ◆ Değerleri açıklamak,
- ◆ Seçenekleri tanımak,
- ◆ Uygun sonuçları keşfetmek,
- ◆ Seçenekleri elemek,
- ◆ Eyleme başlamak basamaklarından oluşmaktadır.

2.1.3.5 Çatışma Kuramı

Geliştirilen bu kuramda karar verme davranışı, betimleyici ilkeler doğrultusunda açıklanırken, ideal karar verme davranışını açıklayan öğretici bir model de öne sürmüşlerdir. Dolayısıyla bu kuram, betimleyici ve kuralcı teorilerin bir sentezi olarak da düşünülebilir.

Janis ve Mann (1977; Akt: Kaçar, 2008: 31), karar vermeyi gerektiren stresli çatışma durumlarında bireylerin kullandığı dört karar örüntüsü tanımlamışlardır. Her bir

örüntü, zaman baskısı ve sorunu çözmeye yönelik iyimserlik / kötümserlik tarafından belirlenmektedir ve her bir örüntü belli miktarda psikolojik stresle bağlantılıdır. Karar verme stillerinin farklı bir ifadesi olan karar örüntüleri, uyanıklık / ihtiyat (vigilance), aşırı ihtiyat (hypervigilance), savunucu kaçınma (defensive avoidance) ve rahatlık / umursamazlık (complacency) olarak balırtılmaktadır.

İhtiyatlı karar verme örüntüsüne sahip olan birey, bir çözüm bulma konusunda iyimserdir. Bunun için yeterli vakit olduğuna inanır. İtinalı bir biçimde gerekli bilgiyi araştırır ve bilgiyi tarafsız bir biçimde özümser. Kesin olarak kararını vermeden önce tüm seçenekleri dikkatlice inceler, seçeneklerin maliyetini ve faydalarını objektif bir biçimde değerlendirir. İhtiyatlı karar verme, orta derecede psikolojik stres içermektedir.

Aşırı ihtiyatlı karar verme örüntüsüne sahip olan birey, ikilemden kurtulmak için çılgınca çözüm arar. Problemi çözmek için yeterince vakit olmadığına inanır. Zaman baskısı nedeniyle stres ve çatışmadan kurtulmak için acele bir karar alır. Duygusal heyecan, konuya saplanıp kalma ve sınırlı dikkat nedeniyle seçimin olası bütün sonuçlarını gözden kaçıır. Aşırı ihtiyatın daha uç hali “panik” olarak bilinmektedir. Bu hal, aşırı miktarda psikolojik stresle ilişkilidir.

Savunucu kaçınma durumunda birey, soruna bir çözüm bulma konusunda kötümserdir. Erteleme, sorumluluğu başkalarına yükleme veya mantığa bürünme yoluyla çatışmadan kaçmaya çalışır. Bu karar örüntüsü, yüksek miktarda stres ve zaman baskısı içermektedir.

Rahatlık / umursamazlık durumunda birey, iki farklı türde karar örüntüsü göstermektedir. Bunlardan ilki çatışmasız tutunma (unconflicted adherence), diğeri ise çatışmasız değişmedir (unconflicted change). Çatışmasız tutunma durumunda birey, rahat bir şekilde yapmakta olduğu şeyi yapmaya devam eder, kaybetme riski ile ilgili bilgileri önemsemez. Stres ya çok azdır veya hiç yoktur. Çatışmasız değişme durumunda ise birey, hangi davranış biçimi daha çarpıcı veya daha çok tavsiye edilmekte ise onu eleştiri süzgecinden geçirmeden olduğu gibi kabul eder. Bu örüntüde de çok az stres vardır veya hiç yoktur (Man ve ark., 1989: 266 - 267).

Bu dört başa çıkma örüntüsü, uyumlu (adaptive) ve uyumsuz (maladaptive) örüntüler şeklinde iki kategori altında toplanabilir. Uyumlu bir örüntü, dikkatlice planlanmış, kasıtlı bir davranıştır. Uyumsuz bir örüntü ise nitelikli ve üst düzeyde bilgi işleme faaliyetinin gerekliliklerini karşılamamaktadır.

Janis ve Mann, karar verme durumunda bireylerin gösterdiği başa çıkma örüntüleri veya karar stratejilerini betimledikten sonra ideal karar verme davranışını açıklayan öğretici bir model öne sürmüşlerdir. Bu modelde, karar vermede sağlıklı bilgi işleme için uyulması gerekli kriterler vardır. Janis bireyin; a) mümkün olan tüm seçenekleri dikkate aldığında, b) bu seçeneklerin olası tüm sonuçları üzerinde düşündüğünde, c) bu olası sonuçlara olasılık ve değer biçtiğinde ve d) seçenekleri sıralamada normatif(kuralcı) karar kurallarına uyduğunda en iyi seçeneği elde edeceğini öne sürmektedir. Bununla birlikte, tüm seçeneklerin dikkate alınmasının insanın zihinsel kapasitesinin ötesinde olduğu görüşünü de paylaşmaktadır. İnsanın seçenekler hakkında daima tam ve doğru bilgiye sahip olmasının genellikle mümkün olmadığını, mümkün olsa bile tüm bu bilgiyi işleyemeyeceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, karar vericilerin kapasitelerinin sınırlarını aşmalarını sağlayacak davranışlarda bulunmaları da mümkündür. Böylece bireyler, en iyi kararı verme konusunda şanslarını arttırabilirler. Etkili karar verme ile ilgili araştırmalar sonucunda Janis bu davranışların neler olduğunu açıklamıştır. Buna göre, etkili karar verici veya karar vermede “ihtiyatlı” olan birey;

- 1- Geniş bir dizi davranış seçeneğini derinlemesine inceleyen,
- 2- Her bir seçimden sonra doğabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları dikkatlice tartan,
- 3- Yoğun bir biçimde seçeneklerle ilgili yeni bilgileri araştıran,
- 4- Yeni bilgiyi veya uzman görüşlerini, bu bilgi veya görüşler hoşuna gitmese veya başlangıçta tercih edilen davranış biçimini desteklemese bile doğru bir biçimde özümseyen veya dikkate alan ve yeni bilgiyi öncekilerle birleştiren,
- 5- Son kararı vermeden önce, kabul edilemez olarak görülen seçeneklerin olumlu ve olumsuz sonuçlarını tekrar gözden geçiren,
- 6- Kararın uygulamaya geçmesi için plan yapan, üst düzeyde yeterlilik sahibi bir bireydir.

Bu aşamaların her biri ne kadar ciddi uygulanırsa karar verme performansı da o derecede yeterli olacaktır. Karar verme devamlılık çizgisinin en zayıf tarafında yer alan bireyler, bu davranışların sadece birkaç tanesini yerine getirmektedir. Janis ve Mann' a göre ihtiyatlı olmayan karar verme örüntüleri yetersiz karar verme örüntüleridir. Bu örüntüler, zorluklar karşısında umursamaz veya değişmeye açık bir tutum (complacency), savunucu kaçınma (defensive avoidant: erteleme gibi) ve aşırı ihtiyat (hypervigilance: panik, hızlı ve tepkisel seçim yapma) özellikleri taşımaktadır (Harmoni ve Power, 1989: 266 ve Byrnes, 2002: 214).

2.1.3.6. Hilton'un Karar Modeli

Hilton, mevcut karar kuramlarının meslek kararını açıklamada yetersiz olduğunu, çünkü kararın ne zaman verildiği, ne zaman sona erdirildiği, uygun seçenek bulunmadığı zaman bireyin ne yaptığı gibi sorulara cevap veremediği görüşünde olmuştur. Ona göre meslek kararı vermede güdüleyici faktör, bilişsel tutarsızlığı azaltma çabasıdır. Bilişsel tutarlılığa erişme, bilişsel yapının yeniden dengeye kavuşmasıdır (Akt: Kuzgun, 1993: 165).

Karar verme davranışı için çevreden bazı uyarıcılar geldiğinde, bunlar bireyin o zamana kadar dengeli olan bilişsel yapısını ve yaşam düzenini olumsuz etkileyebilir. Bu durumda birey, kendisi ve çevresi hakkında geliştirdiği öncülleri, inançlarıyla çevreden gelen girdiler arasındaki çelişkiyi azaltabilirse karar verme davranışı ona göre şekillenir.

Hilton'a göre bilişsel tutarsızlığı arttıran faktörler:

- Karar verilecek zamanın yakın olması,
- Engelleyici çevresel faktörler,
- Kariyer değişikliği yapma olasılığının yüksek olması,
- Algılanan meslek seçenekleri sayısının fazla olması,
- Yetenek yetersizliği,
- Algılanan seçeneklerin benzer yanlarının fazla olması,
- Seçenekler hakkında doğru bilgi edinme konusunda yüksek talep olması,

- Tercihlerle ilgili özellikler,
- Bireyin, kararı değiştirme ve değerlendirme konusunda yetersiz oluşu,
- Karar vermenin ertelenmemesi yönünde yapılan toplumsal baskılar.

Buraya kadar açıklanmış olan karar verme modelleri incelendiğinde, iyi bir karar verici de sahip olması gereken çeşitli beceriler ortaya çıkmaktadır. Bunlar; problemin tanımlanması, bilgi toplanması, olasılıkların uygun bir şekilde değerlendirilmesi, seçeneklerin oluşturulması, öznel faydaların veya tercihlerin değerlendirilmesi, çeşitli seçeneklerin sonuçlarının değerlendirilmesi ve kararın verilmesi şeklinde özetlenebilir.

2.1.4. Karar Verme Stilleri

Karar verme çalışmalarına bakıldığında öncelikli ilginin, bireylerin kararlarında neyi temel alarak nasıl karar verildiğinin araştırılması olmuştur. Bu noktada karar verme stilleri ve karar verme stratejileri anahtar kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Konu ile ilgili olarak alan yazında uzmanların farklı tanımlar yaptıkları görülmektedir.

Karar verme durumunda, bireylerin farklı stratejiler kullandıkları belirlenmiştir. Karar verme stratejisi; bireyin karar vermesi gereken bir durumla karşılaştığında, nasıl davranacağını belirlemesi işlemine denir (Ersever, 1996: 37). Bu stratejilerin birbiriyle birleşik olarak kullanılmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Karar verme durumunda kullanılan stratejiler daha önceden planlanarak uygulanabildiği gibi, karar verme durumuyla yüzleşildiği anda da belirlenebilmektedir. Dinklage (1968, Akt: Bal, 1998: 27; Yiğit, 2005: 42)'in, karar verme sorunu ile karşılaşan gençler üzerinde yaptığı gözlem ve araştırmalar sonucunda belirlediği stratejiler pek çok araştırmacı tarafından temel alınmıştır. Bu stratejiler şöyle sıralanmıştır:

- 🚩 Kaderci Olma (fatalistic): Bireyin bir karar anında seçenekleri dikkate almadan kararını şansa bırakması, bir harekette bulunmaması durumudur.
- 🚩 Erteleme (delaying): Kararın daha sonraki bir zamana bırakılması, ertelenmesidir.

- ✚ Boyun Eğme (compliant): Karar verme durumunda bireyin, başkalarının planlarına uyması, başkalarının kendi adına karar vermesine izin vermesidir.
- ✚ Donup Kalma (paralytic): Bireyin, karar verme ile ilgili baskı hissettiğinde veya kararın sonucundan korku ve kaygı duyduğunda karar vermeye karşı isteksizlik yaşamaması durumudur.
- ✚ Sezgisellik (intuitive): Bir karar durumunda, düşünceler yerine duyguları temel alarak karar vermedir.
- ✚ Dürtüsellik (impulsive): Bireyin birden çok alternatifi ciddi bir şekilde değerlendirmeden, ani şekilde karar vermesidir.
- ✚ Kendine Eziyet Etme (agonizing): Bireyin kendisi ve çeşitli uğraşları hakkında yeterince bilgi toplamasına rağmen, bunlardan birine yönelememe, işin içinden çıkamama durumudur.
- ✚ Plan Yapma (planful): Bireyin karar verirken kendi yeteneklerini, ilgilerini ve duygularını dikkate alıp, plan yaparak karar vermesidir.

Deniz'e göre (2002: 51) bireyler, karar verme sürecinde; dikkatli, kaçınan, erteleyici ve panik karar verme stillerini kullanır. Dikkatli karar verme stilini uygulayan bireyler, karar vermeden önce özenle ilgili bilgiyi arar ve alternatifleri dikkatlice değerlendirdikten sonra seçim yapar. Kaçınan karar verme stilini uygulayan bireyler, karar vermekten kaçınır, kararları başkalarına bırakma eğilimindedir. Böylece sorumluluğu bir başkasına devrederek karar vermekten kurtulmaya çalışır. Erteleyici karar verme stilini uygulayan bireyler, kararı sürekli erteleme, geciktirme ve sürüncemede bırakmaya çalışır. Kararı geçerli bir neden olmaksızın sürekli ertelemeye çalışır. Panik karar verme stilini uygulayan bireyler, bir karar durumuyla karşı karşıya kaldıklarında kendilerini zaman baskısı altında hissederler. Bunun sonucu olarak, düşüncesiz davranışlar sergileyip, acele çözümlere ulaşma eğilimindedirler.

Karar verme stili, karar verme literatüründen ziyade kariyer gelişimi ve meslek davranışı literatüründe daha çok kullanılan bir kavramdır.

Scott ve Bruce (1995: 818-819), karar verme stillerine ilişkin iki tanım bildirmişlerdir. Bunlardan ilkinde göre karar verme stili, bireylerin karar vermede kullandıkları bir alışkanlık örüntüsüdür. Diğer tanıma göre ise karar verme stili, bireylerin karar verme görevlerini algılama ve bu görevlere tepkide bulunmalarının

karakteristik biçimidir. Bu tanımlara dayanarak dört karar verme stili tanımlanmıştır:

1. Rasyonel karar verme stili, alternatiflerin mantıklı değerlendirildiği ve araştırıldığı,
2. Sezgisel karar verme stili, önsezi ve duygulara güvenin yaşandığı,
3. Bağımlı karar verme stili, başkalarının öneri ve yönergelerinin değerlendirildiği,
4. Kaçınma karar verme stili, karar vermeden kaçınma eğiliminin yaşandığı yaklaşımlardır.

Bu dört stili ölçmek üzere geliştirilen Genel Karar Verme Stili (General Decision Making Style) Ölçeği'nin değerlendirme çalışmaları sırasında beşinci bir stil ortaya çıkmıştır. Spontan (spontaneous) karar verme stili olarak adlandırılan bu stilde karar verme sürecini çabucak bitirerek bir karara varma duygusu mevcuttur (Scott ve Bruce, 1995: 819).

Harren (1979; Akt: Kaçar, 2008: 40), lise öğrencileri için ayrıntılı bir karar verme modeli geliştirmiştir. Ayrıca, bireylerin kariyer kararına nasıl yaklaştıklarını değerlendiren Kariyer Kararı Değerlendirme (Assessment of Career Decision Making / ACDM) ölçeğini geliştirmiştir. Harren, karar verme stilinin mesleki davranışta önemli bir değişken olduğunu öne sürmüştü ve üç adet kariyer kararı verme stili tanımlamıştır: Rasyonel, sezgisel ve bağımlı. Kariyer Kararı Değerlendirme Ölçeği, bireyin karar verme ile ilgili sorumluluğu kader, arkadaş veya otoritelere yansıtmasına karşılık, karar verme ile ilgili kişisel sorumluluk alma ve bireyin karar vermede duygusal stratejilere karşılık mantıklı stratejiler kullanma derecesini değerlendirmektedir. Rasyonel karar verme stili, kararlara mantıklı ve sistematik bir yaklaşımı ifade eder. Bu stilde birey, kasıtlı ve planlı bir yaklaşım kullanır ve verdiği karar ile ilgili sorumluluk alır. Sezgisel stil, karar vermede içsel hissi durumlara güvenmeyi gösterir. Bu stilde birey, karar verme ve kararla ilgili sorumluluk almaya esas olarak hayal, duygu ve düşünce gücünü kullanır. Bağımlı stil ise, bireyin kararlarında arkadaşlarının, ailesinin ve yakınlarının tepkilerine olan bağlılığını göstermektedir. Bu stilde birey kararı ile ilgili sorumluluk almaya karşı isteksizdir veya yetersizdir.

Farklı değerlendirmeler ve açıklamalar getirilmiş olmasına rağmen, herkesin kabul ettiği ortak nokta; her bireyin karar verme durumunda mutlaka belli bir strateji kullanıyor olduğudur. Bu stratejilerin bilinmesi, bireylere yönelik yapılabilecek danışma ve yönlendirme hizmetlerinde yarar sağlayacaktır.

2.1.5. Ergenlerde Karar Verme

Karar verme davranışının gelişim açısından en önemli olduğu dönem, ergenlik dönemi­dir. Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişin fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimdeki hızlı değişikliklerle kendini gösterdiği önemli bir gelişimsel basamaktır. Bu dönem, ergenlerin yaşam tarzındaki seçenekleri keşfettikleri, kimlik kazanma arayışı içine girdikleri, kasıtsız ve kasıtlı kararların alındığı bir dönemi­dir. Aynı zamanda ergenlik, ergenlerin ebeveynlerin çalışma alışkanlıkları, arkadaşlar, boş zaman faaliyetleri, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi konularda karar verme otoritelerini sorguladıkları bir zamandır ve bu durum bazen ergen-ebeveyn tartışmasına dönebilmektedir. Ergenlerin karşı karşıya kaldıkları bu tartışma ve ikilemler, çalışma kapasitelerine ve etkili ders çalışma alışkanlıklarına zarar verebilir. Ergenlerin bu dönemdeki yüzleştikleri zor problemleri ve meydan okumaları anlayabilmek için nasıl karar verdiklerini kavramak önemlidir. Ergenin karar vermesi pek çok değişkenin karşılıklı ve karmaşık etkisi sonucunda olmaktadır. Örneğin; ergenin okulu bırakma isteğine neden olan düşük akademik başarı, düşük sosyo-ekonomik statü ve erişilebilir mesleklerin yokluğunun birleşimi olabilmektedir (Mann, Harmoni ve Power, 1989: 268; Atkinson ve ark., 1999: 110; Naftel ve Driscoll, 1993: 179; Selçuk, 2000: 67).

Uygun ve etkili kararlar verebilme sağlıklı bir ergenin önemli özelliklerinden biridir. Ergenlikte gittike artan özerklik ihtiyacı, bilişsel ve psikolojik olgunlaşmanın başlaması, karar verme konusunda daha yüksek bir istek ve kapasiteye yol açmaktadır. Ancak yapılan pek çok çalışmada (James, 2002; Liprie, 1993; Schönpflug, 2001; Alver, 2004; Halphern – Felsher, Cauffman, 2001), karar verme becerisi-yetkinliğinde gelişimin orta ergenlik döneminden sonra gerçekleştiği görülmüştür. Karar vermenin yaşla bağlantılı olması, yaşın ilerlemesiyle problemlere daha fazla alternatifler üretebilmelerinden, soyut düşünme gücünün gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşça daha küçük ergenler ise, riskleri ve faydaları ayırt etme,

seçeneklerin sonuçlarını kestirme ve edindikleri bilginin güvenirliğini değerlendirmede daha yetersizdir. Bu durum, genç ergenlerin deneyim eksikliğinden kaynaklanabilir.

Havinghurst, ergenlikte hem bireylerin ihtiyaını hem de toplumsal istekleri göz önüne alan bir yaşam görevi kavramı kullanmıştır. Havinghurst'a göre birçok durumda ergenlik yılları; eğitim, yetenek ve ilgilerin belirlenmesi üzerinde yoğunlaşarak, ergene yetişkin yaşamında ne istediği, ne yapabildiği konusunda karar vermesi için zaman sağlamaktadır (Akt: şeyhun, 2000: 57).

Ergenlerde karar vermenin en çok araştırıldığı alanlardan biri mesleki kararlardır. Gidilecek okul, alınacak eğitim, yakınlık duyulan meslek alanı gibi çeşitli karar durumları söz konusu olmaktadır. Tiedeman geliştirdiği modelde, hem genel hem de mesleki karar verirken yaşanması gereken deneyimleri şu şekilde belirtmektedir:

- 1) **Araştırma:** Kişinin çeşitli seçenekler üzerinde düşünüp genel olarak veri topladığı dönemdir. Kendini belli durumlarda tasarlar, denemelik hedeflere erişme olasılığı konusunda dener.
- 2) **Billurlaştırma:** Birey bazı seçenekleri erişilebilir, gerçekleştirilebilir olarak değerlendirir ve benimsemeye başlar, diğerlerini eler. Hedef daha belirgin hale gelir ve artık geriye dönüş olmaz.
- 3) **Seçim:** Seçeneklerden birine izlenecek yol olarak yönelme ve ona erişmek için gerekli davranışlara yoğunlaşmadır.
- 4) **Aydınlatma:** Birey verilen karar üzerinde düşünür, fikirleri netleştirmek için kendine fırsat tanır.
- 5) **Sonuç:** Alınan kararlar uygulanmaya başlanır, kişi kendisini yeni durumun getirdiklerine uyarlamaya hazırlanır.
- 6) **İyileştirme:** Birey, artık kararı hakkında konuşmakta, kararına bağlılık göstermektedir.
- 7) **Bütünleme:** Kişi, verdiği karara uygun davranır ve içinde bulunduğu grup tarafından kabullenilmiştir. Çevresinden aldığı tepkiler doğrultusunda kararında bir miktar değişikliğe gidebilir (Akt: Bal, 1998: 54).

2.1.5.1. Karar Vermede Bilişsel Etkenler

Gordon (1996: 563)'a göre ergenlerde karar verme; bilişsel yetenek, sosyal ve psikolojik gelişim ile kültürel ve sosyal etkiler olmak üzere üç grup faktörüne bağlıdır. Ergenin karar vermesinde etkili olan bilişsel faktör, Piaget'in öne sürdüğü somut ve soyut işlemler dönemi ile ilgilidir. Piaget, sekiz veya on yaşlarındaki bir çocuğa ait somut işlemler dönemi ile ergenlik çağıının bilişsel bir özelliği olan soyut işlemler dönemini birbirinden ayırmaktadır. Bu ayrımın temelinde üç kavram vardır: Somuta karşı soyut düşünme, şimdiye karşı gelecek yönelimi ve sadece bazı seçeneklerin dikkate alınmasına karşı tüm seçenekler üzerinde durulması. Ergenler, bu özellikleri taşımaları bakımından çocuklardan farklılaşmaktadır.

Mann ve Brown (1990: 30-35), karar verme yeteneğinin problem çözmeyi de içeren bilişsel süreçlerin gelişimiyle kazanıldığını iddia etmektedirler. Bu araştırmacılara göre karar verme çoğunlukla hayati kararların verildiği lise yıllarında öğretilmelidir. Öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimlerini arttırmak amacıyla eğitim programları hazırlanmalıdır. Bu amaçla hazırlanan kurslarda eğitilen 12-15 yaş arası ergenlerin karar yeteneğinin yükseldiği görülmüştür.

Karar verme ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, ergenlerde bilişsel becerinin yaşla geliştiği ve yaş ile karar verme arasında bir bağlantı olduğu görülmektedir (Demirbaş, 1992; Alver, 2004; Mann ve Power, 1989; Halpern - Felsher ve Cauffman, 2001). Yaşla birlikte zihinsel süreçlerde gelişim ve olgunlaşma olduğundan karar verme, problem çözme, çatışma yönetimi gibi alanlarda bilişsel beceriler de gelişecektir. Ergenlik dönemi ve yetişkinlik dönemine geçildiğinde verilen kararlar, bilişsel gelişime paralel olarak daha mantıklı ve etkin karar verme stilleri kullanılarak verilmektedir.

2.1.5.2. Karar Vermede Akran Grubunun Etkisi

Çocukluktan ergenlik çağına doğru ilerlerken, akranlarla olan ilişkiler giderek artmakta, akran grubunun onay ve kabulü büyük bir güç kazanmaya başlamaktadır. Bu dönemde yoğunlaşan ait olma, kabul görme, bağlanma gibi sosyal gereksinimler, ergenin akran grubunun etkisine girmesine neden olabilir. Akran grubu, genç

bireylere yeni benlik kavramları geliştirirken, onlara duygusal bir güvence ve ait olma duygusu sağlar. Bununla beraber akran grubu, gruba uyması ve bağımsızlıktan feragat etmesi yönünde bireye baskı da yapmaktadır. Akran grubu, ergenlerin aileden ayrı bir kimlik duygusu oluşturmalarına rehberlik ederek, onların psikolojik gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Sullivan (1953), Ausubel (1954), Erikson (1959) ve Piaget (1965) gibi araştırmacılar, ergenlik döneminde bireylerin aileden uzaklaşmaya başlayarak akran gruplarına yakınlaşmaya başladıklarını, ergenler için arkadaşların en önemli sosyalleşme vasıtası olduğunu belirtmektedirler. Ergenler için arkadaşların bu kadar önemli olmasının nedeni, arkadaşlarından algıladıkları bazı faydalar veya onlara uymazlarsa kaybedecekleri bazı şeyler olacağına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Arkadaş grubu, ergenlerin kararlarını gözetleyecek ve kontrol edecek yetişkinlerin olmadığı bir çevrede, kazandıkları karar verme becerilerini denetlemelerine olanak sağlar. Soyut düşünme ve karmaşık akıl yürütme yetenekleri gelişmeye başladıkça ergenler karar verme becerilerini arkadaşları ile birlikte deneyecekleri fırsatlar arar (Mann, Harmoni ve Power, 1989: 273-274; Bednar ve Fisher, 2003: 610-615; Byrnes, 2002: 210).

2.1.5.3. Karar Vermede Ailenin Etkisi

Aile, ergenin kararlara katılmasında etkili olan ana faktörlerden biridir. Brown ve Mann (1990: 27-28) aileyi, karar vermede önemli bir laboratuvar olarak değerlendirmektedir. Bu laboratuvarında ergen, diğer aile bireylerinin çeşitli kararlar verirken dikkate aldığı faktörleri öğrenmekte, diğerleri tarafından verilen kararların etkilerini görmekte, kararları etkilemek için nasıl iletişim kurulacağını öğrenmekte ve yaşına uygun seçimler yapmak için cesaret elde etmektedir.

Lerner ve Spainer (1980)' e göre aile, toplumda var olan değerlerin ergenlere öğretilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Ergenin ailesi hakkında bilgi edinmek, ergenlerde karar verme stilini anlayabilmek için önemlidir. Çoğu çalışmada sosyo-ekonomik statü, anne - babanın eğitim düzeyi, anne - babanın çocuğunu yetiştirmedeki gösterdiği tutum gibi aile niteliklerinin önemi araştırılmış ve sonuçta ergenin karar vermesinde bu ayrımların kritik değerler taşıdığı saptanmıştır (Mann,

Harmoni ve Power, 1989: 274; Eldeleklioğlu, 1996: 51-55; Gordon, 1996: 580; Liprie, 1993: 247; Dülger, 2008: 96-100).

Aile dinamikleri, ergenin aile kararlarına katılımında önemli bir etkiye sahiptir. Yapılan bir çalışmada Hastorf ve Gross (1985), tek ebeveynli aileye mensup ergenlerin kişisel kararlar almada çift ebeveynli aileye mensup ergenlerden daha bağımsız olduğunu bulmuştur. Brown ve Mann (1990), aile kararlarına ebeveynin düşük veya eşit olmayan düzeyde katılımın, ergenin de bu kararlara düşük düzeyde katılımı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca çatışma ve zayıf bağlılık özelliği gösteren ailelerde, ergenlerin aile kararlarına katılımın düşük olduğu görülmektedir. Bunun dışında aile büyüklüğü de karar vermeyi etkileyebilecek faktörlerden biridir. Waters ve Stinnett (1971), geniş ailelerde daha fazla ebeveyn otoritesinin olduğunu saptamıştır. Küçük ailelerde ergenler için kararlara daha fazla katılabilme imkanı vardır. Küçük ailelerdeki ebeveyn, çocukları ile daha fazla zaman geçirebilmekte, maddi yönden onlara daha fazla destek olabilmektedir. Dolayısıyla küçük ailelerdeki ergenlerin aile kararlarına katılma imkanlarının daha fazla olacağı, böylece karar vermede daha yeterli bireyler haline gelecekleri öne sürülebilir (Brown ve Mann, 1990: 26-27).

2.1.5.4. Karar Vermede Anne - Baba Tutumunun Etkisi

Ergenlik döneminde ebeveyn ve ergen arasındaki ilişkide ciddi bir değişim söz konusudur. Genel olarak arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmeyi tercih eden ergen, bu dönemde ebeveynlerden uzaklaşır ve sorunlarına çare bulmak için arkadaşlarına danışmayı tercih eder. Ebeveyn-ergen ilişkisinin güç ve otorite açısından asimetric olduğunu fark eden ergen, bundan rahatsızlık duymaya ve daha simetric bir ilişki kurabildiği arkadaşlarıyla birlikte olmaya başlar. Ebeveyn-ergen ilişkisindeki değişiklikler ve bunların boyutu bir çok etkene bağlıdır. Yavuzer (2000: 140), anne ve babanın çocuğa karşı davranışlarını etkileyen faktörleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Dünyaya gelen çocuğun, anne-babanın zihnindeki hayali çocuk kavramına uyup uymaması,
- Anne - babanın çocuklarının sayısı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olup olmaması,

- Eşler arasındaki ilişkiler,
- Toplumun kültürel değerleri,
- Anne - babanın üstlendikleri ebeveyn rolünden memnun olma derecesi,
- Anne - babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimleri,
- Ailenin sosyo-ekonomik koşulları.

Her ne kadar her aile için farklı bir tutumun varlığından söz edilebilirse de bu çalışmada genel hatları ile tutumlar üç başlık altında incelenecektir. Bunlar;

2.1.5.4.1. Otoriter anne – baba tutumu : Çocuğunun davranış ve tutumlarını toplumsal standartlara göre şekillendirip, denetlemeye ve değerlendirmeye çalışır. Çocuğun kesin olarak itaat etmesini bekler. Çocuğun davranış ya da inançları kendi doğru bildiği değerle çatıştığında zora ve cezaya başvurur. Sözel alışverişe izin vermez. Her söylediğinin çocuk tarafından tartışmasız kabul edilmesini ister. Bu tutumun temel özelliği, ebeveyn tarafından uygulanan baskıdır. Onlar için çocuk anne-babaya itaat etmelidir. Bu tutumla çocuklarına yaklaşan ebeveynler çocuğun davranışını kontrol etmeye ve şekil vermeye çalışırlar. Çocuğun düşüncelerini ifade etmesi için cesaretlendirmezler. Bu ailelerde yetişen çocuk, duygu ve düşüncelerini bastırdığı için öfke, kızgınlık vb. duygularını açık biçimde ifade edemez (Kulaksızoğlu, 2002: 122).

2.1.5.4.2. Demokratik anne – baba tutumu : Demokratik anne – baba, çocuğa karşı içten, derin ve koşulsuz sevgi duyar. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlıdır. Çocuğunun davranışlarını ilgi ve anlayışla izler, özerk davranmasına izin verir. Çocuğa kendini, istediği zaman kullanabileceği bir kaynak olarak sunar ve aile kuralları hakkında bilgi verir. Denetimden kaçınır, amacına ulaşmak için kuvvet yerine mantığını kullanır. Demokratik aile ortamlarında çocuğun küçük yaşlardan itibaren belli sınırlar içinde özgürlük verilmesi, kendisiyle ilgili kararlar vermesine olanak sağlanması, çocuğun bağımsız bir kişilik geliştirmesine; dışa dönük, yaratıcı ve liderlik özelliklerine sahip, etkili kişilerarası ilişkiler kurabilen bir birey olarak yetişmesine olanak sağlar (Bilal, 1984: 30).

2.1.5.4.3. Koruyucu anne – baba tutumu : Bu tür anne – babalar aşırı derecede ihtiyatlı olup, çocuktan ayrılmakta güçlük çekerler. Çocuğun bağımsız olmasından korktukları için, onun tüm davranışlarının kendi kontrolleri altında olmasını beklerler. Çocuğun ödev ve yükümlülüklerini üstlenirler ve çocuklarını kendine güvensiz ve bağımlı kişiler olarak yetiştirirler (Eldeleklioğlu, 1996: 20).

Anne - babaya göre çocuk için her fedakarlık yapılmadığı ve çocuk da aileye yaptıkları için minnet duymalıdır. Bu tutumu gösteren anne - baba, çocuğun gelişimine has özgürlüklerini engelleyecek şekilde ona nasıl davranması, neler yapması gerektiğini belirtir. Aşırı korumanın en ciddi etkisinin çocukta aşırı bağımlılığa sebep olması gösterilmektedir. Anne - babanın çocuğa gerektiğinden fazla kontrol ve özen göstermesi çocukta güvensizlik ve hayal kırıklıklarına, zaman zaman toplum dışı ve isyankar davranışlara neden olabilir (Kulaksızoğlu, 2002: 120; Yavuzer, 2000: 141).

Sonuç olarak aile yapısı ve fonksiyonundaki bozulmalar, anne – babaların gösterdikleri farklı tutumlar, ergenin denetim odağını şekillendirmekte, bu durumda karar verme yeterliliğinin gelişimini etkilemektedir.

2.1.5.5. Karar Verme ve Kimlik

Ergenlik, anne-babadan kopma ile birlikte bağımsızlık duygusunun yoğun olarak yaşandığı aynı ve karşıt cins arkadaş grupları ile etkili bir sosyal ilişkiye girmek ve değeri olan bir iş, bir uğraş için hazırlanma dönemidir. Bütün bu değişimlerin üstesinden gelebilmek için savaştığı bu dönemde ergen, yavaş yavaş bir yaşam felsefesi, bir dünya görüşü oluşturmaya başlar. Ayrıca ergen, “kim olduğu, nereye doğru gittiği, ne tür olanakları olduğu” sorusunu yanıtlayacak bir kimlik duygusu oluşturmak zorundadır. Kimliğini oluştururken de bir dizi karar verme aşamasından geçmektedir. Dolayısıyla karar verme sadece karar vermeyi gerektiren görevin tetiklediği bir davranış değildir. Karar verme, görevin yanında bireyin duygularının, ilgilerinin, güdülenme ve kişiliğinin bir ürünüdür. Karar verme konusunda eksiksiz bir anlayışa ulaşmak için karar vericinin kimlik özelliklerine daha fazla ilgi gösterilmelidir (Kulaksızoğlu, 2002: 113; Yavuzer, 2000: 125).

2.1.5.6. Karar Vermede Yaş ve Cinsiyet

Mann ve arkadaşları (1989), yaşça daha büyük ergenlerin karar verme konusunda genç ergenlere göre kendilerine daha fazla güvendiklerini ve daha ihtiyatlı olduklarını bildirmiştir. Freiberg (1991; Akt: Friedman ve Mann, 1993: 197), 8-9 yaşlarındaki kız çocukların karar verme konusunda erkeklere göre kendilerine daha az güvendiklerini bulmuştur.

Friedman ve Mann (1993), İsrail ve Avustralya'daki ergenlerin kararlarla başa çıkma örüntüleri ve karar vermede özgüvenlerini değerlendirmek amacıyla yaptıkları bir araştırmada, hem İsrail hem de Avustralya örneklerinde erkek ergenlerin karar vermede özgüvenlerinin kızlara göre daha yüksek olduğunu ve problem durumlarında erkek ergenlerin kızlara göre daha az düzeyde panik yaşadığını bulmuştur. Bununla beraber, bu araştırma bireylerin kendileri hakkında verdikleri bilgiye dayandığı için, sosyal beğenirlik faktörünün etkili olma ihtimalinden bahsedilmiş ve gerçek karar verme durumlarında ergenlerin gözlemlenmesine dayalı araştırmaların yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Kuzgun (1993)'un araştırmasının sonuçlarına bakıldığında ise kız öğrencilerin karar verirken bağımlı stili erkeklerden, erkekler ise mantıklı karar verme stilini kızlardan anlamlı olarak daha çok kullandıklarını göstermiştir.

2.1.5.7. Karar Vermede Denetim Odağı

Denetim odağı, karar verme davranışını doğrudan etkileyen bir kişilik özelliğidir. İç denetim odağına sahip olan bir ergen, kararların üzerinde kendisinin etkili olduğunu bilir ve kararların sonuçlarının sorumluluklarını üstlenmiştir. Dış denetim odağına sahip bir ergen ise şans ya da diğer insanların kendi yaşantısını kontrol ettiğine inandığı için karar vermeyi bile düşünmeyebilir (Gordon, 1996: 562).

Eğitim alanında yapılan çalışmalarda karar vermede denetim odağı değişkeninin etkisi incelenmiş; (Mann ve ark., 1989; Radford, 1998; Candangil, 2005; Hamamcı ve Çoban, 2006) orta ve geç ergenlik dönemindeki gençlerin, daha küçük yaştakilere göre daha içten denetimli oldukları ve bunun da uyumlu karar verme

stilini kullanmada etkili olduğu bulunmuştur. Dıştan denetimli bireyler ise içten denetimli bireylere göre başkalarının görüşlerine daha bağımlı karar verme eğilimindedirler.

2.1.5.8. Karar Vermede Kültürel ve Toplumsal Etkenler

Ergenin yaşadığı ülkenin sahip olduğu tüm imkanlar ergenlerin gelişimini ve geleceğiyle ilgili verdiği kararları etkiler. Yaşadığı ülkenin dini kurumları, yasaları, eğitim sistemi, ahlaki prensipleri, sosyo-ekonomik yapısı, ergenin gelişimini destekleyen kurumların varlığı, ilgi ve yetenekleri, başarısını destekleyici anlayışın olması ergenlerin kararları üzerinde doğrudan etkilidir (Mann, Harmoni ve Power, 1989:277; Byrnes, 2002: 214).

Mann, Burnett, Radford ve Ford, (1998)'un karar verme ile ilgili batı (Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda) ve doğu (Japonya, Hong Kong, Tayvan) ülkelerinde yaptıkları çalışmada; batı ülkelerindeki öğrencilerin karar verme konusunda doğu ülkelerindeki öğrencilere göre kendilerine daha güvenli olduklarını görmüşlerdir. Ortaya çıkan farklılığı; batı ülkelerindeki bireylerin kişisel kültür unsuru taşımaları, doğu ülkelerindeki bireylerin grup merkezli kültür yapısı taşımaları olarak açıklamaktadırlar.

2.2. Konuyla İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Üzerinde pek çok görüş bildirilen karar verme kavramı, araştırmacılar için ilgi çekici bir konu olmuştur. Yurtdışında daha eskilere dayanan çalışmalar, ülkemizde de uzun yıllardır sürdürülmektedir.

2.2.1. Karar Vermeyle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Eldeleklioğlu (1996), karar stratejileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi, 500 üniversite öğrencisi üzerinde incelemiştir. Ana - baba tutumları; demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter tutumlarını içermektedir. Elde edile bulgular; anne ve babalarını demokratik olarak algılayan ergenlerin mantıklı ve bağımsız karar verme stratejileri arasında pozitif, kararsız olmaları ile negatif ilişki olduğunu göstermiştir. Anne babalarını koruyucu-istekçi ve otoriter olarak algılayan ergenlerin kararsız olmaları ve içtepisel karar verme stratejisi arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Otoriter tutum ile mantıklı karar verme arasında ise negatif ilişki bulunmuştur.

Karar vermede öz-saygı ve karar vermede başa çıkma stillerini belirlemeye yönelik Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin (EKVÖ) uyarlama çalışması Çolakkadioğlu (2003) tarafından yapılmıştır. 13-15 yaş arasındaki 1582 ergen üzerinde yapılan çalışmada; önce ölçeğin Türkçeye çevirisi dil bilim uzmanlarınca değerlendirilmiş, geri çeviri yöntemiyle orijinal formla eşdeğerliği sınanmıştır. EKVÖ'nün yapı geçerliği için faktör analizi, benzer ölçeklerle korelasyonlarını incelemek için ölçüt bağımlı geçerliği, madde ve güvenilirlik analizleri için Cronbach alfa ve test tekrar test güvenilirliği incelenmiştir.

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda; EKVÖ'nün orijinalinde olduğu gibi beş faktörden oluştuğu ve 30 maddenin orijinal İngilizce formda yer aldıkları faktörlere yüklendikleri görülmüştür. Ölçüt bağımlı geçerlik için EKVÖ'nün Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği (ÇDÖ), Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE) ve Öz-Saygı Envanteri (ÖSE) ile olan ilişkisi incelenmiştir. EKVÖ'nün karar vermede öz-saygı ve ihtiyatlı seçicilik boyutları ile ÇDÖ arasında negatif yönde, bu boyutlar ile ÖSE arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunurken, ÇDSKE

ile bir ilişki bulunmamıştır. EKVÖ'nün panik, sorumluluktan kaçma ve umursamazlık alt boyutları ile ÇDÖ arasında pozitif yönde, ÖSE arasında negatif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. EKVÖ'nün karar vermede panik boyutu ile ÇDSKE arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Madde ve güvenilirlik analizlerinde alt ölçeklerin Cronbach alfa değerleri, madde-toplam puan korelasyonları ve test tekrar test güvenilirlik katsayılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Candangil (2005) tarafından, denetim odakları farklı lise öğrencilerinin karar vermede öz- saygı ve karar vermede kaygı düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; iç denetim odağı düzeyleri yüksek olan lise öğrencilerinin karar vermede öz-saygı düzeyleri önemli derecede yüksek bulunmuştur. Dış denetim odağı düzeyleri yüksek lise öğrencilerinin de karar vermede kaygı düzeyleri önemli derecede yüksek bulunmuştur. Cinsiyet açısından; erkeklerin karar vermede öz-saygı düzeyleri, kızlardan önemli biçimde yüksek, karar vermede kaygı düzeyleri ise, önemli biçimde daha düşüktür. Ancak karar vermede öz-saygı ve kaygı düzeyleri açısından, iç ve dış denetim odağı ile cinsiyet arasındaki etkileşim önemli bulunamamıştır.

Kuzgun (1993), Karar Stratejileri Ölçeğinin uygulanması sonucu elde edilen puanları cinsiyet değişkenine göre analiz etmiştir. 573 lise öğrencisine yapılan uygulamada; kız öğrencilerin mantıklı, bağımlı ve kararsızlık stratejileri alt ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının, erkeklerinkinden yüksek; erkeklerin ise içtepsel karar stratejisi alt ölçeği puan ortalamalarının kızlarinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çoban ve Hamamcı (2006), kontrol odakları farklı ergenleri karar stratejileri açısından incelemişlerdir. 344 lise öğrencisinin katılımıyla yapılan analizler sonucunda, öğrencilerin genel olarak içsel kontrol odağına sahip olduğu ve çoğunlukla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları tespit edilmiştir. Karar verme stratejilerinin kontrol odağı ile korelasyonları incelendiğinde mantıklı karar verme stratejisi ile kontrol odağı arasında olumsuz yönde ve düşük bir ilişki bulunmuştur. Kontrol odağının içtepsel karar verme stratejisi ve kararsızlıkla olan korelasyonun ise olumlu yönde ve düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Araştırmada

ayrıca içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin, dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerden anlamlı şekilde daha fazla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları, daha az içtepsel karar verdikleri ve daha az kararsızlık yaşadıkları belirlenmiştir.

Dülger (2008), ergenlerin algıladıkları sosyal destek açısından karar verme davranışlarını incelemiştir. Sonuç olarak sosyal destek ile karar vermenin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Demografik değişkenlerden cinsiyet, anne – baba tutumu ve baba eğitim düzeyinin karar verme alt boyutlarında fark yarattığı, aile gelir düzeyinin ise karar verme alt boyutlarında bir farklılık göstermediğini belirlemiştir.

Karakaş - Günal (1999), ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin günlük yaşamda karşılaştıkları problemlerini çözmeye yönelik bir ölçek geliştirmiş ve sonrasında, geliştirilen ölçeğin cinsiyet ve okulun bulunduğu çevrenin ekonomik özelliklerine göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Yapılan geçerlik, güvenirlik çalışmaları sonucunda, ölçek maddelerinin öğrencilerin günlük yaşamdaki problemlerini çözmeye yönelik karar verme becerisi için ayırt edici güçlerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bağımlı ve bağımsız karar vermede kızlar lehine, yetenekler göre karar verme faktöründe erkekler lehine anlamlı farklılık gözlenmiştir. Üst seviyede kişilerin bulunduğu okullar ve özel okullardaki öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları problemlere ilişkin karar verme becerisi alt gruptakilerden daha olumlu bulunmuştur.

Köse'nin (2002), üniversite I. sınıf öğrencilerinin karar verme stratejileri ve psikolojik ihtiyaçlarını, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre incelediği çalışmasında elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Cinsiyet gruplarına göre karşılaştırıldıklarında, karar verme stratejileri açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Algıladıkları gelir durumuna göre, ailelerinin ekonomik düzeyini yüksek olarak algılayan öğrencilerin, ekonomik düzeyi orta olarak algılayan öğrencilere göre içtepsel karar verme stratejisini ve kararsızlık stratejisini benimsedikleri bulunmuştur.

Demirbaş (1992) tarafından suçlu ve suçlu olmayan ergenlerin karar verme davranışları karşılaştırılmıştır. 65 suçlu ve 65 suçlu olmayan ergen üzerinde yapılan çalışmada; suçlu olmayan gruptaki kişilerin suçlu grubuna göre daha içtepsel davrandıkları, ayrıca her iki grubun en çok kullandıkları karar stratejisinin mantıklı karar verme stratejisi, en az kullandıklarının ise bağımlı karar verme stratejisi olduğu görülmüştür. Değişik yaş grupları açısından, 14-15 yaş grubunun kararsızlık stratejisini diğer yaş gruplarına göre daha fazla kullandığı bulunmuştur. Karar stratejilerini kullanmada, suç türleri arasında bir farklılık olmadığı dikkat çekmiştir.

Şeyhun (2000) tarafından karar verme becerileri eğitim programının ilköğretim son sınıf öğrencilerinin karar verme becerilerine etkisi incelenmiştir. 40'ı deney, 40'ı kontrol grubu olmak üzere toplam 80 ergen üzerinde yürütülen çalışmada; karar verme becerisi eğitim programı sonunda, deney grubundaki öğrencilerin Karar Stratejileri ölçeğinde, içtepsel karar verme alt boyutu puanlarının anlamlı derecede azaldığı, mantıklı karar verme alt ölçeği puanlarının ise anlamlı düzeyde arttığı bulunmuştur. Kontrol grubu öğrencilerinde ise herhangi bir farklılık görülmemiştir. Deney grubunun karar verme becerisindeki bu artışın, üç aylık izleme döneminde sonrasında da korunduğu gözlenmiştir.

Bacanlı ve Sürücü (2006), ilköğretim VIII. Sınıf öğrencilerinin sınav kaygıları ve karar verme stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 425 ergenin katılımıyla gerçekleşen çalışmada; ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin karar verme ile başa çıkmada kullandıkları stillerin sınav kaygıları ile sınav kaygısının kuruntu ve duyusallık öğelerinin önemli yordayıcıları olduğunu göstermiştir. Karar verme ile başa çıkmada kullanılan panik, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutları açısından kızlar ve erkeklerin anlamlı olarak farklılaştıkları ancak özsaygı ve ihtiyatlı seçicilik boyutları açısından farklılaşmadıkları bulunmuştur.

Güçray (1998), tarafından yapılan çalışmada lise öğrencilerinin aile ve arkadaşan algıladıkları sosyal destek ve atılganlığın karar verme stilleriyle ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmada cinsiyete göre karar verme stilleri arasında önemli fark olduğu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla ilgisizlik ve kaçınma stillerini kullandığı, kızların ise aşırı uyarılmışlık stilinde erkeklerden yüksek puan aldığı görülmüştür. Okul türünün karar verme stiline etkisinin olmadığı fakat annenin çalışıp

çalışmaması ve kardeş sayısına göre karar verme stillerinde farklılıklar olduğu, aile ve arkadaşlardan alınan sosyal destek ve atılganlık ile uyumsuz karar verme stilleri (ilgisizlik, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık) arasında olumsuz yönde, seçicilik stili ile olumlu yönde ilişki olduğu bulunmuştur. Uyumsal karar verme stili olan seçicilik, sosyal destek ve atılganlık ile önemli olarak yordandığı bulunmuştur.

Bilgin (1995) tarafından grup rehberliği ve grupla psikolojik danışmanın, lise öğrencilerinin anne-babalarından bağımsız meslek kararı verme davranışına etkisinin incelendiği deneysel bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda; grup rehberliği ve grupla psikolojik danışma yardımı alanların Meslek Kararında Bağımsızlık ölçeği son-test puan ortalamalarının ön-test puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu; rehberlik yardımı alan grupla ve psikolojik danışma yardımı alan grubun son-test ortalamaları arasında anlamlı farklılık olmadığı gözlenmiştir.

Bal (1998) tarafından ergenlik döneminde mesleki karar verme olgunluğunun incelenmesi ve mesleki karar verme programının etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında betimsel bir çalışma yapılmıştır. İkinci aşamada ise 2 deney, 2 kontrol grubu oluşturulmuştur. Bu dört gruptan bir deney, bir de kontrol grubuna ön-test verilmiştir. Daha sonra deney gruplarının her ikisine “Mesleki Karar Verme Programı” uygulanmıştır. Uygulama sonunda grupların hepsine son-test verilmiştir. Elde edilen bulgular; öğrencilerin akademik başarıları yükseldikçe mesleki olgunluk puanlarının yükseldiği, lise 3.sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk puanlarının lise 1. ve 2. sınıflara göre daha yüksek olduğu yönündedir. Anne-babası üniversite ve lise mezunu olan öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile anne-babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin mesleki olgunluk puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu ve bu farkın anne-babası üniversite ve lise mezunu olan öğrenciler lehine olduğu saptanmıştır. Okul türü değişkenine göre, özel okula devam eden öğrencilerin diğer okullara devam edenlere göre daha fazla mesleki olgunluk düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Çalışmada okullarda rehberlik servisinin olup olmasına göre herhangi bir farklılık gözlenmemiştir. İkinci yani deneysel kısım sonucunda; deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuş ve Mesleki Karar Verme Programının öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerini arttırdığı bulunmuştur.

2.2.2. Karar Vermeyle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Brown ve Mann (1990), bazı değişkenlere göre ergenlerin karar verme işlemleriyle, aile kararlarına katılma, ailenin yapısal (sosyo-ekonomik statüsü, aile çeşidi, aile büyüklüğü) ve işlemsel (aile bağlılığı, uyumluluğu, birbirlerine yaklaşımı gibi) değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir (Araştırmada, ergenlerin karar verme örüntüleri Janis ve Mann (1977)'in Çatışma Kuramı'na dayalı olarak incelenmiştir). 588 ergen üzerinde yapılan araştırmada; ergenlerin aile kararlarına katılımında aile çeşidinin etkisi, sadece yapısal değişkenlerle ilişkili olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgular, tek ebeveynli özellikle anne tarafından yönetilen ailelerde, ergenlerin aile kararlarına daha fazla katılımında bulunduğunu göstermiştir. Aile büyüklüğü, tahmin edilenin aksine karar işlemleriyle ilişki göstermemiştir. Sosyo-ekonomik statü bakımından, profesyonel mesleğe sahip aile çocuklarının ihtiyatla karar verme düzeyi orta sınıf ve işçi sınıfına göre daha yüksek bulunmuştur. Aile bağlılığının ergenin aile kararlarına katılımını etkilemediği buna karşın ihtiyatlı karar vermekle alakalı olduğu görülmüştür. Kural ve rollerin esnek ele alındığı ailelerde aile sorunlarını ergenlerin daha iyi ele alabildikleri görülmüştür. Anne babanın çatışma çözümü ve iletişim becerilerinin ergenlerin aile kararlarına katılımı ile ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre ise kızların aile kararlarına daha fazla katıldığı ancak erkeklerin daha dikkatli karar verdiği ortaya çıkmıştır.

Yapılan başka bir araştırmada (Wilks, 1986) zor, önemli ve uzun dönemde etkili olacak kararlar söz konusu olduğunda ebeveyn önerilerinin ergenler tarafından dikkate alındığı; arkadaş önerilerinin ise kısa dönemli, daha az önem taşıyan ve daha az zorluktaki kararlarda önemli olduğu belirlenmiştir (Brown ve Mann, 1991, s.363).

Schönpflug (2001), ailede karar verme örüntüsünü Almanya'da ve Türkiye'de yaşayan Türk ailelerini ele alarak incelemiştir. Almanya'da (n=100) ve Türkiye'de (n=100) yaşayan 200 erkek ergen araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Ergenlerin kendi ve aileleri ile ilgili ele alınan konular arasında ekonomik sorunlar, çocukların sorunları ve genel aile kararları yer almaktadır. Anne-baba, anne-çocuk ve baba-çocuk ilişkisinde ayrı ayrı değerlendirilmesi yapılmıştır. Kültürel yapısından bağımsız olarak ergenlerin aile içinde babanın gücünü algılaması değerlendirilmiştir.

Ergenler, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe aile içinde karar verme ile ilgili gücünün azaldığını algılamışlardır. Karar verme ile ilgili yüklemelerde babanın eğitim düzeyinin ilişkilerinde ayrımında etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Almanya’da yaşayan annelerin babanın aile kararlarına etkisinden fayda sağladıklarını ancak Türkiye’de böyle olmadığı bulunmuştur.

Mann, Radford, Burnett ve diğerleri (1998) tarafından, karar verme stilleri ve güven konusunda kültürlerarası farklılıklar incelenmiştir. Araştırmaya Amerika’dan 475, Avustralya’ dan 262, Yeni Zelanda’ dan 260, Japonya’ dan 359, Hong Kong’ tan 281 ve Tayvan’ dan 414 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcılar bireyselci batı kültürü (Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya) ve kolektif yönelimli doğu kültürü (Japonya, Hong Kong ve Tayvan) olmak üzere iki grup altında toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, bilinçli karar verme stilinde kültürler arası bir farklılık olmadığı görülmüştür. Batı kültüründeki öğrenciler ile karşılaştırıldıklarında, Asyalı öğrencilerin sorumluluktan kaçınan ve karar vermekten kaçınan stilini daha çok kullanma eğiliminde oldukları; Japon öğrencilerin kararsal benlik saygı düzeylerinin düşük, kararı erteleme ve aşırı dikkatlilik boyutlarında yüksek puan aldıkları görülmüştür. Erkek öğrencilerin karar verme yeteneği kızlardan; kız öğrencilerin de, sorumluluğu başkasına yükleme ve aşırı dikkatlilik puanları erkeklerden yüksek bulunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, batı kültüründeki öğrencilerin karar verme ile ilgili benlik saygı düzeylerinin doğu kültüründeki öğrencilerden daha yüksek olduğu ve verdikleri kararlara daha çok güvendikler, buna karşın doğu kültüründeki öğrencilerin aşırı dikkatlilik boyutundaki puanlarının batı kültüründeki öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Taylor ve diğerleri (1984, Akt: Dülger, 2008, s.59), çocukların ve ergenlerin, bağımsız karar vermek için uygun yaşın kaç olduğuyla ilgili düşüncelerini incelemişlerdir. Deneklerin günlük faaliyetlerle ilgili kararların (TV seyretmek, kıyafet ya da arkadaş seçimi), en az 12,3 yaşlarında, yaşamla ilgili büyük olaylara dair kararların (evden ayrılmak, evlilik) en az 14,8 yaşlarında, sağlıkla ilgili kararlarınsa (doğum kontrolü, ilaçlara ara verme) en az 15,1 yaşında alınması gerektiğine inandığı görülmüştür.

Mann, Harmoni ve Power (1989) tarafından yapılan çalışmada, ergenlikte karar verme yetkinliğinin gelişimi ele alınmış ve bazı sonuçlar ileri sürülmüştür. Karar verme durumunun bilişsel yönü üzerinde durulmuş ve bu yetkinliğin dokuz göstergesi tartışılmıştır. Bu dokuz gösterge; karar istekliliği, kavrayış, yaratıcılık, uzlaşma, nedensellik, doğruluk, güvenilirlik, tutarlılık ve bağlılıktır. Kanıtların şu doğrultularda olduğu belirtilmiştir; 15 yaşına geldiklerinde pek çok ergen karar verme, yaratıcı problem çözme, doğru çözüm ve belli bir davranış şeklini benimsemedeki kararlılık konusunda üst bilişsel bir anlayış geliştirmektedir. Ancak her insan gibi ergenler de, özellikle zıtlaşan stres artırıcı seçimler yaparken, yetkin karar verenler olarak tutarlı davranmamaktadırlar. Genç ergenler (12-14 yaş) seçenek yaratma, farklı risk ve faydaları tanımlayabilme, alternatiflerin sonuçlarını önceden tahmin edebilme ve elde edilmiş çıkarları olan kaynaklardan gelen bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme hususunda daha az başarılıdır. Karar vermede isteklilik, uzlaşma yolu tasarlama ve seçimlerde tutarlılık gösterme açısından yaş farklılıklarıyla ilgili hiçbir kanıt yoktur. Ergenlikte karar verme yetkinliğine erişebilmedeki engeller arasında davranışsal kısıtlamalar (karar vermek için doğru yaşta olmakla ilgili inançlar gibi), uygunluk sağlama konusunda akran grup baskısı, aile yapısı ve işleyişindeki aksaklıklar, önemli kişisel kararlar vermedeki kısıtlı yasal haklar (kan ve doku bağışi gibi) gösterilebilir. Bunun bir sonucu olarak ergenlerin, karar vermede bazen asıl potansiyellerinden daha az yetkinlik gösterdikleri belirtilmiştir. Araştırmacılar tarafından karar vermenin ortaokullarda önemli seçimlerin yapılmaya başlandığı bir yaşta (13-14) rutin olarak öğretilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Halpern-Felsher ve Cauffman (2001) tarafından, bir kararın zarar ve yararları, ergen ve yetişkinlerde karar verme yeterliliği ele alınmıştır. Araştırmaya, 6., 8., 10. ve 12. sınıf öğrencileri ve genç yetişkinler (yaş ortalaması: 23,36) katılmıştır. Araştırma sonucunda; ergen ve yetişkinlerin karar verme yetisinin farklı olduğu ve yetişkinlerin ergenlerden daha iyi performans gösterdikleri görülmüştür. Ergenlerle kıyaslandığında yetişkinlerin, kararlarla ilgili risk ve yararları düşünmeye ve tavsiye aramayı onaylama eğilimleri daha yüksek bulunmuştur. Bütün yaş düzeylerinde, beklenenden daha az sayıda katılımcı yararlar, riskler ve seçeneklerden bahsetmiştir.

Brown ve Mann (1991), ergenler üzerinde yaptıkları bir araştırmada ebeveyn ve ergenin karar verme stilleri arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, ebeveynin karar vermeye ilişkin özgüveninin ergenin karar vermeye ilişkin özgüveni ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu ilişkinin erkek ergenlerde kızlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca annenin karar verme yeterliliği ile kız ergenlerin karar verme yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular, karar vermede model almanın önemini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda, tek ebeveynli aileye mensup ergenlerin karar vermeye ilişkin özgüvenlerinin çift ebeveynli aileye mensup ergenlerin özgüveninden daha yüksek olduğu da ortaya konmuştur. Bu durumun, tek ebeveynli aileye mensup ergenlerin, kararlara katılımlarını çift ebeveynli aileye mensup ergenlere kıyasla daha önemli ve ödüllendirici bulmalarından kaynaklanabileceği ifade edilmiştir. Tek ebeveynli ailelerde anne veya babanın, aile yönetimi konusunda çocuklarının yardımına daha fazla güvenmelerinin ergenlerde kendi kararlarına ilişkin özgüvenin artmasını sağlayabileceği öne sürülmüştür. Yine tek ebeveynli aileye mensup erkek ergenlerin verdikleri kararlara ilişkin özgüvenleri ve ihtiyatlı karar verme alt ölçek puanlarının çift ebeveynli aileye mensup erkek ergenlerin ilgili özelliklerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kızlar söz konusu olduğunda ise tek ebeveynli aileye mensup kız ergenlerin karar vermede özgüven ve ihtiyatlı karar verme davranışlarının çift ebeveynli aileye mensup kız ergenlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu sonuçların, tek ebeveynli ailelerde erkek ergenlere daha fazla sorumluluk ve kararlara katılım konusunda daha fazla fırsat verilmesinden kaynaklanabileceği öne sürülmüştür. Yine bu araştırmada, erkek ve kız ergenler yaşlarına göre küçük (12 – 14) ve büyük (15 – 17) olarak sınıflandırılmışlardır. Yapılan incelemede yaşça daha küçük erkek ergenlerin karar vermede özgüvenlerinin babalarının ve annelerinin karar vermede özgüveni ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaşça daha küçük kız ergenlerde ise karar vermeye ilişkin özgüvenin sadece babanın ilgili özelliği ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Friedman ve Mann (1993), İsrail ve Avustralya'daki ergenlerin kararlara başa çıkma örüntüleri ve karar vermede özgüvenlerini değerlendirmek amacıyla yaptıkları bir araştırmada hem İsrail hem de Avustralya örneklemlerinde erkek ergenlerin karar vermede özgüvenlerinin kızlara göre daha yüksek olduğunu ve problem durumlarında erkek ergenlerin kızlara göre daha az düzeyde panik yaşadığını

bulmuşlardır. Bununla beraber, bu araştırma bireylerin kendileri hakkında verdikleri bilgiye dayandığı için sosyal beğenirlik faktörünün etkili olma ihtimalinden bahsedilmiş ve gerçek karar verme durumlarında ergenlerin gözlemlenmesine dayalı araştırmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bednar ve Fisher (2003), ergenlerin karar verme davranışı ve ebeveynlik stili arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yaptıkları bir araştırmada, ebeveynlerinin stili ne olursa olsun ergenlerin sosyal içerikli kararlarda arkadaşlarına başvurduklarını ortaya koymuşlardır. Bununla beraber ergenlerin, ahlaki ve bilgiye dayalı kararlar için ebeveynlerini referans kaynağı olarak kabul edip etmemelerinin daha çok ebeveynlik stiline bağlı olduğu bulunmuştur. Araştırma sonucunda, ebeveynini müsamahakâr olarak algılayan ergenlerin bilgiye dayalı kararlar için daha çok arkadaşlarına başvurdukları ortaya konmuştur. İhmalkâr – reddedici (neglecting – rejecting) ebeveynlik stilinde ebeveyn, ergenin davranışlarına karşı ilgisizdir. Çocuklarını reddedebildikleri gibi ebeveyn sorumluluklarını ihmal de edebilirler. Böyle ailelerde yetişen ergenler, yetersiz, kendi kendini idare edemeyen ve anti sosyal eğilimler gösteren bir özellik taşır. Araştırma sonucunda ebeveynini ihmalkâr – reddedici olarak algılayan ergenlerin ahlaki ve bilgiye dayalı kararlar için ailelerinden çok arkadaşlarına başvurdukları ortaya çıkmıştır.

Naftel, Driscoll ve arkadaşları (1993) tarafından, VIII. sınıf seviyesinde bir sınıfta problem çözme ve karar verme becerileriyle ilgili bir uygulama yapılmıştır. Sosyal karar verme ve sosyal problem çözmenin sınıfta oluşturulabileceği ve teşvik edilebileceğinden yola çıkılmıştır. Karar alma ve sorunların çözümüne doğru olan süreç sekiz adım (1. Hissettiklerin sorunun çözümü için ipucudur, 2. Konuyu / sorunu tanımla, 3. Kendini bir hedefe yönlendir, 4. Yapılması gereken pek çok olası şeyi düşün, 5. Her bir seçeneği kafanda canlandır / tasavvur et, 6. En iyi seçimi yap, 7. Prosedürü planla ve engelleri bekle, 8. Ne olduğuna / gerçekleştiğine dikkat et ve gelecek sefere bunu hatırla), bir edebi roman çözümlemesiyle birlikte öğretmenleri tarafından ele alınmıştır. Sınıfta küçük gruplar halinde yapılan çözümlemede; yukarıda belirtilen sürecin işlediği; ergenlerin olası seçenekleri düşünüp tasavvur etme ve bunu diğer grup üyeleriyle tartışma aşamalarını daha çok kullandıkları görülmüştür. Bu durumun ergenlerde karar verme ve problem çözmede etkili bir araç olduğu düşünülmüştür.

Osipow ve Reed (1985), üniversite öğrencilerinin karar verme stillerini ve mesleki kararsızlık süreçlerini araştırmışlardır. 203 üniversite öğrencisine, kariyer kararsızlığını ölçen Kariyer Kararı Ölçeği ve karar verme stilleri ile ilişkili tipolojileri ölçen Johnson Karar Verme Ölçeği uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda; en yüksek puanların dışsal-spontan karar verme tipinde olduğu, bunu içsel - spontan karar verenlerin izlediği görülmüştür. İçsel - spontan karar verenlerin kararsızlık puanları ile sistematik - dışsal karar verenlerin kararsızlık puanları ve sistematik-içsel karar verenlerin kararsızlık puanları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Erkeklerin Kariyer Kararı Ölçeği'nden aldıkları kararsızlık puanları kızlarınkinden daha yüksek bulunmuş; yani erkeklerin mesleki karar verme durumunda kızlara göre daha kararsız oldukları saptanmıştır.

McWhirter, Rasheed ve Crothers (2000, Akt: Dülger, 2008: 62), lise kariyer eğitiminin sosyal-bilişsel değişkenler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma kapsamına alınan 166 lise öğrencisi iki gruba ayrılmış, gruplardan birine lise kariyer eğitimi diğerine ise sağlık eğitimi programları uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, lise kariyer eğitiminin, lise öğrencilerinin kariyer kararı verme öz yeterlilikleri, mesleki becerilerdeki öz yeterliliklerini ve kariyer beklentilerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

2.3. Denetim Odağı

Davranış bilimcilerinin üzerinde en çok durdukları kavramlardan biri kuşkusuz kişiliktir. Kişiliğin temel özellikleri ve kişiliği oluşturan faktörler psikolojide yıllardır incelenen konular olmuştur. Bu çalışmada ise kişiliği etkileyen faktörlerden biri olan denetim odağı kavramına yer verilmiş, tanımlar ve ilgili araştırmalar sunulmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Denetim Odağı Kavramı

Denetim odağı, sosyal psikolojide hayatta meydana gelen olayların kişinin davranışlarına bağlı olup olmadığının çerçevesini kavramsal olarak çizen en popüler

yapılardan biridir. Bireyin kabiliyetine olan inancın altını çizen denetim odağı kavramı ilk kez Rotter (1966) tarafından öne sürülmüştür.

Rotter' a (1966: 2-3) göre denetim odağı; kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonucu ya da şans, kader, talih gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir. Rotter denetim odağını, bireyin kendi davranışları üzerinde kontrole sahip olduğuna veya başkalarının kontrolü altında kaldığına dair genellenmiş bir beklenti içerisinde olması şeklinde de tanımlamaktadır. Bu kavramla ilgili diğer araştırmacıların tanımlamalarına değinecek olursak;

Denetim odağı kavramı, bireyin inancı ile olayların nedensellik odağına ilişkin, genelleştirilmiş beklentidir. Bir uçta elde ettikleri ödülleri kendi özellik ve davranışlarına ilişkin algılayan içten denetimli bireyler, öteki uçta bunları kader, şans, talih gibi dışsal etkenlere bağlayan kişiler yani dıştan denetimli bireyler yer almaktadır. Birisi tarafından ödül olarak algılanan bir olay, bir başkası tarafından farklı algılanabilir. Buna göre Rotter beklentileri içsel ve dışsal kontrol kaynağına inanç olarak nitelendirerek, yaşamdaki olumlu ya da olumsuz sonuçları (ödül – ceza) belirleyen güçlerin yoğunlaştığı yere denetim odağı adını vermiştir (Yeşilyaprak, 1988: 4 – 5).

Lefcourt (1976: 3)'a göre kişinin yaşadığı ya da yaşama ihtimali olan olumlu olayları ödüller, olumsuz olayları cezalar olarak ele alırsak ortaya iki eğilim çıkacaktır. Bu eğilimlerden biri, ödül veya cezaların kişinin dışındaki başka güçlere yöneltildiği, denetlendiği, ödüllere ulaşma ve cezalardan kaçınma kişisel çabaların etkili olmadığı doğrultusunda bir beklentinin olmasıdır. Diğer eğilim ise, ödül ve cezaların ortaya çıkışında bireyin kendi davranışlarının etken olacağı doğrultusunda oluşan beklentilerdir. İşte bu eğilimlerin hepsine “denetim odağı” adı verilmektedir.

Rotter (1966: 4) belirli bir davranışı izleyen bir pekiştiricinin her insanda aynı düzeyde algılanmadığını ve farklı tepkilere sebep olabileceğini öne sürmüştür. Yani her bireyin ödül ve cezayı algılaması farklıdır. Farklılaşan bu tepkilerin sebebini ise kişinin davranışı ile pekiştirici arasında nedensel bir ilişkiyi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişen bir tepki olduğunu belirtmiştir. Birey tarafından bir pekiştireç,

kendi davranışlarının izleri olarak algılanır fakat tam anlamıyla kendi davranışlarının bir sonucu olarak görülmezse; o zaman genellikle şans, kader ve benzer durumlara bağlanır ya da başkalarının denetiminde algılanır. Bir olayın birey tarafından böyle algılanması dıştan denetime inanç, kendi davranışlarının bir sonucu biçiminde algılanması ise içten denetime inanç olarak adlandırılır.

Pekiştiricilerin etkisi, bireyin durumu (sonuçları) kendi davranışlarına bağlı olarak algılayıp algılamamasına dayanır. İçten ya da dıştan güçler davranışları hızlandırıp cesaretlendirebilir veya engelleyip ketleyebilir. Rotter ve Lefcourt tarafından yapılan çalışmalar, bazı bireylerin, olayların kendileri tarafından denetlendiğine, bazılarının ise olayların kendilerini denetlediğine inanma eğilimleri bulunduğunu gösteren kanıtlar ortaya koymuştur (Korkut 1991: 135).

Nowicki ve Strickland'a (1973, Akt: Çakar, 1997: 19) göre pekiştirme, birey kendi hareketini takip eder fakat durumu hareketinin sonucu olarak tanımlamaz ve nedenini şans, talih, kader ve güçlü kişiler olarak algılayırsa buna dışsal denetimlilik, eğer kişi olayı kendi davranışının sonucu veya kendi göreceli, sürekli, karakteristikleri olarak algılayırsa bu inanç da içsel denetimlilik olarak tanımlanır.

2.3.2. Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramı ve Denetim Odağı

J. Rotter (1954; Akt: Sayiner, 2003: 31) "pekiştirme" kavramına bilişsel bir boyut olarak "beklenti" kavramını eklemiş ve yeni bir öğrenme modeli oluşturmuştur. Sosyal Öğrenme Teorisi olarak anılan bu kuram, çağdaş psikolojide iki önemli kuramsal yaklaşımı (Davranışçı Kuram-Bilişsel Kuram) bağdaştırmaya çalışan bir yaklaşımdır. Davranışsal yaklaşımın kökeninde uyaran-tepki bağı yatmaktadır. Bilişsel yaklaşım ise, birey daha önceden bilmediği herhangi bir şeyi nasıl yapacağını bir modelin davranışını gözlemleyerek öğrenebilir.

"Sosyal Öğrenme" olarak anılan bu yeni model, denetim odağı kavramının kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramı; kişiliğin, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda oluştuğunu kabul etmektedir. Diğer bir deyişle bu kuram davranışın, herhangi bir durumundaki beklenti ve pekiştirme değerlerinin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmektedir (Dağ, 1992: 2).

Sosyal Öğrenme Kuramının, bireylerin çeşitli davranış olasılıkları karşısında yaptıkları seçimlerle ilgili olduğu görülmektedir. Dönmez (1985: 36) ' e göre, Sosyal öğrenme Kuramı dört ana kavram ile ilişkilidir. Bunlar;

Davranış Potansiyeli: Bir davranışın gösterilme olasılığıdır.

Beklenti: Belli bir davranışın sonucunda amaca ulaşma olasılığı olarak tanımlanmaktadır.

Pekiştireç Değeri: Bir pekiştirecin değerine tercih edilme derecesidir.

Psikolojik durum: İnsan davranışlarının içinde bulunduğu durumdan etkilenme durumu olarak ifade edilmektedir.

Bu değişkenlerden yola çıkarak davranışın genel formülü şöyle belirtilebilir. Davranışın herhangi bir özgül psikolojik durumda ortaya çıkma ya da yinelenme olasılığı, davranışın o psikolojik durumda belli bir sonuç vereceğine ilişkin beklentinin ve o sonucun birey için taşıdığı değer bir işlevidir (Kaval, 2001: 9).

Wood ve Hillman (1996; Akt: Candangil, 2005: 35) ise karmaşık insan davranışları ve kişiliğe ilişkin bir dizi çözümler sunmakla beraber kişiliğin, bireyin çevre ile etkileşimi sonucunda oluştuğunu vurgulamaktadır. Bireyin davranışlarının, onun değeri, beklentileri ve onun içinde bulunduğu duruma dayalı olarak kestirebileceğini belirtirken, bu özelliklerin oluşturduğu denetim odağının davranışlar üzerindeki etkileri Sosyal Öğrenme Kuramı ile açıklanmaktadır. Rotter geliştirdiği Sosyal Öğrenme Kuramında iki tür genelleştirilmiş beklentiden söz edilmektedir. Bunlar:

- 1- Başarı, bağımlılık, uyma, toplumsal kabul gibi belli durumlara ilişkin beklentiler,
- 2- Sonuçların kendi niteliklerinin değişebildiği, belli bir karar ya da problem çözümünü içeren bir dizi psikolojik durumun başka özelliklerinden genelleştirilen beklentilerdir.

2.3.3. İçten - Dıştan Denetimli Bireylerin Özellikleri

İçten denetimli bireylerle dıştan denetimli bireylerin olayların sonuçları hakkında sahip oldukları duygu, düşünce ve davranışlar farklı kişilik özelliklerini betimlemektedir. Araştırmacılara göre içten ve dıştan denetimli bireyler bazı özellikler bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Crowne ve Liverant, 1963; Richie ve Phares, 1969; Ryckman, Rodda ve Sherman, 1972; Alegre ve Murray, 1974).

İçten denetimliler, dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında;

- 1- Amaçlarına ulaşmada daha etkilidirler.
- 2- Çevrelerinde değişiklik yapmaya, toplumsal etkinliklere katılmaya, başkalarına yardım etmeye daha yatkındırlar.
- 3- Daha yaratıcıdırlar.
- 4- Kişiler arası ilişkilerde daha rahat ve başarılıdırlar.
- 5- İçinde buldukları çevrelerini ve geleceklerini etkileyebileceklerine fazla inandıklarından dolayı, akademik açıdan daha başarılıdırlar.
- 6- Amaçlarına ulaşmalarında yardımcı olabilecek çevresel uyarı ve ipuçlarını daha iyi değerlendirmekte ve buna göre hareket edebilmektedirler (Dönmez, 1986: 260).

Olayları değerlendirirken kendi yetenek ve özelliklerine daha fazla yer veren içten denetimli bireyler, olumlu pekiştireç alma ya da itici uyarıcılardan kaçınmada daha aktif olmakta, kendileriyle ve çevresiyle daha barışık bir ruhsal yapı sergilemektedirler. Bu bireyler gerek kendilerine gerekse topluma uyum sağlamada güçlük çekmemektedirler (Phares, 1976; Akt: Ören, 1991: 20 - 21).

Phares (1976) ve Ören (1991) gibi Yeşilyaprak (1988)'da içsel denetimlileri dışsal denetimlilerle karşılaştırdığında daha başarılı, entelektüel, toplumsal olaylarda aktif, daha girişimci olduklarını ve daha bağımsız kişilik yapısı gösterdiklerini görmüştür.

Yeşilyaprak (1988: 106)'a göre dıştan denetimliler, çevre üzerinde kontrollerinin olmadığına inandıkları ve olayları denetleyemeyeceklerini düşündüklerinden dolayı daha kaygılı, pasif, kuşkucu ve dogmatiktirler. Ayrıca dıştan denetimliler hem

kendilerine, hem başkalarına daha az güvenen, kendini tanımada yetersiz, toplumsal kabul ihtiyaçları az olan, saldırgan ve daha çok savunma mekanizmalarını kullanma eğilimindedir.

Buraya kadar aktarılan bilgiler neticesinde içten denetimli bireylerin kendi hayatlarını ve davranışlarını kontrol etmede daha etkin ve başarılı oldukları söylenebilir.

2.3.4. Denetim Odağını Oluşturan Etkenler

Dönmez (1986: 11)'e göre gelişim sürecinde, insan zamanla kendi kendisini denetim ve kontrol yönünde hızlı adımlar atmakta ve çevrenin etkisi yaşamının ilk yıllarına oranla azalmaktadır. Böylece yaş ilerledikçe denetim odağı, dıştan içe doğru bir kayma göstermektedir. Çocuğun, giderek kendisi için önemli birtakım kararları alabilme özgürlüğü kazanması, aile ve çevresine karşı görece bir bağımsızlığa kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelme çabaları içten denetimlilik yolunda ilerlediğinin kanıtı olarak görülebilir.

Denetim odağı, hayat boyunca bireyi değiştirebilecek veya geliştirebilecek her türlü etkiye açıktır. Yaşamın her safhasında, bireyler hayatlarının bazı önemli yönlerini kontrol ederek sürekli tecrübe edinmektedirler. Akran ilişkileri, okul deneyimleri, meslektaş ilişkileri, evlilik ya da arkadaş ilişkileri bireyin denetim odağı gelişimini etkilemektedir (Swick ve Graves, 1986; Akt: Kaval, 2001: 15).

Özellikle ebeveyn tutumlarının bireyin denetim odağının iki ucundan birine yönelmede etkili olduğu, bireyin ebeveyn tutumlarından etkilenecek denetim odağının şekil değiştirebildiği bulunmuştur (Yeşilyaprak, 1988: 98; Doğan ve Ceyhan, 2008: 68). Ayrıca çevre büyüklüğü de denetim odağının oluşmasında etkili olan değişkenlerden biri olarak kabul edilmiştir. Büyük çevreden gelenlerin içten denetimli olduğu, bunun nedeni ise büyük çevrede değişiklik yapabilmenin küçük çevreye göre daha çok çaba istediği düşüncesiyle açıklanmaktadır (Sert-Ağır, 1994: 34).

2.3.4.1. Anne- Babanın Çocuk Yetiştirme Tutumları

En küçük toplum birimi olarak tanımlanan aile doğumdan önce başlayan ve yaşamın sonuna kadar insan üzerindeki etkisini gösteren bir kurumdur. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi doğum öncesinde başlar. Örneğin ailenin çocuk isteyip istememesi, çocuğun hayatını, ilk izlenimini ve çevresiyle olan duygusal iletişimini önemli ölçüde etkileyebilir. Çocuğun ilk sosyal deneyimlerinin edindiği yerin aile olduğu düşünürsek, çocuğa yöneltilen davranış ve tavırların sosyalleşme sürecinde ne kadar büyük bir önem taşıdığı ortaya çıkar. Çocuk aile içinde sosyal bir birey olmayı öğrenirken aynı zamanda kişiliğinin oluşması için gerekli olan özdeşimi aile içindeki üyelerle gerçekleştirir (Yavuzer, 2000: 135).

Kulaksızoğlu (2002: 120)' na göre çocuk yetiştirme tutumları toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterebilir. Bir toplumda, her sosyo-ekonomik grubun kültürüne ve kendi değerler sistemine sahip olduğu düşünülürse, farklı sosyal sınıflardaki ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken farklı tutum ve davranışlar göstereceği söylenebilir. Kulaksızoğlu (2002) ile birlikte Yeşilyaprak da (1988) çocuk yetiştirme yöntemlerinin önemini vurgulamıştır. Yeşilyaprak (1988: 8)'a göre anne- baba ve çocuk arasındaki etkileşim; çocuğun davranışlarını biçimlendirirken aynı zamanda gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olur. Çocukluk döneminde anne- babanın ilgi, şefkat göstermesi, amaçlarına ulaşmada yardımcı olması ve tutarlı bir disiplin uygulamasının, ergenin içsel denetimli oluşunda olumlu bir etkisi olduğu görülürken; koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma, başarı için baskı yapma davranışlarının ise olumsuz etkisi olduğunu saptamıştır. Baba davranışları ile ergenin denetim odağı arasındaki ilişki "koruyuculuk" davranışı dışında anne davranışı ile aynı yönde bulunmuştur.

Argun (1995: 75) araştırmasında anne- babanın çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre anne-baba tarafından şefkat gören, davranışları ödüllendirilen, memnun edilen, bağımsız davranışları desteklenen, tutarlı disiplin uygulanan çocukların diğerlerine göre daha içsel denetimli oldukları ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak; anne –baba- çocuk ilişkileri, kişiliği ve bir kişilik boyutu olan denetim odağını belirleyen en önemli değişkenlerden biridir.

2.3.4.2. Ailenin Sosyo-Ekonomik Seviyesi

Anne-babanın çocuk yetiştirme tutumları yanında ailenin sosyo-ekonomik seviyesini de bireyin denetim odağının oluşumunda etkili olan toplumsal etmenlerden biri olarak ele almak mümkündür.

Bir ailenin sosyo-ekonomik seviyesini; ailenin reisinin mesleği, geliri, taşınmaz malları ve anne-babanın eğitim düzeyi belirler. Bu düzey; giyim tarzını, davranışları ve inançları, bir sosyal sınıfta bireyler tarafından paylaşılan yaşam biçimini etkiler ve bir sınıfı öbüründen ayırmaya yarar (Wolff, 1997; Akt: Kaval 2001: 23).

Sosyal araştırmacılar üçlü bir sınıflandırma ile toplumu alt, orta ve üst SES şeklinde üç gruba ayırırlar. Bu şekilde yapılan ekonomik sınıflandırmalar olduğu gibi bireyler ve aileler kültür seviye bakımından da sınıflara ayrılabilirler. Gerek ekonomik gerekse kültürel bakımdan değişik seviyelerde bulunan ailelerde çocuğa ait beklentiler ve tutumlar, değer sistemleri ve davranış kalıpları farklılık göstermektedir (Kulaksızoğlu, 2002: 111).

Yapılan çalışmalarda alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin orta sosyo-ekonomik düzeye göre çocuk yetiştirmede daha cezalandırıcı oldukları, çocuklarına daha az sevgi gösterdikleri özellikle otoriteye ve itaat etmeye daha çok önem verdikleri ortaya çıkmıştır.

Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarına karşı aşırı kontrolcü ve baskıcı oldukları, özellikle sosyo-ekonomik seviyede sevginin kısıtlanmasıyla çocuğun kontrol altına alındığı belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda düşük sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin kendi yeterlilikleri hakkında daha az inanca sahip oldukları ve bu güvensizliği çocuklarına aktardıkları saptanmıştır.

Orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocuk yetiştirme biçimleri alt sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık göstermektedir. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki

anne-babaların daha az otoriter oldukları, çocuklarının istek ve fikirlerine karşı daha toleranslı olup daha çok iletişim kurdukları saptanmıştır. Bu aileler çocuklarını yetiştirirken bağımsızlık, yaratıcılık, başarıma isteği ve öz-denetimi vurgulamakta, çocuklarını öğrenmeye daha çok teşvik etmektedirler.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler çocuk yetiştirmede fiziksel cezaları daha çok kullanırken, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler disiplinde daha çok psikolojik cezalar kullanmaktadırlar. Araştırmalar bu tür ebeveyn tutumlarının çocuğun gelişimini olumlu yönde desteklediği görüşünde birleşmektedirler.

Orta sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler çocuklarına karşı daha fazla beklenti içinde olmakta ve bu beklentilerinin gerçekleşmesi içinde daha fazla fedakarlıkta bulunmaktadırlar. Çocuklarını sözel tepkilerle uyarmakta ve sözel yönergeler vermektedirler.

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin çocuklarına karşı fiziksel cezaları, alt sosyo-ekonomik ebeveynlerden daha az kullandıkları belirtilmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler, orta sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynler gibi bilişsel etkilere ve eğitime değer vermekte, bu nedenle de çocuklarına gerekli ekonomik ve çevresel imkanları hazırlamaktadırlar (Kulaksızoğlu, 2002: 126).

2.4. Konu İle İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

2.4.1. Denetim Odağı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Dönmez (1983) ilk çalışmasını, nüfusu on binden küçük ve büyük olan yerleşim birimlerinden gelerek Ankara Üniversitesi 1. Sınıfında okuyan 102 öğrenci üzerinde yapmıştır. Çevre büyüklüğünün denetim odağı üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre küçük çevreden gelen üniversite öğrencileri büyük çevreden gelenlere oranla içten denetimli değil dıştan denetimli çıkmıştır.

Canel - Denктаş (1993), denetim odağının yaratıcı düşünceye etkisini incelemiştir. Araştırmada denetim odağının, yaratıcılık alt boyutuna etkisi olup olmadığını incelemiştir. 135 lise öğrencisine Torrence Yaratıcı Düşünce testi ile Nowicki-

Strickland Denetim Odağı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; denetim odağının sözel esneklik, şekilsel akıcılık, şekilsel zenginleştirme, yaratıcılık alt boyutlarında etkili; sözel akıcılık, sözel orijinallik, şekilsel başlık soyutluğu, şekilsel erken kapanmaya direnç boyutlarına etkili olmadığı görülmüştür.

İlkokul öğrencilerinin, kendilerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenlerin denetim odağı üzerindeki etkisi, Korkut (1991) tarafından incelenmiştir. İlkokul 3. ve 5. Sınıf öğrencilerinden oluşan 520 kişiye Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğini uygulamıştır. Araştırmanın sonucuna göre bireyin yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yerleşim birimi ve aylık gelirin denetim odağı üzerinde etkili; ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin, mesleklerinin, evde yaşayan kişi sayısının, evde oda sayısının ise denetim odağı üzerinde etkili olmadığını bulmuştur. Araştırmada ayrıca başarı, yaş ve sınıf düzeyindeki yükselmenin denetim odağını içten algılamaya doğru yönelttiği, cinsiyet açısından bu durumun farklılık yaratmadığı bulunmuştur.

Korkut (1991) tarafından yapılan başka bir araştırmada, Gestalt Yaklaşımına dayalı olarak yapılan bireysel danışmanın yetiştirme yurdunda kalan ortaöğretim öğrencilerinin sürekli kaygı ve denetim odakları üzerinde etkileri incelemiştir. Araştırmaya Ankara Gazi Kız Yetiştirme Yurdu ve 50. Yıl Erkek Yetiştirme Yurdu'nda kalan 40 öğrenci katılmıştır. Sürekli Kaygı ve Denetim Odağı Ölçeklerinden elde edilen puanlara göre kız ve erkek öğrenciler deney ve kontrol gruplarına ayrılmıştır. Deney grubundaki öğrencilerle ortalama 9-10 hafta süren Gestalt Yaklaşımına dayalı bireysel danışma yapılmıştır. Deney ve kontrol gruplarına daha önce verilmiş olan ölçekler tekrar verilmiştir. Deneklerin ölçeklerden elde ettikleri puanlara, denencelerdeki grup sayısına bağlı olarak gruplar arası farkın olup olmadığını anlamak amacı ile Mann-Whitney U testi ya da Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda şu bulgular elde edilmiştir; Gestalt terapiye dayalı olarak yapılan bireysel danışma sonunda deney ve kontrol grupları arasında sürekli kaygı açısından deney gruplarının lehine fark olduğu görülmüştür. Sürekli kaygı ile ilgili olarak oluşturulan bütün denecelerdeki değişkenlerin deney ve kontrol grupları arasında anlamlı farklar bulunurken; yaş, cinsiyet, ana-babanın sağ olup olmaması, başarı ve okul düzeyi gibi değişkenlerin oluşturduğu alt gruplar arasında anlamlı farklar elde edilmemiştir.

Buluş (1996) araştırmasında, lise ikinci sınıfta okuyan ergenlerin denetim odağı şekli ile yalnızlık düzeyi ilişkisini incelemiştir. Araştırmada 1994-1995 öğretim yılında, İzmir ili merkezinde ikinci sınıfa devam eden 230 kız ve 152 erkek öğrenciye, “Rotter’in İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği”, “UCLA Yalnızlık Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre; cinsiyet, kardeş sayısı, annenin öğrenim düzeyi, ailenin ortamını algılama şekli, doğum sırası, ailenin ekonomik düzeyi, anne-babanın yaşam şekli, babanın öğrenim düzeyi değişkenlerinin denetim odağı düzeyi üzerindeki etkilerinin önemi olmadığı görülmüştür.

Ören (1991) ise çalışmasında denetim odağı ile kendini kabul değerleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi 2. ve 3. sınıfa devam eden 53 kız ve 63 erkek öğrencinin katıldığı çalışmada, içten denetim ile kendini kabul değerleri arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca kızların erkeklerden daha çok içten denetime eğilimli oldukları belirtilmiştir.

Kağıtçıbaşı (1972), İzmir ili lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, gençleri psikososyal bir açıdan incelemiş ve psikolojik değişkenler içinde “pekiştiricinin içten ya da dıştan kontrolüne inanç” durumunu ölçmek için Rotter’in bu amaçla geliştirdiği ölçeğin 9 soruluk kısa formunu kullanmıştır. Araştırmacı, pekiştiricinin içten kontrolüne inanç ile yurtseverlik, kişisel gelecek hakkında iyimserlik, başarı güdüsü, kuvvet yönelimi, anne-babaya saygı ve bağımlılık arasında olumlu ilişki, öte yandan bu değişkenle öz-otoriteriyenizm, anomi, dindarlık ve kişisel gelecek hakkında karamsarlık arasında ise ters ilişkinin varlığını ortaya koyarak, bu özelliğin değişime açık olan genel bir davranışsal eğilimle simgelendiğini ifade etmiştir.

Yine Kağıtçıbaşı (1975) bir eğitim anlaşması programı (AFS) çerçevesinde yurt dışına gönderilen iki grup genç üzerinde doçentlik tezi olarak gerçekleştirdiği çalışmada bir yıllık dış ülke yaşantısının tutumlardaki etkisini incelemiştir. Diğer psikolojik değişkenler arasında “iç ya da dış kontrole inanç” değişkenini ölçmek için yine bir önceki çalışmasında olduğu gibi Rotter’in geliştirdiği ölçeğin kısa formunu kullanmıştır. Yazar, araştırmasında özellikle bazı tutumlar üzerinde dış ülke yaşantısının önemli etkisi olduğu sonucuna varmıştır. En önemli bulgular; bu etkinin sonucu dindarlık ve yetkeci (otoriteriyen) tutumlarda bir azalma, buna karşılık dünya ve kişinin kendisinin kendinden (kendi başına gelen olaylardan) sorumlu olduğuna

dair inancında (içten kontrole inançta) bir artma görülmesidir. Yazar, tutumların yeni yaşantılar ve yeni öğrenmelerle değişikliğe uğrayabileceği, tutumların yeni bir kültür teması sonucu ikinci bir “ergen sosyalleşmesi” ile değişebildiğini bu çalışmasında ifade etmiştir. Kağıtçıbaşı’ nın çalışmaları denetim odağı konusunda Türkiye’de yapılan ilk çalışmalardır.

Aksoy (1992), lise son sınıf öğrencilerinin öz saygı ve denetim odağını etkileyen bazı değişkenleri incelemiştir. 1990-1991 eğitim yılında Ankara il merkezindeki lise son sınıfta okuyan 1200 öğrenciye Rotter İç-Dış denetim odağı ölçeğini uygulamıştır. Araştırmanın bulgularına göre sosyo-ekonomik düzey, kardeş sayıları , ailede kaçınıcı çocuk oldukları, anne ve babalarının öğrenim durumları ile denetim odağı gelişimleri arasında anlamlı bir fark olduğu; cinsiyetleri ve yaşları ile denetim odağı gelişimleri arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır.

Sert - Ağır (1994), normal lise ile imam hatip lisesi öğrencilerinin denetim odakları üzerinde bir inceleme yapmıştır . Araştırmanın örnekleme, 1993-1994 öğretim yılında İstanbul ili imam hatip lisesi ile normal liselerin 1. ve 2. sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Öğrencilere Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği ve Öğrenci Bilgi Toplama Çizelgesi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; dini eğitim veren normal lise ile dinsel eğitim veren imam-hatip lise öğrencilerinin denetim odakları arasında içten ve dıştan denetimlilik açısından fark bulunmamıştır. Okul türleri kendi içlerinde incelendiği zaman normal liselerin ve imam-hatip liselerinin öğrencilerinin denetim odakları etkisi incelenmiş ve farklılık yaratmadığı bulunmuştur. Ebeveyn tutumlarının ise iki okul grubu öğrencilerinin denetim odaklarında fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca normal lise ile imam-hatip lisesi öğrencilerinin dini tutumları ile öğrenim görmekte oldukları okul türü arasında ilişki bulunmuştur.

Özyürek (1992) yaptığı araştırma ile denetim odağını etkilemeye yönelik olarak uygulanan grup rehberliğinin, öğrencilerinin denetim odağı üzerindeki etkisini incelemek istemiştir. Araştırmaya 1990-1991 öğretim yılında Adana Anadolu Lisesi hazırlık sınıflarında öğrenim görmekte olan 74 öğrenci katılmıştır. Bağımsız değişkeni öğrencilere haftada 1 saat olmak üzere 11 hafta süreyle uygulanan grup rehberliği yaşantısı oluştururken, bağımlı değişkeni Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeğinden elde edilen sonuçlar oluşturmuştur. Araştırmada elde edilen

bulgulara göre denetim odağını etkilemeye yönelik olarak uygulanan grup rehberliğinin öğrencilerin denetim odağı üzerinde herhangi bir etkiye yol açmadığı görülmüştür.

Çakar (1997), lise son sınıfa devam eden öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile denetim odağı puanları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1996-1997 öğretim yılında gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini, anadolu yakasındaki dokuz ilçeden random olarak seçilen 19 lisenin son sınıflarında okuyan 439'u erkek, 344'ü kız olan toplam 783 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak; öğrencilerin mesleki olgunluk puanlarını belirlemek için "Mesleki Olgunluk Ölçeği", denetim odağı puanlarını belirlemek için "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği", kişisel bilgilerin toplanması için de "Bireyi Tanıma Çizelgesi" kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular ise şunlardır; öğrencilerin mesleki olgunluk puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca öğrencilerin denetim odağı puanları ile bir işte çalışıp çalışmaması, çalıştıkları işteki çalışma şekilleri, mesleki rehberlik hizmeti alıp almaması, anne ve babanın eğitim düzeyi, okulda okudukları alanlar, yaşları, algıladıkları ana-baba tutumları, ailelerin gelir seviyeleri, annelerin meslekleri arasında anlamlı farklılık bulunurken, cinsiyet ve babaların meslekleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Kalkan (1995), Işıklar Askeri Lisesi öğrencilerinin "denetim odağı" algılarının ne yönde olduğu, ders başarısı ve disiplin puanları arasındaki ilişkinin niteliğini incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin içten denetim odağına yakın oldukları görülmüştür. Denetim odağı, ders başarısı ve disiplin puanları için ayrı ayrı korelasyon katsayıları hesaplanmış, içten denetim ile disiplin puanları arasında olumlu bir ilişkinin varlığından söz edebilecek bulgu elde edilmesine karşın, içten denetim ile ders başarısı arasında olumlu bir ilişki bulunamamıştır.

Dağ (1999), Türk üniversitelerinde yaptığı çalışmada paranormal inançlar, denetim odağı ve psikiyatrik semptomlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak diğer ülkelerde yapılan önceki çalışmalara nispeten önemli değişiklikler bulmuştur. Denetim odağının boyutları ile küresel paranormal inanç arasında önemli pozitif korelasyon bulmuştur.

2.4.2. Denetim Odağı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Galej ve Pease (1986), anne-babalarının içsel ya da dışsal denetimli oluşlarının çocuk yetiştirme tutumları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmaya göre, içsel denetimli anne-babalar duygusal ilgiye, sözel etkileşime ve sorumluluk almayı öğretmeye ağırlık verirken; dışsal denetimli anne-babaların daha çok fiziksel paylaşmaya önem verdikleri görülmüştür. Bu sonuç çocuğun denetim odağının içsel ya da dışsal oluşu üzerindeki anne-baba tutumlarının etkisinin bir ölçüde anne-babanın denetim odağına bağlı olarak çıkan bir etki olduğunu düşündürmektedir.

Chance (1965), çocukların denetim odağı ile annelerin bağımsızlaşma eğitimine ilişkin tutumlarını karşılaştırmıştır. Buna göre içsel denetimli çocukların annelerinin kendilerinden daha erken yaşta bağımsızlık beklentilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Annelerinin eğitim düzeyi arttıkça, erkek çocuklarını denetleme kaygılarının azaldığı ve buna bağlı olarak erkek çocuklarının içsel denetimlilik puanlarının arttığı görülmüştür ancak bu sonuç kızlar için elde edilememiştir (Akt: Yeşilyaprak, 1988: 98).

Findley ve Cooper (1983), denetim odağı ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Akademik başarının yüksek olmasıyla içten denetimliliğin birleştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca cinsiyet, yaş, ırk ve sosyo-ekonomik düzey ile denetim odağı ve akademik başarı arasında uzlaştırıcı bir ilişki bulmuşlardır.

Marvin (1987), lise öğrencilerinin akademik düzey, cinsiyet ve denetim odağı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 267 farklı düzeydeki lise öğrencisi ile yaptığı çalışma sonucunda okullar arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Sınıf düzeylerinde ise en yüksek düzeyde olan öğrencilerin diğerlerine göre daha içten denetimli oldukları ve diğerleriyle anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Cinsiyet ve denetim odağı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kızlarda akademik başarısı yüksek olanların daha içten denetimli oldukları görülmüştür.

Abrahamson ve Christopherson (1985, Akt; Yaşar, 2006: 38)'un ergenler üzerinde yaptıkları çalışmalarda, anne-babanın destekleyici davranışları ile içsel denetim

arasındaki ilişkinin olumlu; cezalandırıcı davranışları ile olumsuz ilişki olduğu görülmüştür. Richman ve Flaherty (1988) yaptıkları benzer bir çalışmada, aşırı koruyuculuğunun, bağımlılık ve dışsal denetime yol açtığını bulmuşlardır.

Davis ve Phares (1969), üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, denetim odağı puanları ile gençlerin çocukluk dönemine ilişkin anne-baba davranışlarını hatırlama ve değerlendirme sonuçlarını karşılaştırmışlardır. Buna göre; içsel denetimli gençlerin dışsal denetimlilere göre anne-babalarının kendileriyle daha çok olumlu ilişkide bulduklarını, daha az yadsıyan, daha az düşmanca, daha az tutarsız disiplin ve daha az mesafeli olarak hatırladıklarını belirtmişlerdir.

Haine, Ayers, Sandler, Wolchik ve Weyer (2003) ailede kayıp yaşamış çocukların, denetim odakları, özsayıları ve ruh sağlığı problemleri yaşamada stres eşiklerini araştırmışlardır. 8 ve 16 yaşları arasındaki 76 çocuk, ailedeki ölümden sonra 4 ve 34 ay sonra incelenmiştir. Sonuç olarak; ailedeki kayıp, ergenlik dönemindeki çocukların ruh sağlığı problemleri yaşamalarında yüksek risk taşıdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ailede kayıp yaşamış çocukların dıştan denetim odağı puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Celia ve Bernstein (1989, Akt; Aksoy, 1992: 26), Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşları 13 ile 19 arasında işitme kaybı olan ergenlerle çalışma yapmışlardır. Çalışmada doğum sırası, cinsiyet ve aile değişkenleri ile denetim odağı, zeka düzeyi arasındaki ilişki incelenmiş, denetim odağı puanları ile doğum sırası arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu bulunmuştur.

Lancaster ve Richmond(1983), Amerika Birleşik Devletlerinde biri büyük metropoliten kesiminden diğeri ülkenin en kırsal kesiminde olmak üzere iki ayrı yerleşim yerinden aldıkları 312 öğrenci üzerinde bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada coğrafik yerleşim merkezinin, yaş ve baba yokluğunun denetim odağı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; şehirde yaşayanlar köydekilerden, babaları olanlar olmayanlardan, büyük yaştakiler (9-12) küçüklerden daha içten denetimli oldukları görülmüştür.

Halpin ve arkadaşları (1980), algılanan anne-baba tutumlarının denetim odağı ve kendine saygı ile ilişkisini araştırmışlardır. 12 ile 18 yaş arası 200 kadar ergen üzerinde yapılan araştırmada; içsel denetimlilik ile anne ve babanın araçsal arkadaşlığı, çocuk bakımı, başarı için baskısı olumlu ilişkili bulunurken, cezalandırma davranışı olumsuz ilişkili bulunmuştur.

Trusty ve Lampe (1997, Akt; Candangil, 2005: 49), lise öğrencilerinin ailesel yakınlık algılamalarıyla, denetim odakları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma ergenlerin yaşamlarındaki ailesel yakınlık algısı ve ailelerin yaşamlarını kontrolleriyle ilgili algılarıyla denetim odakları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Ailesel yakınlık ve içsel denetim odağı arasında yüksek derecede olumlu bir ilişki bulunmuştur. Ailesel yakınlığı ve ailesel kontrolü daha fazla algılayan öğrencilerin içsel denetim odaklarının düzeyi yüksek derecede bulunmuştur. Ailesel yakınlığı daha düşük, ailesel kontrolü daha yüksek algılayan öğrencilerin, dıştan denetim düzeyleri yüksek bulunmuştur. Ayrıca ailevi desteği ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen Tan'a (2000) göre, aile destek düzeyi arttıkça içten denetim odağı düzeyi de artmaktadır.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin elde edildiği evren ve örneklem, verilerin toplanmasında kullanılan araçlara ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma; ergenlerin denetim odakları ve algıladıkları ebeveyn tutumları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ilişkisel tarama modeli esas alınarak yapılmıştır.

Tarama modeli, “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle belirtmeyi; iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir” (Karasar, 2002: 86).

Araştırmanın bağımlı değişkeni, ergenlerin karar verme becerileri, bağımsız değişkenleri ise ergenlerin denetim odakları, cinsiyet, sınıf düzeyi, okudukları okul türü, anne-baba eğitim durumları, ailenin gelir durumu, ve algıladıkları anne - baba tutumlarıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2008–2009 öğretim yılı Kocaeli İli Darıca ilçesindeki ortaöğretim okullarında öğrenim gören ergenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem seçimi için çok aşamalı örneklem seçme işlemi uygulanmıştır. Darıca İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden elde edilen okul listelerine göre Darıca ilçesinde 2 Anadolu Lisesi, 3 Anadolu Teknik Lisesi ve 2 Genel Lise olmak üzere 7 lise bulunmaktadır. Bu liselerden 1 Anadolu Lisesi, 2 Anadolu Teknik Lisesi ve 1 Genel

Lisenin araştırmaya dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu okullara ait řube sayısı ve alan tűrleri aşağıda verilmektedir.

Darıca Neşet Yalçın Anadolu Lisesi

9.sınıflar 4 şube (A-B-C-D)

10. sınıflar 9 řube (Dil-A, Fen A-B-C, Sosyal A-B, Tűrkçe/Matematik A-B-C)

11. sınıflar 11 řube (Dil-A, Fen A-B-C-D, Sosyal A-B, Tűrkçe/Matematik A-B-C-D)

12. sınıflar 9 řube (Dil-A, Fen A-B-C, Tűrkçe/Matematik A-B-C-D-E)

Bu okulda kura yűntemi ile 9. sınıflardan 2 řube belirlenmiřtir. 10., 11. ve 12. sınıflarda ise her alan tűrűnden en az 1 řube olacak řekilde kura ile 4'er řube çalıřmaya dahil edilmiřtir.

Gűkřen Mustafa Yűcel Lisesi (Genel Lise)

9. sınıflar 25 şube (Alfabetik sırayla)

10. sınıflar 4 řube (Sosyal A-B, Fen-A,Tűrkçe/Matematik A)

11. sınıflar 4 řube (Sosyal A, Fen-A,Tűrkçe/Matematik A-B)

12. sınıflar 3 řube (Sosyal A, Fen-A,Tűrkçe/Matematik A)

Bu okulda kura yűntemi ile 9. sınıflardan 10 řube belirlenmiřtir. 10, 11, ve 12. sınıflarda ise her alan tűrűnden en az 1 řube olacak řekilde kura ile 3'er řube çalıřmaya dahil edilmiřtir.

Deniz Yıldızları Anadolu Teknik Lisesi

9. sınıflar 3 şube (Bilişim, Elektrik, Radyo-Televizyon)

10. sınıflar 3 şube (Bilişim, Elektrik, Radyo-Televizyon)

11. sınıflar 3 şube (Bilişim, Elektrik, Radyo-Televizyon)

12.sınıflar (Bu okul eđitim-űđretim hizmetine 2006 yılında girdiđi için daha 12. sınıf űđrencisi bulunmamaktadır).

Bu okuldaki tűm řube ve alanlar çalıřmaya dahil edilmiřtir.

Lafarge Aslan imento Anadolu Teknik Lisesi

9. sınıflar 3 şube (Kimya, Elektronik, Gıda)

10. sınıflar 3 şube (Kimya, Elektronik, Gıda)

11. sınıf 1 şube (Kimya)

12. sınıf 1 şube (Kimya)

Bu okuldaki tüm şube ve alanlar çalışmaya dahil edilmiştir.

Öğrencilere ölçeklerin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için bu çalışmada araştırmacıya yardımcı olabileceği ve dolayısıyla soru formlarını titiz bir şekilde uygulayacağı düşünülen rehber öğretmenlerin çalıştığı okullar seçilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, ergenlerin denetim odakları ve ebeveyn tutumları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkiyi bazı değişkenlere göre belirlemek amacıyla veriler toplanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda verileri toplamak için üç ölçek ve bir bilgi formu kullanılmıştır. Ergenlerin algıladıkları ebeveyn tutumunu belirlemek amacıyla “Algılanan Ana - Baba Tutum Ölçeği”, karar verme becerilerini belirlemek için “Ergenlerde Karar Verme Ölçeği” ve denetim odaklarını belirlemek için “Rotter Denetim Odağı Ölçeği”, belirlenen bazı değişkenlere ilişkin verileri toplamak içinde araştırmacı tarafından oluşturulmuş bir “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ergenlerde aranan bazı özelliklerin saptanması için bir bilgi formu hazırlanmıştır. Bu formun; ergenlerin cinsiyetini, anne-baba eğitim durumunu, ailenin gelir düzeyini ve okudukları sınıf düzeyini aydınlatıcı soruları içermesi düşünülmüştür.

3.3.2. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği (EKVÖ)

Ergenlerde Karar Verme Ölçeği Mann, Harmoni ve Beswick tarafından (1989) karar vermede öz-saygı ve karar verme stillerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Karar vermede öz-saygı ve karar vermede başa çıkma stilleri olmak üzere iki bölüm ve beş alt ölçekten oluşmaktadır. Toplam 30 soru bulunmaktadır (Çolakkadıoğlu, 2003).

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması 2003 yılında, Çukurova Üniversitesi araştırma görevlisi Oğuzhan Çolakkadıoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.3.2.1. Ölçeğin Puanlanması

Ölçek dördümlü likert tipindedir ve maddelere verilen yanıtlar 0 ila 3 puan arasında değişmektedir. “Benim için hiçbir zaman doğru değil (0), benim için bazen doğru (1), benim için sık sık doğru (2) ve benim için her zaman doğru (3)” şeklinde puanlanmaktadır. Her bir alt ölçekten alınacak puan en yüksek 18 en düşük 0 olacaktır.

Alt ölçeklerden alınan yüksek puanlar o karar verme stilinin kullanıldığına işaret etmektedir. Birey birkaç alt ölçekten yüksek puan alabilir. Ölçekte yalnızca 2., 4. ve 6. maddeler ters çevrilmek suretiyle puanlanmaktadır. Ölçeğe ait alt ölçeklerin maddeleri şu şekildedir:

Karar vermede öz-saygı: 1, 2, 3, 4, 5, 6

İhtiyatlı-Seçicilik: 8, 13, 16, 20, 23, 27

Umursamazlık: 10, 12, 24, 26, 29, 30

Panik: 11, 15, 18, 19, 22, 25

Sorumluluktan Kaçma: 7, 9, 14, 17, 21, 28

3.3.3.2. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin Geçerliliği

Karar Verme Ölçeği'nin yapı geçerliliği için faktör analizi, benzer ölçeklerle korelasyonlarını incelemek için ölçüt bağımlı geçerliliği ele alınmıştır. Varimax dönüştürme sistemiyle yapılan açıklayıcı faktör analizinde EKVÖ'nün orijinalinde olduğu gibi beş faktörden oluştuğu ve 30 maddenin orijinal İngilizce formda yer aldıkları faktörlere yüklendikleri görülmüştür (Çolakkadıoğlu, 2003).

Ölçüt bağımlı geçerlilik için EKVÖ'nün Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği (ÇDÖ), Çocuklar İçin Durumluluk-Sürekli Kaygı Envanteri (ÇDSKE) ve Öz-Saygı Envanteri (ÖSE) ile ilişkisi incelenmiştir. EKVÖ'nün uyumlu stilleri ile ÇDÖ arasında negatif yönde, ÖSE ile pozitif yönde anlamlı ilişki bulunurken, ÇDSKE ile ilişki

bulunmamıştır. EKVÖ'nün uyumsuz stilleri ile ÇDÖ arasında pozitif yönde, ÖSE ile arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. EKVÖ'nün uyumsuz stillerinden panik ile ÇDSKE arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken diğer uyumsuz karar verme stilleri arasında bir ilişki bulunmamıştır. Yapılan istatistiksel analizler, ölçeğin geçerli ve kullanılabilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Çolakkadıoğlu, 2003).

3.3.3.3. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin Güvenilirliği

Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin güvenilirlik çalışmasında, Türkçe formunun iç tutarlılığını incelemek amacıyla madde-toplam puan korelasyonları ile Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları ve ölçeğin zamana karşı kararlılığını sınamak için test-tekrar test güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Ölçeğin Türkçe formunda yer alan maddelerin ait oldukları alt ölçeklerle aralarındaki korelasyon katsayıları .29 ila .69 arasında değişmektedir. Croanbach alfa iç tutarlık katsayısı, alt ölçekler için .65 ila .79 arasında olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin tutarlı olduğunu göstermektedir (Çolakkadıoğlu, 2003).

Test-tekrar test güvenilirlik katsayıları; öz saygı alt ölçeği için .80, ihtiyatlı seçicilik alt ölçeği için .81, panik alt ölçeği için .82, sorumluluktan kaçma alt ölçeği için .80, umursamazlık alt ölçeği için .86 bulunmuştur. Bulgular ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Çolakkadıoğlu, 2003).

3.3.3. Ana - Baba Tutumları Ölçeği

Türkiye'de ana baba tutumlarını ölçen bir ölçme aracı geliştirme girişimi ilk defa Kuzgun (1972) tarafından başlatılmıştır. Yazarın demokratik, otoriter ve ilgisiz olarak tanımladığı ana baba tutumlarını ölçmek amacıyla hazırladığı "Ana - Baba Tutum Envanteri" 384 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Bu uygulamada elde edilen puanlarına göre hesaplanan ölçekler arası korelasyon katsayıları incelendiğinde demokratik tutumu ölçen alt ölçeğin diğerlerinden bağımsız olduğu, buna karşılık ilgisiz ve otoriter tutumları ölçen alt ölçekler arasında 0,63 düzeyinde bir ilişki bulunduğu; bu iki ölçeğin birbirinden bağımsız ölçme yapmadığı

görülmüştür. Envanterin iki kere uygulanmasıyla elde edilen korelasyon katsayıları da düşük bulunmuştur (Katsayılar, sırasıyla 0,66, 0,59 ve 0,64 dür.) Bu durumda aracın yeterince güvenilir olmadığı sonucuna varılmıştır. Çeşitli araştırmacıların duyduğu gereksinim göz önüne alınarak aracın yeniden ele alınıp “Ana Baba Tutumlar Ölçeği” adıyla geliştirilmesine girişilmiştir.

Geliştirilen ölçek için yeni madde havuzu oluşturulurken ilk ölçekten bazı maddeler olduğu gibi, bazıları düzeltilerek alınmış, ayrıca yeni tanımlanan istekçi, koruyucu ve reddedici ana baba tutumlarını tanımlayan maddeler yazılmıştır. Aşağıda yeni hazırlanan ölçekle ölçülmeye çalışılan ana baba tutumları ve bunları ölçeceği düşünülen maddelerin sayıları belirtilmiştir.

<u>Ana - Baba Tutumları</u>	<u>Madde Sayısı</u>
Demokratik	35
Otoriter	29
Koruyucu/İstekçi	22
Reddedici	15
İlgisiz	18
Toplam	119

Uygulamada maddelere verilecek yanıtların 5 basamaklı Likert tipi bir ölçekte derecelenmesi istenmiştir. Beş alt ölçekten oluşan ana baba tutum ölçeği, 1992–1993 öğretim yılında Gazi Üniversitesi İdari Birimler Fakültesinde öğrenim gören 100 öğrenciye uygulanmış, elde edilen puanlar üzerinde faktör analizi tekniği uygulanarak ölçeğin boyutlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Faktör analizi sonuçları maddelerin önemli bir bölümünün, yüksek faktör yükleriyle birinci faktörde toplandığını, bunu ikinci faktörde toplanan maddelerin izlediği, diğer faktörlerde ise madde sayısının üçü geçmediğini göstermiştir.

Birinci faktörde yer alan maddeler incelendiğinde faktör yükleri artı olanların “Demokratik” ve eksi olanların “Otoriter” tutumu betimleyen maddeler olduğu görülmüştür. Bu bulgu içten sevgiye dayalı iç denetime önem veren demokratik tutumun, sevgisizlik ve katı disiplin ile nitelenen otoriter tutumun tersi olduğu yolundaki gözlem ve görüşlere uygun düşmektedir.

Birinci faktörde yer alan maddelerden faktör yükü en yüksek 15 madde “Demokratik Tutum Ölçeği” maddeleri olarak seçilmiştir. Bu faktörde eksi değer taşıyan fakat yükleri yüksek olan 10 madde ise “Otoriter” tutumu ölçen maddeler olarak alınmıştır. Koruyucu - istekçi alt ölçeği için faktör yükü en yüksek 15 madde alınarak Ana-Baba Tutum Ölçeği oluşturulmuştur (Eldeleklioğlu, 1996).

Ölçeğe ait alt ölçeklerin maddeleri şu şekildedir:

Demokratik Tutumu Ölçen Maddeler: 1, 2, 5, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 24, 25, 26, 32, 35, 39.

Koruyucu – İstekçi Tutumu Ölçen Maddeler: 7, 8, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 27, 28, 33, 34, 37, 38, 40.

Otoriter Tutumu Ölçen Maddeler: 3, 4, 6, 14, 18, 23, 29, 30, 31, 36.

Demokratik ve koruyucu - istekçi anne - baba tutumu alt ölçeğinin her birinden alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan 15’dir. Otoriter anne baba tutum alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10’dur.

Ana baba tutum ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek için önce ölçeği oluşturan alt ölçeklerin iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır.

Ana - Baba Tutum Alt Ölçeklerinin Cronbach Alfa Değerleri

	X	S	α
Demokratik	45,50	9,24	0,8971
Koruyucu - istekçi	30,13	7,42	0,8228
Otoriter	16,28	4,76	0,7855

Ölçeğin kararlılık düzeyini ölçmek için test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin kararlı bir ölçme yapıp yapmadığı 54 kişilik bir öğrenci grubuna 15 gün ara

ile aracın iki kez uygulanmasıyla elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayılarının hesaplanması ile yapılmıştır.

Ana - Baba Tutum ölçeğinin Kararlılık Katsayıları

Alt ölçekler	Kararlılık katsayısı
Demokratik	0,92
Koruyucu- İstekçi	0,75
Otoriter	0,79

3.3.4. Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği

Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği, Phares ve James'in (1957) çalışmalarının ardından, Rotter tarafından (1966) geliştirilmiş olup, 29 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek bireylerin genelleşmiş kontrol beklentilerinin içsellik - dışsallık boyutu üzerindeki konumunu saptamayı amaçlamaktadır. Her madde zorunlu seçmeli cevaplama türünde ikişer seçeneği kapsamaktadır. Altı madde ölçeğin amacını gizlemek için dolgu olarak yerleştirilmiştir. Diğer 23 maddenin dışsallık yönündeki seçenekleri 1'er puan içsellik yönündeki seçenekler ise 0 puan olarak değerlendirilmektedir. Sonuçta 0 ile 23 arasında puanlar değişmekte ve yükselen puan, dış denetim odağı inancının artmasına işaret etmektedir.

3.3.4.1. Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin Güvenirliği

Yurt dışında toplam 2100 deneği kapsayan dört ayrı örneklem grubu ile yapılan araştırmalarda elde edilen verilerin kullanılmasıyla Testi Yarılama, Spearman-Brown ve Kuder Richardson (KR) güvenilirlik kat sayıları hesaplanmıştır. Elde edilen kat sayıların 0,65 ile 0,79 arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca çeşitli örneklem gruplarından toplanan verilerle Testin Tekrarı güvenilirliğinin hesaplanması sonucu, güvenilirlik kat sayılarının 0,49 ile 0,83 (n=117) arasında değiştiği belirlenmiştir. Goodman ve Wasters (1987), araştırmalarında ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik katsayısını 0,77 olarak bulmuşlardır. Rotter İç-Dış Denetim Odağının Ölçeğinin Türkçe formunun güvenilirlik çalışması Dağ (1991) tarafından Hacettepe Üniversitesi

Psikoloji Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden 99 kişilik (18 erkek, 81 kız) bir grup üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmaya göre ölçeğin kat sayıları aşağıda sırasıyla verilmiştir:

Testin tekrarı güvenilirlik kat sayısı	= 0,83
Kuder-Richardson güvenilirlik kat sayısı	= 0,68
Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısı	= 0,70

Birlikte geçerlik açısından 14 deneğin banda alınan görüşmelerinin iki uzmanca çözümü ile değerlendirilen puanlarla, araştırmacının puanları arasında 0,91 ve 0,75'lik, iki uzmanın değerlendirmesi arasında 0,86'lık korelasyonlar bulunmuştur (Dağ, 1990). Bu bulgular, testin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

3.3.4.2. Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin Geçerliliği

Goodman ve Waters (1987), Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanlarıyla belli başlı diğer bazı denetim odağı ölçekleri arasında 0,25 ile 0,55 arasında değişen korelasyonlar bulunduğunu bildirmişlerdir. Gabbard, Howard ve Tageson (1988) tarafından 184 üniversite öğrencisinden oluşan örneklem grubu üzerinde yapılan çalışmada, Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği ile Levenson Denetim Odağı Ölçeği puanları arasında hesaplanan korelasyon katsayısı 0,60 olarak, Blau (1993) tarafından yapılan çalışmada söz konusu ölçek ile aynı değişken için geliştirilen Spector Denetim Odağı Ölçeği puanları arasında korelasyon kat sayısı 0,50 olarak bulunmuştur.

Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin yapı geçerliğine ilişkin olarak yapılan temel bileşenler faktör analizi sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin Türkçe Formunda orijinalinin uygulanmasından elde edildiği bildirilen faktörlere çok benzeyen faktörler ortaya çıkarmıştır.

Dağ (1991) tarafından Hacettepe Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, ölçekle ilgili olarak Birleştirici (convergent) Geçerlik çalışmasında, deneklerin görüşme denetim odağı puan ortalaması ile Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği

puanları arasında 0,69'luk bir korelasyon değeri elde edilmiştir. Aynı araştırmacı tarafından araştırma evreninden oluşturulan (59 erkek, 48 kız) toplam 107 öğrenci örneklem grubuyla yaptığı çalışmasında Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği Puanları ile Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları arasında 0,60'lık bir korelasyon bulunmuştur. Bu bulgular da ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların sonuçlarına dayanılarak Rotter İç - Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğu ve "denetim odağı inancını" ölçmede kullanılabileceği kanaatine varılmıştır.

3.3.4.3. Rotter İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin Puanlanması ve Yorumu

Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden 6 tanesi dolgudur ve ölçeğin puanlanmasında yer almamaktadır. Geriye kalan maddelerden 12 tanesinin "a" seçenekleri 11 tanesinin de "b" seçenekleri 1'er puan diğer seçenekler ise sıfır puandır. Bu maddeler şunlardır:

Dolgu maddeler: 1,8,14,19,24,27

"a" şıkkı "1" puan olan maddeler: 2,6,7,9,16,17,18,20,21,23,25,29

"b" şıkkı "1" puan olan maddeler: 3,4,5,10,11,12,13,15,22,26,28

0 - 7 arasındaki puanlama içsel kontrole, 14'ün üzerindeki puanlama dışsal kontrole işaret etmektedir. 8 - 13 arası puanlama ise karma - ortalama düzeye tekabül etmektedir. Ölçekten 0 - 23 arasında bir toplam puan alınabilmektedir. Yükselen puanlar dış denetim inancında artışı göstermektedir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2008-2009 eğitim - öğretim yılı içerisinde toplanmıştır. Uygulamalar önceden belirlenen gün, saat ve sınıfta araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulamadan önce sınıfta araştırmanın amacı ve veri toplama araçlarının cevaplmasına ilişkin açıklamalar yapılmış katılımcıların uygulamayla ilgili soruları yanıtlanmıştır.

Ergenlerin kendilerini oldukları gibi yansıtmaları amaçlandığından anket kâğıtlarına isimlerini yazmaları istenmemiş, sonuçların bireysel değil toplu olarak değerlendirileceği özellikle vurgulanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

İstatistiksel çözümlere geçmeden önce, demografik değişkenler gruplandırılmış ardından örneklem grubuna uygulanan ölçekler (Denetim Odağı Ölçeği, Ana-Baba Tutumları Ölçeği, Ergenlerde Karar Verme Ölçeği) puanlanmıştır. Daha sonra elde edilen verilerin istatistiksel çözümleri bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir.

Korelasyon testleri, grup farkları için yapılan ANOVA ve bağımsız grup t testleri için normal dağılım incelemesi yapılmıştır. Bu amaçla Kolmogorov-Smirnov testi, Levene's Testi yapılmış ve Skevness, Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Bunların sonucunda dağılımın normal dağılım özelliği gösterdiğine karar verilmiş ve parametrik teknikler kullanılmıştır.

Bu aşamada, araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özelliklerini (cinsiyet, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, sınıf, okul türü) betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeklerin toplam ve alt boyut puanları için \bar{x} , ss, SH_x değerleri saptanmıştır. Ardından hipotez testlerine geçilmiştir. Bu bağlamda:

1. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği ve Ergenlerde Karar Verme Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *bağımsız grup t testi*,
2. Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği ve Ergenlerde Karar Verme Ölçeğinden aldıkları puanların annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, sınıf düzeyi ve okul türü değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)*,

3. ANOVA sonuçları anlamlı bulunduğunda farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla post-hoc *Scheffe ve Tamhane's T2 testleri*,

4. Denetim Odağı Ölçeği, Anne-Baba Tutumları Ölçeği, Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişkileri belirlemek üzere *Pearson Korelasyon analizi* uygulanmıştır.

Elde edilen veriler bilgisayarda SPSS for Windows ver:17.0 programında çözümlenmiş, manidarlıklar en düşük .05 düzeyinde sınanmış, diğer manidarlık düzeyleri ayrıca belirtilmiş ve bulgular araştırmanın amaçlarına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

4.1. Örneklem Grubun Yapısına ve Bazı Demografik Değişkenlere Ait Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin demografik özelliklerini (cinsiyet, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, sınıf, okul türü) betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeklerin (Denetim Odağı Ölçeği, Ana-Baba Tutumları Ölçeği, Ergenlerde Karar Verme Ölçeği) toplam ve alt boyut puanları için \bar{x} , ss, SH_x değerleri tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Kız	811	55,7	55,7	55,7
Erkek	644	44,3	44,3	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 1’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 811’i kız (%55,7) 644’ü (%44,3) erkektir.

Tablo 2. Annenin Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Okur-yazar değil veya terk	245	16,8	16,8	16,8
İlkokul mezunu	733	50,4	50,4	67,2
Ortaokul mezunu	242	16,6	16,6	83,8
Lise mezunu	209	14,4	14,4	98,2
Üniversite mezunu	26	1,8	1,8	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 2’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin annelerinin 245’i (%16,8) okur-yazar değil veya ilkököl terk, 733’ü (%50,4) ilkököl mezunu,

242'si (%16,6) ortaokul mezunu, 209'u (%14,4) lise mezunu, 26'sı ise (%1,8) üniversite mezunu durumundadırlar.

Tablo 3. Babanın Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Okur-yazar değil veya terk	98	6,7	6,7	6,7
İlkokul mezunu	482	33,1	33,1	39,9
Ortaokul mezunu	327	22,5	22,5	62,3
Lise mezunu	432	29,7	29,7	92,0
Üniversite ve üstü	116	8,0	8,0	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 3'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin babalarının 98'i (%6,7) okur-yazar değil veya ilkokul terk, 482'si (%33,1) ilkokul mezunu, 327'si (%22,5) ortaokul mezunu, 432'si (%29,7) lise mezunu, 116'sı ise (%8,0) üniversite ve üstü mezun durumundadırlar.

Tablo 4. Algılanan Gelir Düzeyi Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Yüksek	316	21,7	21,7	21,7
Orta	1042	71,6	71,6	93,3
Düşük	97	6,7	6,7	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 4'de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 316'ı kendilerini yüksek gelir grubunda, 1042'si orta gelir düzeyi, 97'si de düşük gelir düzeyinde algılamaktadırlar.

Tablo 5. Sınıf Düzeyi Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
9.sınıf	520	35,7	35,7	35,7
10.sınıf	370	25,4	25,4	61,2
11.sınıf	284	19,5	19,5	80,7
12.sınıf	281	19,3	19,3	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 5’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 520’si (%35,7) 9.sınıfta, 370’i (%25,4) 10.sınıfta, 284’ü (%19,5) 11.sınıfta, 281’i de (%19,3) 12.sınıfta öğrenim görmektedirler.

Tablo 6. Uygulama Yapılan Okullara Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Neşet Yalçın Anadolu Lisesi	590	40,5	40,5	40,5
M.Gökşen Yücel Lisesi	498	34,2	34,2	74,8
Deniz Yıldızları A.T.L.	169	11,6	11,6	86,4
Lafarge Aslan Çimento A.T.L.	198	13,6	13,6	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 6’da görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 590’ı (%40,5) Neşet Yalçın Anadolu Lisesi’nde, 498’i (%34,2) M.Gökşen Yücel Lisesi’nde, 169’u (%11,6) Deniz Yıldızları Anadolu Teknik Lisesi’nde, 198’i de (%13,6) Lafarge Aslan Çimento Anadolu Teknik Lisesi’nde öğrenim görmektedirler.

Tablo 7. Okul Türü Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
Anadolu Lisesi	590	40,5	40,5	40,5
Genel Lise	498	34,2	34,2	74,8
Anadolu Teknik Lisesi	367	25,2	25,2	100,0
Total	1455	100,0	100,0	

Tablo 7’de görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 590’ı (%40,5) Anadolu lisesinde, 498’i (%34,2) genel lisede, 367’si de (%25,2) Anadolu teknik lisesinde öğrenim görmektedirler.

Tablo 8. Denetim Odağı Türü Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Gruplar	<i>f</i>	%	% _{gec}	% _{yig}
İçsel	317	21,8	59,8	59,8
Dışsal	213	14,6	40,2	100,0
Karma	925	63,6		
Total	1455	100,0		

Tablo 8’de görüldüğü gibi, aldıkları puanlar üzerinden örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin 317’sinin (%21,8) içsel denetim odağına, 213’ünün (%14,6) dışsal denetim odağına sahip oldukları saptanmıştır. Bu değişken için araştırma hipotezleri doğrultusunda yapılan karşılaştırma analizleri içsel ve dışsal grupları arasında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 9. Ergenlerde Karar Verme Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değerleri

Boyutlar	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	$Sh_{\bar{x}}$
Karar vermede öz-saygı	1455	11,89	2,90	0,08
İhtiyatlı-Seçicilik	1455	13,19	3,06	0,08
Umursamazlık	1455	3,92	2,60	0,07
Panik	1455	6,85	3,40	0,09
Sorumluluktan Kaçma	1455	4,61	2,68	0,07

Tablo 9’da görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede özsaygı alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=11,89$ standart sapması $ss=2,90$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,08$ olarak; ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=13,19$ standart sapması $ss=3,06$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,08$ olarak; umursamazlık alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=3,92$ standart sapması $ss=2,60$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,07$ olarak; panik alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=6,85$ standart sapması $ss=3,40$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,09$ olarak ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=4,61$ standart sapması $ss=2,68$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,07$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 10. Anne-Baba Tutumları Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Standart Hata Değerleri

Boyutlar	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	$Sh_{\bar{x}}$
Demokratik Anne	1455	43,23	6,68	0,18
Koruyucu-İstekçi Anne	1455	44,22	6,25	0,16
Otoriter Anne	1455	39,26	5,16	0,14
Demokratik Baba	1455	42,66	6,51	0,17
Koruyucu-İstekçi Baba	1455	41,71	6,52	0,17
Otoriter Baba	1455	38,64	5,45	0,14

Tablo 10’da görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Anne-Baba Tutumları Ölçeği demokratik anne alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=43,23$ standart sapması $ss=6,68$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,18$ olarak; koruyucu-istekçi anne alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=44,22$ standart sapması $ss=6,25$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,16$ olarak; otoriter anne alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=39,26$ standart sapması $ss=5,16$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,14$ olarak; demokratik baba alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=42,66$ standart sapması $ss=6,51$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,17$ olarak; koruyucu-istekçi baba alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=41,71$ standart sapması $ss=6,52$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,17$ olarak; otoriter baba alt boyutu puanlarının aritmetik ortalaması $\bar{x}=38,64$ standart sapması $ss=5,45$ aritmetik ortalamasının standart hatası $Sh_{\bar{x}}=0,14$ olarak hesaplanmıştır.

4.2. Araştırmanın Amaçlarına Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amaçlarına yönelik olarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda örneklem grubunu oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği ve Ergenlerde Karar Verme Ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *bağımsız grup t testi*, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, sınıf düzeyi ve okul türü değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)*, ANOVA sonuçları anlamlı bulunduğu farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla post-hoc *Scheffe ve Tamhane’s T2 testleri*, Denetim Odağı Ölçeği, Ana-Baba Tutumları Ölçeği, Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutlarından alınan puanlar arasındaki ilişkileri belirlemek üzere *Pearson Korelasyon analizi* uygulanmış sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

4.2.1. Ergenlerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” yönündeki amaç cümlesi pearson korelasyon analizi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Denetim Odağı Puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği Alt Boyutları Arasında Yapılan Pearson Analizi Sonuçları

EKVÖ Boyutları	Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanları		
	N	R	P
Karar vermede öz-saygı	1453	-,180	,000
İhtiyatlı-Seçicilik	1453	-,095	,000
Umursamazlık	1453	,158	,000
Panik	1453	,183	,000
Sorumluluktan Kaçma	1453	,133	,000

Tablo 11’de görüldüğü üzere, Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutları arasında yapılan Pearson analizi sonucunda; Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,180$; $p<,001$); ihtiyatlılık-seçicilik alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,095$; $p<,001$); umursamazlık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,158$; $p<,001$); panik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,183$; $p<,001$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,133$; $p<,001$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde ilişki bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar; karar vermenin öz saygı boyutu, denetim odağının % 0,03’ünü, karar vermenin ihtiyatlı-seçicilik boyutu, denetim odağının % 0,009’unu, karar vermenin umursamazlık boyutu, denetim odağının % 0,02’sini, karar vermenin panik boyutu, denetim odağının % 0,03’ünü, karar vermenin sorumluluktan kaçma boyutu, denetim odağının % 0,01’ini karşıladığını göstermektedir. Yani içten denetimlilik arttıkça karar vermede öz saygı, ihtiyatlı seçicilik puanları artmakta; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azalmaktadır.

4.2.2. Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” yönündeki amaç cümlesi pearson korelasyon analizi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği Alt Boyutları Arasında Yapılan Pearson Analizi Sonuçları

Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutlar		Ergenlerde Karar Verme Ölçeği Alt Boyutları					
		Değerler	Karar vermede özsaygı	İhtiyatlı-Seçicilik	Umursamazlık	Panik	Sorumluluk-tan Kaçma
Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyut Puanları	Demokratik Anne	r	-,128	-,015	,215	,217	,163
		p	,000	,577	,000	,000	,000
		N	1455	1455	1455	1455	1455
	Koruyucu-İstekçi anne	r	-,035	,061	,145	,125	,058
		p	,179	,020	,000	,000	,027
		N	1455	1455	1455	1455	1455
	Otoriter anne	r	,193	,247	-,160	-,059	-,174
		p	,000	,000	,000	,025	,000
		N	1455	1455	1455	1455	1455
	Demokratik baba	r	-,068	,024	,138	,123	,089
		p	,010	,356	,000	,000	,001
		N	1455	1455	1455	1455	1455
	Koruyucu-istekçi baba	r	-,007	,051	,099	,042	,061
		p	,789	,050	,000	,107	,020
		N	1455	1455	1455	1455	1455
	Otoriter baba	r	,215	,260	-,188	-,080	-,220
		p	,000	,000	,000	,002	,000
		N	1455	1455	1455	1455	1455

Tablo 12’de görüldüğü üzere, Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutları arasında yapılan Pearson analizi sonucunda; demokratik anne alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,128$; $p<,001$); umursamazlık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,215$; $p<,001$); panik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,217$; $p<,001$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında

pozitif yönde ($r=0,163$; $p<,001$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında demokratik anne alt boyutu, öz saygı boyutunun % 0,01'ini, umursamazlık boyutunun % 0,04'ünü, panik boyutunun % 0,04'ünü, sorumluluktan kaçma boyutunun % 0,02'sini karşılamaktadır. Yani demokratik anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı anlamlı şekilde düşmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmektedir.

Anne-Baba Tutum Ölçeği koruyucu-istekçi anne alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği ihtiyatlı seçicilik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,061$; $p<,05$); umursamazlık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,145$; $p<,001$); panik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,125$; $p<,001$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,058$; $p<,05$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında koruyucu-istekçi anne alt boyutu, ihtiyatlı seçiciliğin % 0,003'ünü, umursamazlığın % 0,02'sini, paniğin % 0,01'ini, sorumluluktan kaçmanın % 0,003'ünü karşılamaktadır. Yani Koruyucu-istekçi anne tutumu puanı yükseldikçe ihtiyatlı seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmektedir.

Anne-Baba Tutum Ölçeği otoriter anne alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede özsaygı alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,193$; $p<,001$); ihtiyatlı seçicilik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,247$; $p<,001$); umursamazlık alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,160$; $p<,001$); panik alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,059$; $p<,05$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,174$; $p<,001$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında otoriter anne alt boyutu, özsaygının % 0,03'ünü, ihtiyatlı seçiciliğin % 0,06'sını, umursamazlığın % 0,02'sini, paniğin % 0,003'ünü, sorumluluktan kaçmanın % 0,03'ünü karşılamaktadır. Yani otoriter anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmektedir.

Anne-Baba Tutum Ölçeği demokratik baba alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede özsaygı alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,068$;

$p < ,010$); umursamazlık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,138$; $p < ,001$); panik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,123$; $p < ,001$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,089$; $p < ,01$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında; demokratik baba alt boyutu, özsaygının % 0,004'ünü, umursamazlığın % 0,01'ini, paniğin % 0,01'ini, sorumluluktan kaçmanın % 0,007'sini karşılamaktadır. Yani demokratik baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı puanları anlamlı şekilde düşmekte; ihtiyatlı seçicilik umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmektedir.

Anne-Baba Tutum Ölçeği koruyucu-istekçi baba alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,099$; $p < ,001$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,061$; $p < ,05$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında; koruyucu-istekçi baba alt boyutu, umursamazlığın % 0,009'unu, sorumluluktan kaçmanın % 0,003'ünü karşılamaktadır. Yani koruyucu-istekçi baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede umursamazlık ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmektedir.

Anne-Baba Tutum Ölçeği otoriter baba alt boyutu puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede özsaygı alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,215$; $p < ,001$); ihtiyatlı seçicilik alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = 0,260$; $p < ,001$); umursamazlık alt boyutu arasında negatif yönde ($r = -0,188$; $p < ,001$); panik alt boyutu arasında negatif yönde ($r = -0,080$; $p < ,05$); sorumluluktan kaçma alt boyutu arasında negatif yönde ($r = -0,220$; $p < ,001$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında; otoriter baba alt boyutu, özsaygının % 0,04'ünü, ihtiyatlı seçiciliğin % 0,06'sını, umursamazlığın % 0,03'ünü, paniğin % 0,006'sını, sorumluluktan kaçmanın % 0,04'ünü karşılamaktadır. Yani otoriter baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmektedir.

Diğer alt boyutlar arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > ,05$).

4.2.3. Ergenlerin denetim odaklarının, cinsiyetlerine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi bağımsız gruplar için t-testi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Denetim Odağı	Kız	810	10,02	3,426	,120	-,817	1451	,414
	Erkek	643	10,16	3,224	,127			

Tablo 13’de görüldüğü gibi, örneklemini oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=-0,817$; $p>,05$).

4.2.4. Ergenlerin karar verme becerilerinin, cinsiyetlerine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi bağımsız gruplar için t-testi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 14–15–16–17 ve 18’ de verilmiştir.

Tablo 14. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Karar Vermede Öz Saygı	Kız	811	11,81	2,996	,105	-1,232	1453	,218
	Erkek	644	11,99	2,778	,109			

Tablo 14’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=-1,232; p>,05$).

Tablo 15. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İhtiyatlı Seçicilik	Kız	811	13,35	3,105	,109	2,259	1453	,024
	Erkek	644	12,99	2,982	,118			

Tablo 15’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=2,259; p<,05$). Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir.

Tablo 16. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Umursamazlık	Kız	811	3,51	2,393	,084	-6,809	1453	,000
	Erkek	644	4,43	2,736	,108			

Tablo 16’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=-6,809; p<,001$). Söz konusu farklılık erkek öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir.

Tablo 17. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Panik	Kız	811	7,27	3,440	,121	5,305	1453	,000
	Erkek	644	6,33	3,280	,129			

Tablo 17’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=5,305$; $p<,001$). Söz konusu farklılık kız öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir.

Tablo 18. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	\bar{x}	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
Sorumluluktan Kaçma	Kız	811	4,27	2,612	,092	-5,534	1453	,000
	Erkek	644	5,04	2,707	,107			

Tablo 18’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t=-5,534$; $p<,001$). Söz konusu farklılık erkek öğrencilerin lehine gerçekleşmiştir.

4.2.5. Ergenlerin denetim odaklarının, anne eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Denetim Odağı	Diplomasız	245	10,46	3,253	G.Arası	50,020	4	12,505		
	İlkokul	731	9,99	3,381	G.İçi	16126,719	1448	11,137		
	Ortaokul	242	10,02	3,197	Toplam	16176,739	1452		1,123	,344
	Lise	209	10,08	3,440						
	Üniversite	26	9,50	3,314						
	Toplam	1453	10,08	3,338						

Tablo 19’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,123$; $p>,05$).

4.2.6. Ergenlerin karar verme becerilerinin, anne eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 20-21-22-23-24-25-26 ve 27’de verilmiştir.

Tablo 20. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Karar Vermede Öz Saygı	Diplomasız	245	11,43	2,946	G.Arası	137,862	4	34,465		
	İlkokul	733	11,78	2,911	G.İçi	12108,101	1450	8,350		
	Ortaokul	242	12,31	2,746	Toplam	12245,963	1454		4,127	,002
	Lise	209	12,30	2,963						
	Üniversite	26	12,04	2,391						
	Toplam	1455	11,89	2,902						

Tablo 20’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,127$; $p<,01$). Bu sonucun ardından

farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,196$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 21. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Anne Eğt. (i)	Anne Eğt. (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	p
Diplomasız	İlkokul	-,348	,213	,617
	Ortaokul	-,877	,262	,025
	Lise	-,864	,272	,040
	Üniversite	-,606	,596	,905
İlkokul	Diplomasız	,348	,213	,617
	Ortaokul	-,530	,214	,192
	Lise	-,516	,227	,269
	Üniversite	-,258	,577	,995
Ortaokul	Diplomasız	,877	,262	,025
	İlkokul	,530	,214	,192
	Lise	,013	,273	1,000
	Üniversite	,271	,596	,995
Lise	Diplomasız	,864	,272	,040
	İlkokul	,516	,227	,269
	Ortaokul	-,013	,273	1,000
	Üniversite	,258	,601	,996
Üniversite	Diplomasız	,606	,596	,905
	İlkokul	,258	,577	,995
	Ortaokul	-,271	,596	,995
	Lise	-,258	,601	,996

Tablo 21'de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının anne-eğitim düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi ortaokul mezunu olan grup arasında annesi ortaokul mezunu olan grup lehine $p<,05$ düzeyinde; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi lise mezunu olan grup arasında annesi lise mezunu olan grup lehine $p<,05$

düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 22. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

		<i>f</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri			ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
İhtiyatlı Seçicilik	Diplomasız	245	12,97	2,901	G.Arası	17,916	4	4,479		
	İlkokul	733	13,19	3,061	G.İçi	13558,349	1450	9,351		
	Ortaokul	242	13,32	3,106	Toplam	13576,265	1454		,479	,751
	Lise	209	13,28	3,255						
	Üniversite	26	13,35	2,171						
	Toplam	1455	13,19	3,056						

Tablo 22’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=0,479$; $p>,05$).

Tablo 23. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

		<i>f</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri			ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Umursa- mazlık	Diplomasız	245	4,28	2,720	G.Arası	113,940	4	28,485		
	İlkokul	733	3,91	2,580	G.İçi	9637,831	1450	6,647		
	Ortaokul	242	4,05	2,637	Toplam	9751,770	1454		4,286	,002
	Lise	209	3,52	2,430						
	Üniversite	26	2,62	1,499						
	Toplam	1455	3,92	2,590						

Tablo 23’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,286$; $p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=2,171$;

$p > ,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 24. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Anne Eğt. (i)	Anne Eğt. (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Diplomasız	İlkokul	,368	,190	,444
	Ortaokul	,224	,234	,922
	Lise	,761	,243	,044
	Üniversite	1,662	,532	,045
İlkokul	Diplomasız	-,368	,190	,444
	Ortaokul	-,144	,191	,967
	Lise	,393	,202	,436
	Üniversite	1,295	,515	,176
Ortaokul	Diplomasız	-,224	,234	,922
	İlkokul	,144	,191	,967
	Lise	,537	,243	,302
	Üniversite	1,438	,532	,121
Lise	Diplomasız	-,761	,243	,044
	İlkokul	-,393	,202	,436
	Ortaokul	-,537	,243	,302
	Üniversite	,901	,536	,587
Üniversite	Diplomasız	-1,662	,532	,045
	İlkokul	-1,295	,515	,176
	Ortaokul	-1,438	,532	,121
	Lise	-,901	,536	,587

Tablo 24’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu puanlarının anne-eğitim düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi lise mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine $p < ,05$ düzeyinde; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine $p < ,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

Tablo 25. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Panik	Diplomasız	245	7,21	3,458	G.Arası	87,215	4	21,804		
	İlkokul	733	6,86	3,405	G.İçi	16736,604	1450	11,542		
	Ortaokul	242	6,94	3,363	Toplam	16823,819	1454			
	Lise	209	6,37	3,293					1,889	,110
	Üniversite	26	6,38	3,742						
	Toplam	1455	6,85	3,402						

Tablo 25’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,889$; $p>,05$).

Tablo 26. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Sorumluluk tan Kaçma	Diplomasız	245	4,88	2,619	G.Arası	133,231	4	33,308		
	İlkokul	733	4,65	2,673	G.İçi	10319,470	1450	7,117		
	Ortaokul	242	4,79	2,753	Toplam	10452,701	1454			
	Lise	209	4,13	2,642					4,680	,001
	Üniversite	26	3,12	2,355						
	Toplam	1455	4,61	2,681						

Tablo 26’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,680$; $p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=0,301$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih

edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 27. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Anne-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Anne Eğt. (i)	Anne Eğt. (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Diplomasız	İlkokul	,235	,197	,840
	Ortaokul	,092	,242	,997
	Lise	,752	,251	,062
	Üniversite	1,766	,550	,036
İlkokul	Diplomasız	-,235	,197	,840
	Ortaokul	-,143	,198	,972
	Lise	,517	,209	,191
	Üniversite	1,531	,532	,083
Ortaokul	Diplomasız	-,092	,242	,997
	İlkokul	,143	,198	,972
	Lise	,660	,252	,144
	Üniversite	1,674	,551	,056
Lise	Diplomasız	-,752	,251	,062
	İlkokul	-,517	,209	,191
	Ortaokul	-,660	,252	,144
	Üniversite	1,014	,555	,503
Üniversite	Diplomasız	-1,766	,550	,036
	İlkokul	-1,531	,532	,083
	Ortaokul	-1,674	,551	,056
	Lise	-1,014	,555	,503

Tablo 27’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu puanlarının anne-eğitim düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine $p < ,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

4.2.7. Ergenlerin denetim odaklarının, baba eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28. Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Denetim Odağı	Diplomasız	98	10,51	3,157	G.Arası	39,456	4	9,864		
	İlkokul	482	9,95	3,241	G.İçi	16137,283	1448	11,145		
	Ortaokul	326	9,96	3,205	Toplam	16176,739	1452		,885	,472
	Lise	431	10,22	3,540						
	Üniversite	116	10,10	3,475						
	Toplam	1453	10,08	3,338						

Tablo 28’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=0,885$; $p>,05$).

4.2.8. Ergenlerin karar verme becerilerinin, baba eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 29-30-31-32-33 ve 34’de verilmiştir.

Tablo 29. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Karar Vermede Öz Saygı	Diplomasız	98	11,45	2,879	G.Arası	133,320	4	33,330		
	İlkokul	482	11,63	2,871	G.İçi	12112,643	1450	8,354		
	Ortaokul	327	11,96	2,938	Toplam	12245,963	1454		3,990	,003
	Lise	432	12,30	2,888						
	Üniversite	116	11,63	2,851						
	Toplam	1455	11,89	2,902						

Tablo 29’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki

fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=3,990$; $p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,229$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 30. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Baba Eğt. (i)	Baba Eğt. (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Diplomasız	İlkokul	-,178	,320	,989
	Ortaokul	-,511	,333	,670
	Lise	-,847	,323	,144
	Üniversite	-,180	,397	,995
İlkokul	Diplomasız	,178	,320	,989
	Ortaokul	-,334	,207	,627
	Lise	-,670	,191	,016
	Üniversite	-,003	,299	1,000
Ortaokul	Diplomasız	,511	,333	,670
	İlkokul	,334	,207	,627
	Lise	-,336	,212	,642
	Üniversite	,331	,312	,891
Lise	Diplomasız	,847	,323	,144
	İlkokul	,670	,191	,016
	Ortaokul	,336	,212	,642
	Üniversite	,667	,302	,301
Üniversite	Diplomasız	,180	,397	,995
	İlkokul	,003	,299	1,000
	Ortaokul	-,331	,312	,891
	Lise	-,667	,302	,301

Tablo 30'da görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının baba-eğitim düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın babası ilkokul mezunu olan grupla babası lise mezunu olan grup arasında babası lise mezunu olan grup lehine $p<,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer

grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 31. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri						ANOVA Sonuçları				
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
İhtiyatlı Seçicilik	Diplomasız	98	12,66	2,984	G.Arası	64,765	4	16,191		
	İlkokul	482	13,28	3,056	G.İçi	13511,501	1450	9,318		
	Ortaokul	327	13,23	3,132	Toplam	13576,265	1454		1,738	,139
	Lise	432	13,31	3,003						
	Üniversite	116	12,71	3,048						
	Toplam	1455	13,19	3,056						

Tablo31’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,738$; $p>,05$).

Tablo 32. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri						ANOVA Sonuçları				
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Umursa- mazlık	Diplomasız	98	4,18	2,637	G.Arası	28,584	4	7,146		
	İlkokul	482	3,86	2,551	G.İçi	9723,186	1450	6,706		
	Ortaokul	327	4,09	2,582	Toplam	9751,770	1454		1,066	,372
	Lise	432	3,86	2,698						
	Üniversite	116	3,66	2,296						
	Toplam	1455	3,92	2,590						

Tablo 32’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,066$; $p>,05$).

Tablo 33. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Panik	Diplomasız	98	7,23	3,984	G.Arası	32,067	4	8,017		
	İlkokul	482	6,87	3,276	G.İçi	16791,752	1450	11,581		
	Ortaokul	327	6,96	3,194	Toplam	16823,819	1454			
	Lise	432	6,68	3,528					,692	,597
	Üniversite	116	6,79	3,488						
	Toplam	1455	6,85	3,402						

Tablo 33’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=0,692$; $p>,05$).

Tablo 34. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Baba-Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Sorumluluk tan Kaçma	Diplomasız	98	4,79	2,815	G.Arası	49,530	4	12,383		
	İlkokul	482	4,66	2,505	G.İçi	10403,171	1450	7,175		
	Ortaokul	327	4,83	2,776	Toplam	10452,701	1454			
	Lise	432	4,35	2,780					1,726	,142
	Üniversite	116	4,59	2,595						
	Toplam	1455	4,61	2,681						

Tablo 34’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,726$; $p>,05$).

4.2.9. Ergenlerin denetim odaklarının, algıladıkları anne-baba tutumları ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, algılanan anne- baba tutum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi pearson korelasyon analizi ile incelenmiş sonuçlar Tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 35. Denetim Odağı Puanları ile Ana-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları Arasında Yapılan Pearson Analizi Sonuçları

Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları	Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanları		
	N	R	P
Demokratik Anne	1453	,071	,006
Koruyucu-İstekçi Anne	1453	,011	,664
Otoriter Anne	1453	-,151	,000
Demokratik Baba	1453	,058	,026
Koruyucu-İstekçi Baba	1453	,022	,401
Otoriter Baba	1453	-,149	,000

Tablo 35’de görüldüğü üzere, Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Anne-Baba Tutum Ölçeği alt boyutları arasında yapılan Pearson analizi sonucunda; Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Anne-Baba Tutum Ölçeği demokratik anne alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,071$; $p<,01$); otoriter anne alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,151$; $p<,001$); demokratik baba alt boyutu arasında pozitif yönde ($r=0,058$; $p<,05$); otoriter baba alt boyutu arasında negatif yönde ($r=-0,149$; $p<,001$) anlamlı fakat çok zayıf düzeyde ilişkiler bulunduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında; demokratik anne boyutu, denetim odağının % 0,005’ini, otoriter anne boyutu, denetim odağının % 0,02’sini, demokratik baba boyutu, denetim odağının % 0,003’ünü, otoriter baba boyutu, denetim odağının % 0,02’sini karşılamaktadır. Yani içten denetimlilik arttıkça otoriter anne ve otoriter baba alt boyutu puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde artmakta; demokratik anne ve demokratik baba puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azalmaktadır.

4.2.10. Ergenlerin denetim odaklarının, algıladıkları aile gelir düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 36’da verilmiştir.

Tablo 36. Denetim Odağı Ölçeği Toplam Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Denetim Odağı	Yüksek	316	10,04	3,278	G.Arası	22,655	2	11,327	1,017	,362
	Orta	1040	10,05	3,358	G.İçi	16154,085	1450	11,141		
	Düşük	97	10,55	3,307	Toplam	16176,739	1452			
	Toplam	1453	10,08	3,338						

Tablo 36’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,017$; $p>,05$).

4.2.11. Ergenlerin karar verme becerilerinin, algıladıkları aile gelir düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır? yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 37-38-39-40-41-42-43-44-45 ve 46’da verilmiştir.

Tablo 37. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Karar Vermede Öz Saygı	Yüksek	316	12,16	2,742	G.Arası	186,564	2	93,282	11,232	,000
	Orta	1042	11,93	2,885	G.İçi	12059,399	1452	8,305		
	Düşük	97	10,60	3,268	Toplam	12245,963	1454			
	Toplam	1455	11,89	2,902						

Tablo 37’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=11,232$; $p<,001$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar

vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=2,110$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 38. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	p
Yüksek	Orta	,235	,185	,446
	Düşük	1,563	,335	,000
Orta	Yüksek	-,235	,185	,446
	Düşük	1,328	,306	,000
Düşük	Yüksek	-1,563	,335	,000
	Orta	-1,328	,306	,000

Tablo 38'de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine $p<,001$ düzeyinde; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine $p<,001$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 39. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

f, \bar{x} ve ss Değerleri						ANOVA Sonuçları				
Puan	Grup	N	\bar{x}	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
İhtiyatlı Seçicilik	Yüksek	316	13,35	3,084	G.Arası	117,007	2	58,504	6,311	,002
	Orta	1042	13,24	3,034	G.İçi	13459,258	1452	9,269		
	Düşük	97	12,14	3,028	Toplam	13576,265	1454			
	Toplam	1455	13,19	3,056						

Tablo 39'da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir

farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=6,311; p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=0,117; p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 40. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	p
Yüksek	Orta	,116	,196	,838
	Düşük	1,210	,353	,003
Orta	Yüksek	-,116	,196	,838
	Düşük	1,094	,323	,003
Düşük	Yüksek	-1,210	,353	,003
	Orta	-1,094	,323	,003

Tabloda 40'da görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine $p<,01$ düzeyinde; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine $p<,01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 41. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Umursa- mazlık	Yüksek	316	3,87	2,455	G.Arası	52,819	2	26,410	3,954	,019
	Orta	1042	3,86	2,583	G.İçi	9698,951	1452	6,680		
	Düşük	97	4,63	2,987	Toplam	9751,770	1454			
	Toplam	1455	3,92	2,590						

Tablo 41’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=3,954$; $p<,05$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların heterojen olduğu saptanmıştır ($L_F=3,272$; $p<,05$). Bunun üzerine varyansların heterojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Tamhane’s T2 testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 42. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane’s T2 Testi Sonuçları

Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
Yüksek	Orta	,011	,160	1,000
	Düşük	-,755	,333	,073
Orta	Yüksek	-,011	,160	1,000
	Düşük	-,766	,314	,048
Düşük	Yüksek	,755	,333	,073
	Orta	,766	,314	,048

Tablo 42’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tamhane’s T2 testi sonucunda söz konusu

farklılığın kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine $p < ,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

Tablo 43. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Panik	Yüksek	316	6,80	3,477	G.Arası	134,396	2	67,198		
	Orta	1042	6,76	3,331	G.İçi	16689,422	1452	11,494	5,846	,003
	Düşük	97	7,99	3,721	Toplam	16823,819	1454			
	Toplam	1455	6,85	3,402						

Tablo 43’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=5,846$; $p < ,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,707$; $p > ,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 44. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
Yüksek	Orta	,033	,218	,989
	Düşük	-1,192	,394	,010
Orta	Yüksek	-,033	,218	,989
	Düşük	-1,225	,360	,003
Düşük	Yüksek	1,192	,394	,010
	Orta	1,225	,360	,003

Tablo 44’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği panik alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine $p<,01$ düzeyinde; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine $p<,01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 45. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Sorumluluk tan Kaçma	Yüksek	316	4,51	2,658	G.Arası	74,981	2	37,491	5,246	,005
	Orta	1042	4,56	2,639	G.İçi	10377,720	1452	7,147		
	Düşük	97	5,45	3,065	Toplam	10452,701	1454			
	Toplam	1455	4,61	2,681						

Tablo 45’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=5,246$; $p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,229$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 46. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Algılanan Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Gelir (i)	Gelir (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	p
Yüksek	Orta	-,054	,172	,952
	Düşük	-,947	,310	,010
Orta	Yüksek	,054	,172	,952
	Düşük	-,893	,284	,007
Düşük	Yüksek	,947	,310	,010
	Orta	,893	,284	,007

Tablo 46’da görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine $p < ,01$ düzeyinde; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine $p < ,01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

4.2.12. Ergenlerin karar verme becerilerinin, okudukları sınıf düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır? yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 47-48-49-50-51-52-53-54 ve 55’de verilmiştir.

Tablo 47. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

f, \bar{x} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	\bar{x}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Karar Vermede Öz Saygı	9.sınıf	520	11,64	2,762	G.Arası	115,714	3	38,571	4,614	,003
	10.sınıf	370	11,95	2,899	G.İçi	12130,249	1451	8,360		
	11.sınıf	284	11,75	2,989	Toplam	12245,963	1454			
	12.sınıf	281	12,41	3,013						
	Toplam	1455	11,89	2,902						

Tablo 47’ de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık

gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,614$; $p<,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=0,963$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 48. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Sınıf (i)	Sınıf (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
9.sınıf	10.sınıf	-,304	,197	,497
	11.sınıf	-,104	,213	,971
	12.sınıf	-,771	,214	,005
10.sınıf	9.sınıf	,304	,197	,497
	11.sınıf	,199	,228	,858
	12.sınıf	-,467	,229	,245
11.sınıf	9.sınıf	,104	,213	,971
	10.sınıf	-,199	,228	,858
	12.sınıf	-,666	,243	,058
12.sınıf	9.sınıf	,771	,214	,005
	10.sınıf	,467	,229	,245
	11.sınıf	,666	,243	,058

Tabloda görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine $p<,01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 49. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
İhtiyatlı Seçicilik	9.sınıf	520	12,82	3,123	G.Arası	166,198	3	55,399		
	10.sınıf	370	13,45	2,993	G.İçi	13410,068	1451	9,242		
	11.sınıf	284	13,05	3,086	Toplam	13576,265	1454		5,994	,000
	12.sınıf	281	13,67	2,896						
	Toplam	1455	13,19	3,056						

Tablo 49’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=5,994$; $p<,001$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=0,762$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 50. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Sınıf (i)	Sınıf (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
9.sınıf	10.sınıf	-,631	,207	,026
	11.sınıf	-,223	,224	,805
	12.sınıf	-,846	,225	,003
10.sınıf	9.sınıf	,631	,207	,026
	11.sınıf	,408	,240	,408
	12.sınıf	-,215	,241	,850
11.sınıf	9.sınıf	,223	,224	,805
	10.sınıf	-,408	,240	,408
	12.sınıf	-,623	,256	,115
12.sınıf	9.sınıf	,846	,225	,003
	10.sınıf	,215	,241	,850
	11.sınıf	,623	,256	,115

Tablo 50’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 10. sınıf öğrencileri lehine $p<,05$ düzeyinde; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine $p<,01$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 51. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Umursa- mazlık	9.sınıf	520	4,31	2,774	G.Arası	144,648	3	48,216		
	10.sınıf	370	3,64	2,478	G.İçi	9607,122	1451	6,621		
	11.sınıf	284	3,90	2,520	Toplam	9751,770	1454		7,282	,000
	12.sınıf	281	3,56	2,354						
	Toplam	1455	3,92	2,590						

Tablo 51’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=7,282$; $p<,05$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların heterojen olduğu saptanmıştır ($L_F=3,134$; $p<,05$). Bunun üzerine varyansların heterojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Tamhane’s T2 testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Tamhane’s T2 çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 52. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane's T2 Testi Sonuçları

Sınıf (i)	Sınıf (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
9.sınıf	10.sınıf	,671	,177	,001
	11.sınıf	,410	,193	,186
	12.sınıf	,749	,186	,000
10.sınıf	9.sınıf	-,671	,177	,001
	11.sınıf	-,261	,197	,711
	12.sınıf	,078	,191	,999
11.sınıf	9.sınıf	-,410	,193	,186
	10.sınıf	,261	,197	,711
	12.sınıf	,339	,205	,464
12.sınıf	9.sınıf	-,749	,186	,000
	10.sınıf	-,078	,191	,999
	11.sınıf	-,339	,205	,464

Tablo 52’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Tamhane’s T2 testi sonucunda söz konusu farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine $p < ,01$ düzeyinde; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine $p < ,001$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

Tablo 53. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Panik	9.sınıf	520	6,89	3,295	G.Arası	106,714	3	35,571		
	10.sınıf	370	7,01	3,472	G.İçi	16717,105	1451	11,521		
	11.sınıf	284	7,11	3,537	Toplam	16823,819	1454		3,087	,026
	12.sınıf	281	6,32	3,325						
	Toplam	1455	6,85	3,402						

Tablo 53’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=3,087$; $p < ,05$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için

öncelikle Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,754$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 54. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Sınıf (i)	Sınıf (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh \bar{x}	p
9.sınıf	10.sınıf	-,113	,231	,971
	11.sınıf	-,217	,250	,861
	12.sınıf	,568	,251	,164
10.sınıf	9.sınıf	,113	,231	,971
	11.sınıf	-,104	,268	,985
	12.sınıf	,682	,269	,093
11.sınıf	9.sınıf	,217	,250	,861
	10.sınıf	,104	,268	,985
	12.sınıf	,785	,286	,049
12.sınıf	9.sınıf	-,568	,251	,164
	10.sınıf	-,682	,269	,093
	11.sınıf	-,785	,286	,049

Tablo 54'de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği panik alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın 11. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 11. sınıf öğrencileri lehine $p<,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 55. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

f , \bar{x} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	N	\bar{x}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	P
Sorumluluk tan Kaçma	9.sınıf	520	4,76	2,854	G.Arası	21,885	3	7,295	1,015	,385
	10.sınıf	370	4,57	2,620	G.İçi	10430,816	1451	7,189		
	11.sınıf	284	4,54	2,529	Toplam	10452,701	1454			
	12.sınıf	281	4,44	2,578						
	Toplam	1455	4,61	2,681						

Tablo 55’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=1,015; p>,05$).

4.2.13. Ergenlerin karar verme becerilerinin, okudukları okul türü ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki amaç cümlesi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 56- 57-58-59-60-61-62 ve 63’de verilmiştir.

Tablo 56. EKVÖ Karar Vermede Öz Saygı Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Karar Vermede Öz Saygı	Anadolu Lis.	590	12,00	3,037	G.Arası	13,868	2	6,934	,823	,439
	Genel Lise	498	11,84	2,814	G.İçi	12232,095	1452	8,424		
	Ana.Teknik	367	11,77	2,798	Toplam	12245,963	1454			
	Toplam	1455	11,89	2,902						

Tablo 56’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=0,823; p>,05$).

Tablo 57. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
İhtiyatlı Seçicilik	Anadolu Lis.	590	13,47	3,048	G.Arası	78,526	2	39,263	4,224	,015
	Genel Lise	498	13,03	3,158	G.İçi	13497,739	1452	9,296		
	Ana.Teknik	367	12,96	2,897	Toplam	13576,265	1454			
	Toplam	1455	13,19	3,056						

Tablo 57’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=4,224$; $p<,05$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,190$; $p>,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 58. EKVÖ İhtiyatlı Seçicilik Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Okul (i)	Okul (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Anadolu L.	Genel L.	,437	,186	,062
	Ana.Teknik	,513	,203	,041
Genel L.	Anadolu L.	-,437	,186	,062
	Ana.Teknik	,076	,210	,937
Ana.Teknik	Anadolu L.	-,513	,203	,041
	Genel L.	-,076	,210	,937

Tablo 58’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği ihtiyatlı seçicilik alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine $p<,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p>,05$).

Tablo 59. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Umursa- mazlık	Anadolu Lis.	590	3,48	2,458	G.Arası	195,146	2	97,573	14,825	,000
	Genel Lise	498	4,16	2,646	G.İçi	9556,625	1452	6,582		
	Ana.Teknik	367	4,29	2,624	Toplam	9751,770	1454			
	Toplam	1455	3,92	2,590						

Tablo 59’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ umursamazlık alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=14,825$; $p<,001$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=1,675$; $p<,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 60. EKVÖ Umursamazlık Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Okul (i)	Okul (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh $_{\bar{x}}$	<i>p</i>
Anadolu L.	Genel L.	-,688	,156	,000
	Ana.Teknik	-,810	,171	,000
Genel L.	Anadolu L.	,688	,156	,000
	Ana.Teknik	-,121	,176	,789
Ana.Teknik	Anadolu L.	,810	,171	,000
	Genel L.	,121	,176	,789

Tablo 60’da görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği umursamazlık alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine $p<,001$ düzeyinde; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde

okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine $p < ,001$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

Tablo 61. EKVÖ Panik Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Panik	Anadolu Lis.	590	6,62	3,431	G.Arası	63,728	2	31,864	2,761	,064
	Genel Lise	498	6,93	3,288	G.İçi	16760,090	1452	11,543		
	Ana.Teknik	367	7,13	3,488	Toplam	16823,819	1454			
	Toplam	1455	6,85	3,402						

Tablo 61’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ panik alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F=2,761$; $p > ,05$).

Tablo 62. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan ANOVA Sonuçları

<i>f</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Sorumluluk tan Kaçma	Anadolu Lis.	590	4,32	2,563	G.Arası	85,399	2	42,700	5,980	,003
	Genel Lise	498	4,82	2,797	G.İçi	10367,302	1452	7,140		
	Ana.Teknik	367	4,79	2,670	Toplam	10452,701	1454			
	Toplam	1455	4,61	2,681						

Tablo 62’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin EKVÖ sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=5,980$; $p < ,01$). Bu sonucun ardından farkın kaynağını belirlemek amacıyla tamamlama analizlerine geçilmiştir. ANOVA sonrası hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($L_F=2,566$; $p > ,05$). Bunun üzerine varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Scheffe testinin tercih

edilmesinin bir nedeni de testin alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasıdır. Gerçekleştirilen Scheffe çoklu karşılaştırma analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 63. EKVÖ Sorumluluktan Kaçma Alt Boyutu Puanlarının Okul Türü Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

Okul (i)	Okul (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	p
Anadolu L.	Genel L.	-,506	,163	,008
	Ana.Teknik	-,475	,178	,028
Genel L.	Anadolu L.	,506	,163	,008
	Ana.Teknik	,031	,184	,986
Ana.Teknik	Anadolu L.	,475	,178	,028
	Genel L.	-,031	,184	,986

Tablo 63’de görüldüğü üzere Ergenlerde Karar Verme Ölçeği sorumluluktan kaçma alt boyutu puanlarının okul türü değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda söz konusu farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine $p < ,01$ düzeyinde; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine $p < ,05$ düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamıştır ($p > ,05$).

4.3. Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular aynı sıra ile ele alınıp, konuyla ilgili yapılmış çalışmaların desteğiyle, kültürel özellikler, araştırmanın koşulları ve sınırlılıkları dikkate alınarak yorumlanmıştır.

4.3.1. Ergenlerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” yönündeki *birinci amacı* pearson analizi ile incelenmiş ve Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği arasında anlamlı ama çok zayıf düzeyde ilişki bulunmuştur. Bulgulara bakıldığında

içten denetimlilik arttıkça karar vermede öz saygı, ihtiyatlı seçicilik puanları artmakta; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azaldığı görülmektedir.

İç denetim odağına sahip bireyler verdikleri kararın sorumluluğunu üstlenebilen kişilerdir. Dış denetim odağına sahip birey ise şans ve diğer insanların hayatında olanları kontrol ettiğine inandığı için, verdikleri kararlarda kendilerinin etkili olmadığını düşünmektedirler (Mann, harmoni ve Power, 1989; Çolakkadıoğlu, 2003; Aksoy, 1992). İç denetim odağının geliştirilmesi, ergenlerin karar almada öz-saygı düzeylerinin yüksek olmasına ve karar verme stratejilerinde seçici davranıp, alternatifleri değerlendirme süreçlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Güçray, 2001; Ersever 1996; Scott, 2003).

Dış denetim odağının yüksek olması ve ergenlik döneminde bireylerin hayatlarını önemli ölçüde etkileyecek kararlar alma durumuna maruz bırakılmaları, bireyin kendine güven düzeyinin düşük olmasına, umursamaz davranıp, sorumluluk almamaya ve karar verme sürecinde başkalarına bağımlı, panik ve stresli olmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular ergenlerin denetim odağının karar verme davranışı üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Araştırma bulgularına benzer sonuçlar literatür incelendiğinde de görülmektedir. Çoban & Hamamcı (2006) ve Candangil (2005) yaptıkları çalışmalarda da içsel kontrol odağına sahip öğrencilerin, dışsal kontrol odağına sahip öğrencilerden anlamlı şekilde daha fazla mantıklı karar verme stratejisini kullandıkları, daha az içtepisel karar verdikleri ve daha az kararsızlık yaşadıklarını belirlemişlerdir. Bununla beraber dış denetim odağı düzeyleri yüksek lise öğrencilerinin karar vermede kaygı düzeylerini önemli derecede yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin denetim odakları ile karar verme becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

4.3.2. Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile karar verme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin algıladıkları anne-baba tutumları ile karar verme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” yönündeki *ikinci amacı* pearson analizi ile incelenmiş ve Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyutları ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt boyutları arasında anlamlı fakat çok zayıf düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bulgulara bakıldığında demokratik anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı anlamlı şekilde düşmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; koruyucu-istekçi anne tutumu puanı yükseldikçe ihtiyatlı seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; otoriter anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

Demokratik baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı puanları anlamlı şekilde düşmekte; ihtiyatlı seçicilik umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, koruyucu-istekçi baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede umursamazlık ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, otoriter baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

Ana – baba tutumları bireylerin kişilik gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Karar verme davranışına temel olabilecek özgüven, stresle başa çıkma ve bağımsızlık gibi özelliklerin öncelikle aile ortamında geliştiği söylenebilir. Anne-babaya ait tutumlar, çocukların pek çok olumlu tavır geliştirmesine yardımcı olduğu gibi olumsuz niteliklerin ya da eksikliklerin yerleşmesine de yol açabilir. Bu etkiler, özellikle kimlik bocalamasının ve farklı sosyal ilişkilerin daha yoğun olarak yaşandığı ergenlik döneminde belirgin olarak hissedilebilir.

Araştırmanın koşulları incelenip, çalışmanın yapıldığı örneklem grubunun sosyo – kültürel yapısına bakıldığında; Türkiye gibi geleneksel toplumlarda aile kontrolünün ergenin üzerinde daha yoğun hissedildiği ve ergenlerin karar vermede büyüklere bağımlı oldukları görülmektedir. Kağıtçıbaşı (2002) ve Kuzgun (2003)'da yaptıkları çalışmalarda ana - baba tutumlarının, ailedeki sevgi ve denetim değişkenlerini önemli ölçüde şekillendirdiğini bulmuşlardır.

Otoriter tutumda karar vermenin öz saygı boyutunun yüksek çıkması ve umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutlarının düşük çıkmasının nedeni; anne - babanın çocuktan bağımlılık ve itaat bekleme, diğer yandan da çocuğunun sosyal hayatta başarılı olabilmesi için bireyselliğini kazanmasını ve kararlarını kendisinin verebilmesini istedikleri düşünülmektedir. Aileden bu mesajı alan ergen, karar verme yeteneğine güven duygusunu yüksek tutup, sorumluluk alabilen bir birey olmak için çabalayabilir. Umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutlarında ortaya çıkan anlamlı farklılığın, koruyucu - istekçi tutumu lehine gözlenmesinin; bu tutumdaki ebeveynlerin, çocuktan az beklenti içinde olmaları, çocuğun her istediğini kabul edip, kurallara uyup uymadığını denetlememeleri gibi özellikler içermesinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmalara bakıldığında; Eldeleklioğlu (1996), karar verme stratejileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ailelerini demokratik olarak algılayan gençlerin mantıklı ve bağımsız karar verme stratejilerini daha çok benimsedikleri, koruyucu-istekçi tutum algılayanların içtepisel tutumu daha çok benimsedikleri görülmüştür. Dülger (2008) çalışmasında koruyucu – istekçi ana-baba tutumda ergenlerin karar verme davranışında sorumluluktan kaçma ve umursamazlık alt boyut puanlarının, demokratik tutumda ihtiyatlı – seçicilik alt boyutunun anlamlı düzeyde arttığını görmüştür.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin algıladıkları ana – baba tutumu ile karar verme becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

4.3.3. Ergenlerin denetim odaklarının, cinsiyetlerine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *üçüncü amacı* bağımsız grup t testi ile incelenmiş ve Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Bu durum ergenlik dönemindeki öğrencilerin, cinsiyet ayırt etmeksizin kimlik arayışı içinde olmaları ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Denetim odağının bir kişilik özelliği olduğu ve ergenlerin kişiliklerini oturtma çabası içinde olmaları ile açıklanabilir.

İlgili literatür incelendiğinde Korkut (1991) Buluş (1996), Aksoy (1992), Çakar (1997), Candangil (2005) ve Marvin (1987) denetim odağının, cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini ifade ederken; Ören (1991) ve Findley & Cooper (1983) kızların erkeklerden daha çok içten denetime eğilimli olduklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin cinsiyetleri ile denetim odakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

4.3.4. Ergenlerin karar verme becerilerinin, cinsiyetlerine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *dördüncü amacı* bağımsız grup t testi ile incelenmiş ve EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak ihtiyatlı seçicilik boyutunda kız öğrencilerin lehine, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutunda erkek öğrencilerin lehine, panik boyutunda kız öğrencilerin lehine fark bulunmuştur.

İhtiyatlı seçicilik, bir dizi alternatifleri dikkatlice araştırma, olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirme süreçlerini içeren bir karar verme boyutudur. Kızların, erkelere göre daha fazla ayrıntılara dikkat etmeye ve değerlendirme süreçlerini daha

dikkatli çalıştırmaya yatkın oldukları, toplumsal cinsiyet rollerinin de bunu desteklediği düşünülerek, araştırma sonucunu bu doğrultuda çıkmış olması beklenebilir bir durumdur. Umursamazlık ve sorumluluktan kaçma açılarından bakıldığında; bu davranışların olgunlukla bağlantısı olduğu ve erkeklerin düşünsel ve sosyal olgunluğa daha geç eriştikleri dikkate alınarak açıklanabilir. Ayrıca ergenlik döneminde duygulanım açısından kızların daha panik olduğu ve bunu dışarıya erkeklerden daha çok yansıttıkları, bu yüzden araştırmada da panik alt boyutundaki farklılığın kızlar lehine olduğu düşünülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde; karar verme davranışı açısından kız ve erkekler arasında anlamlı farkların olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları çoğunluktadır. Bacanlı ve Sürücü (2006), ilköğretim VIII. Sınıf öğrencilerinin sınav kaygıları ve karar verme stilleri arasındaki ilişkiyi incelemişler ve umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutlarında erkekler lehine anlamlı farklılık gözlemişlerdir.

Friedman ve Mann (1993), 13- 16 yaşlar arasındaki İsraili ve Avustralyalı ergenlerin karar verme stillerini karşılaştırmışlardır. Bu iki ülkenin ergenlerinin karar verme stilleri cinsiyet açısından karşılaştırıldığında hem İsraili hem de Avustralyalı erkek ergenlerin karar vermede özsaygı ve umursamazlık düzeylerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Panik alt boyutunda ise kızların lehine anlamlı farklılık gözlenmiştir. Güçray (2001) tarafından yapılan çalışmada; erkeklerin karar vermede özsaygı düzeyleri, kızlardan yüksek çıkmıştır. Karakaş Günel (1999) çalışmasında; yeteneklere göre karar verme alt ölçeğinde erkeklerin lehine, bağımlı ve bağımsız karar verme faktörlerinde kızların lehine anlamlı farklılık saptamıştır. Köse (2002), Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık 1. Sınıf öğrencilerinin karar verme stratejilerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

4.3.5. Ergenlerin denetim odaklarının, anne eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *beşinci amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

Anne eğitim düzeyine göre ergenlerin denetim odağının farklılaşmaması, annelik rolü ile açıklanabilir. Kültürümüzde genel olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi görevlerin kadınlara ait olduğu düşüncesinin hakim olduğu ifade edilebilir. Kadınlar eğitim almış ve çalışıyor olsa bile, toplumsal değerler çerçevesinde aile içindeki rollerinde farklılaşma olmadığı söylenebilir. Bu nedenle annelerin eğitim düzeyleri açısından ergenlerin denetim odaklarının farklılaşmadığı ifade edilebilir.

Annenin eğitim düzeyinin denetim odağı üzerindeki etkisini ele alan bazı araştırmalarda (Aksoy, 1992; Çakar, 1997) bu etkinin anlamlı olduğu bulunmuşken, bazı araştırmalarda (Yeşilyaprak, 1988; Korkut, 1991; Argun, 1995; Buluş, 1996) anlamsız olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin denetim odakları ile anne eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

4.3.6. Ergenlerin karar verme becerilerinin, anne eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu :

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *altıncı amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve EKVÖ öz saygı alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuş; farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilköğretim) olan grupla annesi ortaokul mezunu olan grup arasında annesi ortaokul mezunu olan grup lehine; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilköğretim) olan grupla annesi

lise mezunu olan grup arasında annesi lise mezunu olan grup lehine gerekleŖtiđi belirlenmiŖtir. Umursamazlık alt boyutunda farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi lise mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine gerekleŖtiđi belirlenmiŖtir. Sorumluluktan kaçma alt boyutunda farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine gerekleŖtiđi belirlenmiŖtir. Diğer alt boyutlarda bir farklılık bulunmamıŖtır.

AraŖtırma sonuçlarına bakıldığında anne eğitim seviyesi yükseldikçe bireyin karar verme yeteneğine güven düzeyi artmaktadır. Sorumluluktan kaçma ve umursamazlık puanları anne eğitim seviyesi düŖtüke artmaktadır. Karar vermede ergen, annenin desteğine ve bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Eğitim düzeyleri yüksek olan annelerin, çocuklarına sağlıklı ve mantıklı karar almada olumlu model olacağı düşünölmektedir. Eğitim seviyesi düŖük olan annelerin olayların neden- sonuç iliŖkisini yapılandıramadıkları ve bilinç düzeylerinin daha düŖük olacağı düşünöldüğünde; bu annelerin çocuklarının karar verme becerilerinde aile desteğinin yoksunluğundan dolayı karar verme becerilerinin zayıf olduğu ve sorumluluk almayıp, baŖkalarına yükledikleri, umursamaz davrandıkları düşünölmektedir.

Literatüre bakıldığında; Yiğit (2005), mantıklı ve içtepisel karar vermede anne eğitim düzeyinin etkili olduğunu bulmuŖtur. Candangil (2005), özsayđı boyutunda anne eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık saptamamıŖtır. Güçray (1998),’ın araŖtırmasında, kaçınma karar verme stilinde anne eğitim düzeyinin anlamlı farklılık gösterdiği; ilgisizlik, aşırı uyarılmıŖlık ve seçicilik stillerinde anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaŖılmıŖtır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile anne eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

4.3.7. Ergenlerin denetim odaklarının, baba eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *yedinci amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

Babanın eğitim düzeyi açısından ergenlerin denetim odağında farklılık bulunmaması; babanın eğitim düzeyinin artmasıyla aile içi rollerinde her ne kadar değişiklik olsa da, bunun çocukların denetim odağında fark yaratabilecek düzeyde olmamasıyla açıklanabilir. Günümüzde ekonomik ve toplumsal gelişmelere karşın, halen kadının çalışma hayatında az yer aldığı ve çoğunlukla erkeklerin ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir. Buna bağlı olarak babanın aile içinde çocuğun bakımı, gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda yeterince sorumluluk almadığı ifade edilebilir. Bu nedenle babalarının eğitim düzeyleri açısından ergenlerin denetim odağının farklılaşmadığı belirtilebilir.

Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığına ilişkin bulguları (Buluş, 1996; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995), bu araştırmanın bulgusu ile çelişmektedir.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin denetim odakları ile baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

4.3.8. Ergenlerin karar verme becerilerinin, baba eğitim düzeyine göre incelenmesine ilişkin bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *sekizinci amacı* tek yönlü varyans analizi

(ANOVA) ile incelenmiş ve EKVÖ öz saygı alt boyutu puanında anlamlı farklılık gösterdiği; farklılığın babası ilkokul mezunu olan grupla babası lise mezunu olan grup arasında babası lise mezunu olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenin karar verme sürecinde kendine güveni artmaktadır. Babanın çocuğun kararlarına saygı göstermesi ve çocuğuna kendi kararlarını vermesi için uygun ortam sunması karar verme sürecinde çocuğun öz saygı düzeyini arttırabilir. Karar vermede babanın desteği de ergen için tartışılmaz bir ihtiyaçtır. Babanın eğitim seviyesinin yükselmesi, ergenin kararlarında babadan destek alma ve bilgisine başvurma davranışını beraberinde getirebileceği düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyleri açısından karar verme davranışının farklılaşmadığına ilişkin bulgular (Güçray, 1998; Candangil, 2005; Yiğit, 2005) araştırmanın bulguları ile çelişmektedir.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

4.3.9 . Ergenlerin denetim odaklarının, algıladıkları anne-baba tutumları ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, algılanan anne- baba tutum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *dokuzuncu amacı* pearson analizi ile incelenmiş Denetim Odağı Ölçeği toplam puanları ile Anne-Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. İçten denetimlilik arttıkça otoriter anne ve otoriter baba alt boyutu puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde artmakta; demokratik anne ve demokratik baba puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azalmaktadır.

Kağıtçıbaşı (2002) ve Yeşilyaprak (1988) tarafından yapılan çalışmalarda ailedeki sevgi ortamının içten denetim yönünde, geleneksel aile yapısındaki sevgi ortamından çok kontrole dayanan ortamın ise dıştan denetim yönünde etkili olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları ile yukarıdaki çalışmaların bulguları arasında tutarsızlık görülmektedir. Bunun nedeni; çalışmanın sınırlılıkları ve örneklemin sosyo - kültürel özelliklerinden kaynaklanabilir.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin denetim odakları ile ana – baba tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

4.3.10. Ergenlerin denetim odaklarının, algıladıkları aile gelir düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin denetim odakları, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *onuncu amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

Ailenin gelir düzeyi kişiliğin bir boyutu olarak ele alınan denetim odağını etkilememektedir. Gelir düzeyinden öte yaşanan toplumsal çevre, arkadaş grubu, aile içi iletişimdeki hoşgörü ve değer yargılarının, manevi desteği sağlayan faktörler olduğu unutulmamalıdır. Bu bulgu literatürdeki Yaşar (2006)’ ve Yeşilyaprak (1993)’ın çalışmasıyla tutarlıdır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin denetim odakları ile algıladıkları gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilir.

4.3.11. Ergenlerin karar verme becerilerinin, algıladıkları aile gelir düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, algılanan aile gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *on birinci amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve EKVÖ öz saygı alt boyutu anlamlı farklılık gösterdiği farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği görülmüştür. İhtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Umursamazlık alt boyutunda farklılığın kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği görülmüştür. Panik alt boyutunda farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Sorumluluktan kaçma alt boyutunda ise farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Sorumluluktan kaçma alt boyutunda ise farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir.

Gelir durumu, ülkemizin açısından bakıldığında sıkıntı yaratabilen bir durum olmaktadır. Maddi yokluklar bazen amacımıza ulaşmada engeller yaratabilmekte ve kişilik oluşumunda olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Bu duruma ergenlerde bakıldığında; ailenin gelir düzeyi arttıkça ergenin aileden alacağı desteğinde artıp, kararlarında maddiyatın da etkili olduğu kendine güven duygusunu pekiştireceği düşünülmektedir. Maddiyatın sağladığı imkanlara ergenin rahat ulaşması, ailenin bunu destekleyici yöndeki tutumu ile birey kararlarında öz güvenli ve seçici olacağı; gelir düzeyi düştükçe ergenin kararlarında sorumluluk almayıp ve umursamaz davranacağı araştırma bulguları ile desteklenmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde benzer ve farklı nitelikte bulgulara rastlanmıştır. Köse (2002), mantıklı karar verme alt boyutunun ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği, içtepesel ve kararsızlık boyutlarında anlamlı farklılık olduğu sonucuna varmıştır. Yalçınkaya (1990), aile gelir durumu değişkenine göre karar verme açısından anlamlı fark bulmamıştır. Yiğit (2005)'in çalışmasında; ailenin gelir durumunun kararsızlık alt boyutu için anlamlı bir farklılık oluşturduğu; mantıklı, içtepesel ve bağımlı karar verme açılarından anlamlı farklılık oluşturmadığı bulgulanmıştır. Taşdelen (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni bağımlı karar verme stili açısından anlamlı farklılık saptanmıştır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile algıladıkları gelir düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

4.3.12. Ergenlerin karar verme becerilerinin, okudukları sınıf düzeyi ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *on ikinci amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve EKVÖ öz saygı alt boyutu farklılığın 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine; ihtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 10. sınıf öğrencileri lehine; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine; umursamazlık alt boyutunda farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine; panik alt boyutunda farklılığın 11. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 11. sınıf öğrencileri lehine gerçekleştiği görülmektedir. Diğer alt boyutunda bir farklılık bulunmamıştır.

Öz saygı düzeyinin 12. sınıf düzeyinde daha yüksek çıkması ergenlerinin yaşamlarının bu yılının gelece ilişkin düşünceleri, meslek kazanma planları ve hazırlıkları açısından önceki yıllara göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Sınıf

düzeylerinin yaşı yansıttığı düşünülürse; yaşın öğrencilerin kariyer kararı vermeye yönelik tutumları ile pozitif yönde ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar yapılmıştır.

Yaşça daha büyük öğrencilerin, karar verme sürecine ilişkin tutumları korku ve panik içermezken daha genç yaştaki öğrenciler güvensizlik ve karar verme ile ilgili paniği yansıtan tutumlar sergilemekte, karar verirken bağımlılık gösterebilmektedirler. Bu durum genç ergenlerin deneyim eksikliğinden kaynaklanabilir. Yeterli karar vermenin önündeki engellerden biri, ergenlerin karar vermenin kendilerini ilgilendiren bir konu olmadığına veya tamamen yetişkinlerin dünyasına ait bir kavram olduğuna inanmalarıdır. Mann ve ark. (1989) bu yönde tutarlı sonuçlar elde etmişlerdir. Bu sonuç ile tutarlı olarak bu çalışmada elde edilen bulgu da; sınıf düzeyi düşük öğrencilerin karar vermenin kendilerini etkilemeyen bir durum olduğunu düşünmeleri, karar verilmesi gereken durumda panik ve umursamaz davranıp, sorumluluğu ailelerine bırakmalarından kaynaklanmış olabilir.

Literatüre bakıldığında bu çalışma Deniz (2002) ve Yiğit (2005)'in çalışmaları ile tutarlı Kuzgun (2003)' ve Güçray (2001)'in çalışması ile tutarsızdır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile sınıf düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

4.3.13. Ergenlerin karar verme becerilerinin, okudukları okul türü ile arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulguların yorumu:

Araştırmanın “Ergenlerin karar verme becerileri, okudukları okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?” yönündeki *on üçüncü amacı* tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş ve EKVÖ ihtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine; umursamazlık alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine; sorumluluktan

kaçma alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine gerçekleştiği görülmektedir.

Anadolu liselerine devam eden öğrencilerin bilişsel süreç olarak karar verme açısından genel liselere göre daha olumlu özellikler gösterdiği düşünülerek; bu çalışmada sorumluluktan kaçma ve umursamazlık alt boyutlarının genel liseler lehine farklılaşması beklenen bir sonuçtur. Bu durum aynı zamanda Anadolu lisesi öğrencilerin genel lise öğrencilerine göre sosyo- ekonomik farklılık taşımasından da kaynaklı olabilir.

Bu çalışma Güçray (2001) ve Kaçar (2008)'in çalışmaları ile tutarlıdır.

Sonuç olarak Kocaeli ili Darıca ilçesinde lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerin karar verme becerileri ile okul türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Ergenin karşılaştığı olayları değerlendirip, nasıl kararlar aldığını sahip oldukları denetim odakları büyük ölçüde etkilemektedir. Anne-baba tutumunun karar verme tarzında etkili olması ve karar verme becerilerinin geliştirilebilen bir davranış olması, günümüzde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrenci ve velilere uygulanabilecek bir grup rehberliği programının geliştirilmesinde önem taşımaktadır.

Bu araştırmada; ergenlerin denetim odakları ve algıladıkları ebeveyn tutumlarının karar verme becerileri ile ilişkisinin; cinsiyet, ailenin gelir düzeyi, anne-baba eğitim durumu ve okudukları okul türü ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından incelenmesi amaçlanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde;

1- İçten denetimlilik arttıkça karar vermede öz saygı, ihtiyatlı seçicilik puanları artmakta; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azaldığı görülmektedir.

2- Demokratik anne tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı anlamlı şekilde düşmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; koruyucu-istekçi anne tutumu puanı yükseldikçe ihtiyatlı seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte; otoriter anne tutumu puanı yükseldikçe karar

vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte; umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

Demokratik baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı puanları anlamlı şekilde düşmekte; ihtiyatlı seçicilik umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, koruyucu-istekçi baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede umursamazlık ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde yükselmekte, otoriter baba tutumu puanı yükseldikçe karar vermede öz saygı ve ihtiyatlı seçicilik puanları anlamlı şekilde yükselmekte, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma alt boyutu puanları da anlamlı şekilde düşmekte olduğu görülmüştür.

3- Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

4- EKVÖ karar vermede öz saygı alt boyutu puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak ihtiyatlı seçicilik boyutunda kız öğrencilerin lehine, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma boyutunda erkek öğrencilerin lehine, panik boyutunda kız öğrencilerin lehine fark bulunmuştur.

5- Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

6- EKVÖ, anne eğitim düzeyine göre incelendiğinde öz saygı alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuş; farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi ortaokul mezunu olan grup arasında annesi ortaokul mezunu olan grup lehine; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi lise mezunu olan grup arasında annesi lise mezunu olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Umursamazlık alt boyutunda farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi lise mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine; annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Sorumluluktan

kaçma alt boyutunda farklılığın annesi diplomasız (okuryazar olmayan veya ilkokul terk) olan grupla annesi üniversite mezunu olan grup arasında annesi diplomasız olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer alt boyutlarda bir farklılık bulunmamıştır.

7- Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

8- EKVÖ, baba eğitim düzeyine göre incelendiğinde öz saygı alt boyutu puanında anlamlı farklılık gösterdiği; farklılığın babası ilkokul mezunu olan grupla babası lise mezunu olan grup arasında babası lise mezunu olan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Diğer alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

9- İçten denetimlilik arttıkça otoriter anne ve otoriter baba alt boyutu puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde artmakta; demokratik anne ve demokratik baba puanları istatistiksel olarak anlamlı biçimde azalmaktadır.

10- Denetim Odağı Ölçeği toplam puanlarının algılanan gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür.

11- EKVÖ, algılanan gelir düzeyine göre incelendiğinde öz saygı alt boyutu anlamlı farklılık gösterdiği farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği görülmüştür. İhtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında yüksek olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında orta olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir. Umursamazlık alt boyutunda farklılığın kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği görülmüştür. Panik alt boyutunda farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir.

Sorumluluktan kaçma alt boyutunda ise farklılığın kendilerini yüksek olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine; kendilerini orta olarak algılayan grupla düşük olarak algılayan grup arasında düşük olarak algılayan grup lehine gerçekleştirildiği belirlenmiştir.

12- EKVÖ, sınıf düzeyine göre incelendiğinde öz saygı alt boyutu farklılığın 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine; ihtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 10. sınıf öğrencileri lehine; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 12. sınıf öğrencileri lehine; umursamazlık alt boyutunda farklılığın 9. sınıf ile 10. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine; 9. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 9. sınıf öğrencileri lehine; panik alt boyutunda farklılığın 11. sınıf ile 12. sınıf öğrencileri arasında 11. sınıf öğrencileri lehine gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer alt boyutunda bir farklılık bulunmamıştır.

13- EKVÖ, okudukları okul türüne göre incelendiğinde ihtiyatlı seçicilik alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine; umursamazlık alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine; sorumluluktan kaçma alt boyutunda farklılığın Anadolu lisesinde okuyan grupla genel lisede okuyan grup arasında genel lisede okuyan grup lehine; Anadolu lisesinde okuyan grupla Anadolu teknik lisesinde okuyan grup arasında Anadolu teknik lisesinde okuyan grup lehine gerçekleştirildiği görülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak oluşturulan öneriler şunlardır:

1- Bu araştırmada içsel kontrol odağına sahip bireylerin karar vermede öz saygı boyutunu kullandıkları yönündeki bir bulgunun olması, sağlıklı karar verebilmek için bireylerin içsel kontrol odağına sahip olmalarının önemi bir kez daha vurgulanmış olacaktır. Bu sonuç öğrencilerin özellikle meslek seçimi ve akademik gelişim için

içsel kontrol odağına sahip olmanın ve böylece kendine güvenli, sorumluluk alabilen karar stratejilerini kullanabilmeleri için okullarda verilen rehberlik hizmetlerinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda okullarda görev yapan rehber öğretmenler, öğrencilerin kontrol odaklarını tespit ederek, dışsal kontrol odaklı öğrencileri belirleyebilir ve onlara yönelik rehberlik programları uygulanabilir. Böylece öğrencilerin uygun ve doğru karar verme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunur.

2- Bireyin karar verme davranışı, anne- baba, öğretmen ve arkadaşlar gibi yakın çevresindeki kişilerin model alması ile gelişmektedir. Bu amaçla ailelere, öğretmenlere ve okul yöneticilerine karar verme sürecinin önemi ve bu süreçte ergenin kendine güven duyması, kaygısının azaltılmasına ilişkin neler yapılabileceği konusunda; konferanslar, toplantılar yolu ile bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

3- Çalışmada, erkek öğrencilerin karar vermede sorumluluktan kaçma ve umursamazlık düzeylerinin kız öğrencilerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumla ilgili erkek öğrencilerle karar verme becerileri konusunda grup rehberliği ve ergeni aile içinde değerlendirme çalışmaları yapılabilir.

4- Anne – baba eğitim düzeyinin, ergenin karar verme davranışını etkilediği araştırma bulgularında görülmektedir. Dolayısıyla, anne – baba eğitim seviyesi düşük ergenler belirlenerek, öğrenci ve ailesine karar verme konusunda seminer, toplantı çalışmaları aracılığıyla bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

5- Algılanan anne-baba tutumları değişkenlerinin hem denetim odağını hem de karar verme davranışı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ebeveynlere, erken çocukluk döneminden itibaren, doğru çocuk yetiştirme tutumları ve tutumların etkileri ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları, üniversiteler, vakıflar, okullar aracılığıyla yapılabilir.

6- Sınıf düzeyi ve okul türü değişkenlerinin de karar verme becerilerini etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla, tüm okul türlerinde aynı özen gösterilerek ve erken yaşlar baz alınarak karar verme becerileri ile ilgili gerekli çalışmalar yapılabilir.

Gelecekte ergenin denetim odağı, algıladıkları ana – baba tutumu ve karar verme davranışı ile ilgili çalışmak isteyecek araştırmacılar için sunulan öneriler ise şunlardır:

1- Ergenin denetim odağı, algıladıkları ana – baba tutumu ve karar verme davranışı arasındaki ilişki düzeyine yönelik yapılacak olan yeni çalışmalar, karar verme davranışının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir.

2- Ülkemizde yapılan ve karar verme ile ilgili kültürler arası farklılıkların incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Farklı kültürlerde ya da ülkemizdeki farklı coğrafik bölgelerde hangi karar verme stillerinin kullanıldığını göstermeyi amaçlayan bir çalışma literatüre kazandırılabilir.

3- Karar verme davranışının başka değişkenlerle birlikte araştırılabileceği ve bu araştırmaya ergenlerle birlikte ebeveynlerin de dâhil olması düşünülebilir. Böylece ebeveynler ve çocukları arasında karşılaştırma yapma imknı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A.C. (1992). “*Lise Son sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Alver, B. (2003). “*Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların Empatik Becerileri, Karar Stratejileri ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiler*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alver, B. (2004). “*Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Beceri ve Karar Verme Stratejilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*”. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (185-202).
- Argun, Y. (1995). “*Anne – Baba Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağına Etkileri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıncak, T. (1995). “*Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atkinson, R.L. & R.C. (1999). Atkinson. *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Aydın, B. & Canel, N. (2002) “*İlköğretim İkinci Kademe Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi*”. M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi, 15 (71–84).
- Bacanlı, F. & Sürücü, M. (2006). “*İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygıları ve Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*”. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 45 (7–35).
- Bal, P. (1998). *Ergenlik Döneminde Mesleki Karar Verme Olgunluğunun İncelenmesi ve Mesleki Karar Verme Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balkıs, M. (2007) “*Öğretmen Adaylarının Davranışlarındaki Erteleme Eğiliminin, Karar Verme Stilleri ile İlişkisi*” Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21 (1).
- Bednar, E. D. ve Fisher, T.D. (2003). *Peer Referencing in Adolescent Decision Making As a Function of Perceived Parenting Style*. **Adolescence**, 38 (152), 607 – 621.

- Bilal, G. (1984). *Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana- Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyince Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Brown J. E. ve Mann, L. (1990). *The Relationship Between Family Structure and Process Variables and Adolescent Decision Making*. **Journal of Adolescence**, 13 (1), 25 – 37.
- Brown, J. E. ve Mann, L. (1991). *Decision Making Competence and Self – esteem: A Comparison of Parents and Adolescents*. **Journal of Adolescence**, 14 (4), 363 – 371.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buluş, M. (1996). “*Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı ve Yalnızlık Düzeyi İlişkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Candangil, S. (2005). “*Denetim Odakları Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Kişisel, Sosyal ve Ailesel Özelliklerine Göre Karar Vermede Öz-Saygı ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Canel, N. (1993). “*Ortaokul Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakar, M. (1997). “*Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk düzeyleri ile Denetim Odağı düzeylerinin Karşılaştırılması*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çelen, N. (2007). *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik*. İstanbul: Papatya Yayınevi.
- Çırakoğlu, O. (2006). “*Role of Locus of Control and Critical Thinking in Handling Dissatisfactions in Romantic Relationships of University Students*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D.
- Çivitci, A. (2007). “*Erken Ergenlik Döneminde İçsel-Dışsal Denetim Odağı Boyutları ve Cinsiyete Göre Mantıkdışı İnançlar*”. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 14(1), 3 – 12
- Çoban, A. & Hamamcı, Z. (2006). “*Kontrol Odakları Farklı Ergenlerin Karar Stratejileri Açısından İncelenmesi*”. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14(2), 393–402.
- Çolakkadioğlu, O. (2003). “*Ergenlerde Karar Verme Ölçeği'nin Uyarlama Çalışması*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D.

- Dağ, İ. (1992). “*Kontrol Odağı, Öğrenilmiş Güçlülük ve Psikopatoloji İlişkileri*”. Psikoloji Dergisi, 7(27), 1 – 9 .
- Dağ, İ. (1991). “ *Rotter ‘in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği’nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliliği ve Geçerliliği*”. Psikoloji Dergisi, 7(26), 10 – 16.
- Dağ, İ. & Bilal, E. (2005). “ *Eğitilebilir Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Çocukların Annelerinde Stres, Stresle Başa Çıkma ve Kontrol Odağının Karşılaştırılması*”. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 12 (2), 56 – 67.
- Davis, W. L. & Phares, E. (1969). “Parental Antecedents of Internal – External Control of Reinforcement”. Psychological Reports, 24 (427 – 436).
- Demirbaş, H. (1992). *Suçlu ve Suçlu Olmayan Ergenlerin Karar Verme Davranışlarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deniz, M. E. (2002).“*Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stratejileri ve Sosyal Beceri Düzeylerinin TA- Baskın Ben Durumları ve Bazı Özlük Niteliklerine Göre Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. & Ceyhan, M. (2008). “*Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi*”. Aile ve Toplum Dergisi, 4 (15), 67 – 82.
- Dönmez, A. (1983). “*Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü*”. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 16 (1), 37 – 47.
- Dönmez, A. (1985). “*Denetim Odağı*”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 18 (1 – 2), 31 – 43.
- Dönmez, A. (1986). “*Denetim Odağı: Temel Araştırma Alanları*”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 18 (1 – 2), 259 – 280.
- Dülger, Ö. (2008). “*Ergenlerin Algıladıkları Sosyal Destek ile Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eldeleklioğlu, J. (1996). “*Karar Stratejileri ile Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişki*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D.
- Ersever, Ö.H. (1996). “*Karar Verme Becerilerini Kazandırma Programının ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencileri Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkisi*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Felsher H.& Cauffman, E. (2001). “*Costs and Benefits of a Decision Decision-Making Competence in Adolescents and Adults*”. Applied Developmental Psychology. 22(257–273).

- Findley, M.J & Cooper H.M (1983). “*Locus of Control and Academic Achivment: A Literature Review*”. Journal of Personality and Social Psychology, 44 (2), 414 – 427.
- Friedman, I. A. ve Mann, L. (1993). “*Coping Patterns in Adolescent Decision Making: An Israeli – Australian Camparision*”. Journal of Adolescence, 16 (2), 187 – 199.
- Galej, I. & Pease, D. (1986). *Parenting Beliefs and Locus of Control Orientation*. The journal of Psychology, 120 (5), 501 – 510.
- Gordon C.P. (1996). *Adolescent Decision Making: A Broadly Based Theory and Its Application to the Prevention of Early Pregnancy*. Adolescence, 31 (123), 561-584.
- Güçray, S. (1998). “*Aile ve Arkadaşlardan Algılanan Sosyal Destek, Bireyler arası İlişkilerde Yeterlik ve Karar Verme İlişkileri*”. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 9 (7).
- Güçray, S. (2001). “*Ergenlerde Karar Verme Davranışlarının Öz-Saygı ve Problem Çözme Becerileri Algısı ile İlişkisi*”. Ç.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi, 8 (8).
- Haine, R. A., Ayers, T. S., Sandler, I. N., Wolchik, S. A. And Weyer, J. L. (2003). “*Locus of Control and Self – Esteem As Stres – Moderators Or Stres Mediators In Parentally Bereaved Chilren*”. Taylor & Francis Inc, 27 (619 – 640).
- Halpin. G. & Whiddon, T. (1980). “*The Relationship of Perceived Parental Behaviors to Locus of Control and Self – Esteem Among American, İndian and White Children*”. The Journal of Social Psychology, 111 (189 – 195).
- Harris, R. (1988). “*Introduction to Decision Making*”. July 2, [www.virtualsalt.com / crebook5.htm](http://www.virtualsalt.com/crebook5.htm). (17 Kasım 2008).
- James P. & Byrnes, Ph.D. (2002). “*The Development of Decision-Making*”. Journal of Adolescent Health, 31 (208-215).
- Kaçar, B. (2008). “*Lise öğrencilerinin Karar Stratejileri ve Transaksiyonel Analiz Ego (Ben) Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. 10. Basım. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalkan, E. (1995). “*Işıklar Askeri Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odağı Algılarının Okul İçi Gelişimi ile Başarı ve Disiplin Durumları Açısından Değerlendirilmesi*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaş-Günel, E. (1999). “*İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Günlük Yaşamlarındaki Problemleri Çözmeye İlişkin Karar Verme Becerilerini Ölçmeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasar, N. (2002). “*Bilimsel araştırma Yöntemleri*”. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Kaval, K. (2001). “12 Yaş Çocuklarında Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Korkut, F. (1991). “İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine İlişkin Bazı Değişkenlerin Denetim Odakları Üzerine Etkisi”. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6 (135 – 141).
- Köse, A. (2002). “Psikolojik Danışma ve Rehberlik Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyet ve Algılanan Sosyoekonomik Düzey açısından Psikolojik İhtiyaçları ve Karar Verme Stilllerinin İncelenmesi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D.
- Krumboltz, J. D., Becker – Haven, J. F. & Burnett, K. F. (1979). *Counseling Psychology*. Annual Review of Psychology, 31 (555 – 602).
- Kuzgun, Y. (1993). “Karar Stratejileri Ölçeği Geliştirilmesi ve Standardizasyonu” VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği Yayını, 161–170.
- Kuzgun, Y. (2003). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuzgun Y. & Bacanlı F. (2005). PDR’de Kullanılan Ölçekler. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lancaster, W. W. & Richmond, B. O. (1983). “Perceived Locus of Control as A Function of Father Absence, Age and Geographic Location”. The Journal of Genetic Psychology, 143 (51 – 56).
- Lefcourt, H.M. (1976). *Locus of Control Current Trends in Theory and Research Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbawn Associates*.
- Liprie, M.L. (1993). “Adolescents Contributions to Family Decision Making”. Marriage & Family Review, 18 (3), 241-253.
- Mahrer, A. R. (1956). The role of Expectancy In Delayd Reinforcement. Journal of Experimental Psychology, 52(101 – 105).
- Mann, L; Harmoni, R. ve Power, P. (1989). “Adolescent Decision-Making: The Development of Competence”. Journal of Adolescence, 12 (3), 265 - 278.
- Marvin, W. R. (1987). The Relationship Between Locus of Control and Academic Level and Sex of Secondary School Students. http://www.nald.ca/fulltext/report1,___ (1 Eylül 2009).

- Mann, L., Radford, M., Ford, S., Bond, M., Leung, K., Nakamura, H. & et al. (1998). "Cross- Cultural Differences in Self Reported Decision Making Style and Confidence". *International Journal of Psycholog.*, 33 (5), 325 - 335.
- Morgan, C.T. (2000). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Yayınları.
- Naftel, M., Driscoll, M., Elias, M. & Ierardi, J. (1993). *Problem Solving and Decision Making in an Eight-Grade Class*. The Clearing House, 66 (3), 177-180.
- Nelson- Jones, R. (1982). *Danışma Psikolojisi Kuramları*. London: Cassell Educational Limited.
- Osipow, H.S. & Reed, R. (1985). *Decision Making Style and Career Indecision in Collage Students*. Journal of Vocational Behavior, 27 (3), 368-373.
- Ören, N. (1991). Denetim Odağı ve Kendini Kabul Arasındaki İlişkiler. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 1 (2).
- Öztürk, O. (2004). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Özyürek, D. (1992). "Denetim Odağını Etkilemeye Yönelik Bir Çalışma". Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Plous, S. (1993). *The Psychology of Judgment and Decision Making*. New York: McGraw – Hill Inc.
- Rotter, J.B. (1966). *Generalized expectancies for internal vs. external control of reinforcement*. Psychological Monographs, 80 (1 – 28).
- Sayiner, B. (2003). "Denetim Odakları Farklı Yükseköğretim Gençliğinin Sorunları ve Başa çıkma Yöntemleri". Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Selcuk, Z. (2000). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sert – Ağır, M. (1994). "Normal Lise ile İmam Hatip lisesi Öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerine Bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schönplflug, U. (2001). " Decision-Making Influence in the Family: A Comparison of Turkish Families in Germany and in Turkey". Journal of Comparative Family Studies, 32 (2), 219 – 230.
- Scott, S.G. (1995). "Decision Making Style: The Development and Assessment of ANew Measure". *Educational and Psychological Measurement*, 55 (5).

- Şeyhun, H. (2000). *Karar Verme Becerileri Eğitim Programının İlköğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Karar Verme Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, M.& Demir, N.& Baran, A. (2005). “*Ebeveynin Çocuk Yetiştirme Biçimi ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği*”. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 3 (367–386).
- Yaşar, V. (2006). “*Farklı Liselerde Öğrenim Görmekte Olan 16–18 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Denetim Odağı Düzeyleri ile Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 19.Baskı.
- Yeşilyaprak, B. (1993). “*Kişilik Gelişiminde Ailesel Faktörlerin Etkisine İlişkin Bir Araştırma*”. Aile ve Toplum Dergisi, 3 (1).
- Yeşilyaprak, B. (1988). “*Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Faktörler*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, A. (2005). “*Lise Öğrencilerinin Karar Verme Davranışlarının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK-I

ERGENLERDE KARAR VERME ÖLÇEĞİ

Açıklama: İnsanların karar verme durumu hakkında hissettikleri ve bu konuda yaptığı seçimler değişiklik göstermektedir. Olağan koşullarda ne şekilde karar verdiğinizi belirlemek için, her soruda verilen seçeneklerden kendinize en yakın davranış biçiminin olduğu bölümün içine çarpı (X) işareti koyunuz.

	Benim için hiçbir zaman doğru değil	Benim için bazen doğru	Benim için sık sık doğru	Benim için her zaman doğru
1- Karar verme yeteneğime güvenirim.				
2- Karar verme konusunda çoğu insan kadar başarılı değilim.				
3- İyi kararlar veren birisi olduğumu düşünürüm.				
4- Cesaretimin kırıldığı öyle durumlar oluyor ki, karar vermek için çaba göstermekten vazgeçiyorum.				
5- Verdiğim kararlar olumlu sonuçlanıyor.				
6- Kendi kararlarının benimkinden daha doğru olduğuna başkalarının beni inandırması kolaydır.				
7- Karar vermekten sakınıyorum.				
8- Bir seçim yapmadan önce çok dikkat ederim.				
9- Karar vermeyi ertelerim.				
10- Karar vermem gerektiğinde, başkaları ne derse onu yaparım.				
11- Acele karar vermem gerekirse, paniğe kapılırım.				
12- Benim yerime başkaları karar verebilir, çünkü ne olacağını umursamam.				
13- Kararımı verdikten sonra düşüncemi değiştirmem.				
14- Kararları başkalarına bırakmayı tercih ediyorum.				
15- Karar vermek zorunda olmak ne zaman beni bunaltırsa, aceleyle karar veririm.				
16- Bir karar vermeden önce düşünmeyi severim.				
17- Karar vermem gerektiğinde, karar üzerinde düşünmeyi son dakikaya kadar ertelerim.				
18- Karar verirken, sanki çok az zamanım varmış gibi hissederim.				
19- Acele karar vermem gerektiğinde sakin bir şekilde düşünemem.				
20- Karar verdiğim zaman duruma en uygun olan kararı seçtiğimi hissederim.				
21- Vereceğim karar sorunu çözmeyecekse, karar vermekten sakınıyorum.				

22- En ufak bir terslikle karşılaşırsam, telaşlanarak ne yapacağıma ilişkin düşüncemi değiştiririm.				
23- Kararlarımı kendim vermek isterim.				
24- Karar vermek bana zor gelirse, ne seçtiğime özen gösteremem.				
25- Aceleden küçük şeylere takılarak seçim yaparım.				
26- Çok düşünmeden karar vermeye eğilimliyim.				
27- Bir şey yapmaya karar verdiğimde, o işin devamını getiririm.				
28- Karar verme sorumluluğunu almaktan hoşlanmam.				
29- Karar verirken ilk aklıma gelen düşünceyi seçmeye eğilimliyim.				
30- Farklı olmayı sevmediğim için, başkaları ne seçerse ben de onu seçerim.				

EK- II

ANA BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Açıklama: Bu ölçek anne ve babanızın size karşı tutumunu nasıl algıladığınızı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Her bir madde için cevaplar 1'den 5'e kadar sınıflandırılmıştır. Sizden istenen her bir ifadeyi dikkatli biçimde okuyarak cevap kâğıdına durumunuza en uygun olanı işaretlemenizdir.

- 1) Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.
- 2) Çok yönlü gelişmem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.
- 3) Her yaptığım işin olumlu yanlarını, kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.
- 4) Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışmıştır.
- 5) Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyeceğim kadar resmidir.
- 6) Arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranırdı.
- 7) Elinden geldiği kadar, her konuda fikrimi almaya özen gösterir.
- 8) Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söylerdi.
- 9) Bana hükmetmeye çalışır.
- 10) Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister.
- 11) Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.
- 12) Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranırdı.
- 13) Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim.
- 14) Neden bazı şeyleri yapmam ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar.
- 15) Birlikte olduğumuz zaman ilişkimiz çok arkadaşçadır.
- 16) Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.
- 17) Sevmediğim yemekleri, yarayacağı düşüncesiyle, zorla yedirirdi.
- 18) Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.
- 19) Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanır.
- 20) Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.
- 21) Küçük yaşımdan itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığımı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.
- 22) Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi.
- 23) Benim gibi bir evladı olduğu için kendini bahtsız hissettiğini sanmıyorum.
- 24) Okulda başarılı olmam konusunda beni zorlar, kırık not aldığımda cezalandırırdı.
- 25) Beni kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak kullanırdı.
- 26) Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlamıştır.
- 27) Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler.
- 28) Her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.
- 29) Ona yakınlaşmak istediğimde daima bana sıcak bir biçimde karşılık verir.
- 30) Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşılamıştır.
- 31) Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde hep ilgisiz kalmıştır.

- 32) Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.
- 33) Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.
- 34) İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok, daha iyisini yapmam gerektiğini söyler.
- 35) Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.
- 36) Aile ile ilgili karar alınırken benimde fikrimi öğrenmek ister.
- 37) Beni olduğum gibi kabul etmiştir.
- 38) Başkalarına benden daha çok önem verir ve onlara benden daha nazik davranır.
- 39) Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.
- 40) Benimle genellikle sert bir tonda emrederek konuşur.

EK-III

ROTTER DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ

Açıklama: Bu ölçek, kişisel inançlarla ilgilidir. Her madde de 'a' ya da 'b' harfleriyle gösterilen iki seçenek bulunmaktadır. Lütfen, seçeneklerden sizin kendi görüşünüze göre gerçeği yansıttığına en çok inandığınız cümleyi (yalnız bir cümleyi) seçiniz.

1. a) Ana-babaları çok cezalandırdıkları için çocuklar problemlili oluyor.
b) Günümüz çocuklarının çoğunun problemi, ana-babaları tarafında serbest bırakılmalarıdır.
2. a) İnsanların yaşamındaki mutsuzlukların çoğu biraz da şanssızlıklarına bağlıdır.
b) İnsanların talihsizlikleri, yaptıkları hataların sonucudur.
3. a) Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasetle yeterince ilgilenmemesidir.
b) İnsanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman olacaktır.
4. a) İnsanlar, bu dünyada hak ettikleri saygıyı er geç görürler.
b) İnsanlar ne kadar çabalarsa çabalasın ne yazık ki değerleri genellikle anlaşılmaz.
5. a) Öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır.
b) Öğrencilerin çoğu, notlarının tesadüfi olaylardan etkilendiğini fark etmez.
6. a) Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz.
b) Lider olamayan yetenekli insanlar, fırsatları değerlendirememiş kişilerdir.
7. a) Ne kadar uğraşsanız da bazı insanlar sizden hoşlanmaz.
b) Kendilerini başkalarına sevdirmeyen kişiler, başkalarıyla nasıl geçinileceğini bilmeyen kişilerdir.
8. a) İnsanın kişiliğinin belirlenmesinde en önemli rolü kalıtım belirler.
b) İnsanların nasıl biri olacaklarını kendi hayat tecrübeleri belirler.
9. a) Bir şey olacaksa eninde sonunda olduğuna sık sık tanık olmuşumdur.
b) Ne yapacağıma kesin karar vermek kadere güvenmekten daima daha iyidir.
10. a) İyi hazırlanmış bir öğrenci için, adil olmayan bir sınav hemen hemen söz konusu olmaz.
b) Sınav soruları derste işlenenle çoğu kez o kadar ilişkisiz olur ki çalışmanın anlamı yoktur.
11. a) Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır; şansın bunda ya hiç ya da çok küçük bir payı vardır.

- b)İyi bir iş bulmak; doğru zamanda, doğru yerde bulunmaya bağlıdır.
12. a)Hükümetin kararlarında sade vatandaş da etkili olabilir.
b)Bu dünya güç sahibi birkaç kişi tarafından yönetilmektedir ve sade vatandaşın bu konuda yapabileceği fazla bir şey yoktur.
13. a)Yaptığım planları yürütebileceğimden hemen hemen eminimdir.
b)Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü birçok şey zaten iyi ya da kötü şansa bağlıdır.
14. a)Hiçbir yönü iyi olamayan insanlar vardır.
b)Herkesin iyi bir tarafı vardır.
15. a)Benim açımdan istediğimi elde etmenin talihle bir ilgisi yoktur.
b)Çoğu durumda yazı-tura atarak da karar verebiliriz.
16. a)Kimin patron olacağı genellikle, doğru yerde ilk önce bulunma şansına kimin sahip olduğuna bağlıdır.
b)İnsanlara doğru şeyi yaptırmak bir yetenek işidir; şansın bunda payı hiç yoktur ya da çok azdır.
17. a)Dünya meseleleri söz konusu olduğun da çoğumuz anlayamadığımız ve kontrol edemediğimiz güçlerin kurbanıyızdır.
b)İnsanlar, siyasal ve sosyal konularda aktif rol olarak dünya olaylarını kontrol edebilir.
18. a)Birçok insanın, rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilendiğinin farkında değildir.
b)Aslında “şans” diye bir şey yoktur.
19. a)İnsan, hatalarını kabul edebilmelidir.
b)Genelde en iyisi insanın hatalarını örtbas edebilmesidir.
20. a)Bir insanın sizden hoşlanıp hoşlanmadığını bilmek zordur.
b) Kaç arkadaşınız olduğu, ne kadar iyi olduğunuza bağlıdır.
21. a)Uzun vadede yaşamınızdaki kötü şeyler, iyi şeylerle dengelenir.
b)Çoğu talihsizlikler yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ya da her üçünün birden sonucudur.
22. a)Yeterli çabayla, siyasal bozuklukları ortadan kaldırabiliriz.
b)Siyasetçilerin kapalı kapılar ardından yaptıkları üzerinde halkın fazla bir kontrolü yoktur.
23. a)Öğretmenlerin verdikleri notları nasıl belirlediklerini bazen anlayamıyorum.
b)Alınan notlarla çalışma derecesi arasında doğrudan bir bağıntı vardır.
24. a)İyi bir lider, halkın bizzat karar vermesini bekler.

- b)İyi bir lider, herkesin görevinin ne olduğunu bizzat belirler.
25. a)Çoğu kez başıma gelenler üzerinde, çok az etkiye sahip olduğunu hissedirim.
b)Şans ya da talihin yaşamımda önemli bir rol oynadığına inanmam.
26. a)İnsanlar, arkadaşça olmaya çalışmadıkları için yalnızdırlar.
b)İnsanları memnun etmek için çok fazla çabalamanın yararı yoktur, sizden hoşlanırlarsa hoşlanırlar.
27. a) Liselerde atletizme gereğinden fazla önem veriliyor.
b)Takım sporları kişiliğin oluşumu için mükemmel bir yoldur.
28. a) Başıma ne gelmişse, kendi yaptıklarımdır.
b)Yaşamımın alacağı yön üzerinde bazen yeterince kontrolümün olmadığını hissediyorum.
29. a) Siyasetçilerin neden öyle davrandıklarını çoğu kez anlayamıyorum.
b) Yerel ve ulusal düzeydeki kötü idareden uzun vadede halk sorumludur.

EK IV

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili arkadaşlar,

Dolduracağınız formlar, ergenlik dönemindeki bazı özellikler hakkında bilgi toplamak amacıyla bir yüksek lisans tezi araştırmasında kullanılacaktır. Bu araştırma sonuçlarının güvenilir olması açısından sorulara içten ve gerçekçi yanıtlar vermeniz çok önemlidir. Yanıtlarınız tamamen gizli kalacak ve yalnızca bu araştırma için kullanılacaktır. Bu nedenle adınızı, soyadınızı ve numaranızı yazmanıza gerek yoktur. Hiçbir maddeyi boş bırakmamanız sonuçların daha sağlıklı değerlendirilmesini sağlayacaktır. Yardımlarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Melek ÖZEL

Tez Danışmanı: Yard.Doç.Dr.Cem KİRAZOĞLU

CİNSİYET: Kız () Erkek ()

ANNENİN EĞİTİM DURUMU:

- Okur-yazar değil
- İlkokuldan terk
- İlkokul mezunu
- Ortaokul mezunu
- Lise mezunu
- Üniversite (lisans) mezunu
- Lisans üstü (yüksek lisans, doktora, belirtiniz.....)

BABANIN EĞİTİM DURUMU:

- Okur-yazar değil
- İlkokuldan terk
- İlkokul mezunu
- Ortaokul mezunu
- Lise mezunu
- Üniversite (lisans) mezunu
- Lisans üstü (yüksek lisans, doktora, belirtiniz.....)

AİLENİZİN GELİR DURUMU:

- Çok Yüksek Gelirli
- Ortanın Üstü
- Orta Düzey
- Ortanın Altı
- Çok Düşük Gelirli

KAÇINCI SINIFTASINIZ?

() 9. SINIF () 10. SINIF () 11.SINIF () 12. SINIF

EK V

İZİN BELGESİ

T.C.
KOCAELİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.41.00.00/09.510

Konu : Araştırma Yapılması.

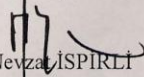
02.03.09 5358

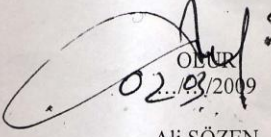
VALİLİK MAKAMINA
KOCAELİ

Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Melek Özel'in "Ergenlerin Kontrol Odaklarına ve Algıladıkları Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumuna Göre Karar Verme Biçimlerinin İncelenmesi; Darıca İlçesi Örneği" başlıklı bir araştırma teklifi ilgili Enstitü Müdürlüğü'nün 23 Ocak 2009 tarih ve 206 sayılı yazılılarıyla bildirilmektedir.

Araştırmanın, Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesinde belirtilen ölçütlere uygun olduğu, Araştırma ve Değerlendirilme Komisyonumuzca tespit edilmiş olup, Darıca İlçesi resmi ortaöğretim kurumlarında uygulamasını;

Olurlarınıza arz ederim.

Nevza İSPIRLİ
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
02.03/2009

Ali SÖZEN
Vali a.
Vali Yardımcısı

1

Ömerpaşa Mah. Ankara Cad
Valilik Binası Kat:2/ KOCAELİ
Tel: 0/262/ 331 58 98
Fax: 0/262/ 321 15 54
<http://kocaeli.meb.gov.tr>

